

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

6 СНЕЖНЯ 1996 г.

№ 49 (3873)

Кошт 2 500 руб.

ЧЫТАЧ — ПРА "ЛіМ"

"А ПРОСТА БЕЛАРУСКІМ..."

Рэдакцыйная пошта... Небагатая яна цэнсерацыя парою. Збяднеў люд наш, асабліва інтэлігенцкіх прафесій, — збяднеў і рэдакцыйная пошта. Многія колішнія прыхільнікі "ЛіМа" сёння проста не ў стане падпісацца на тыднёвік. Часам праблемай робяцца і выдаткі на канверт з маркаю.

Тым не менш, наш чытач застаецца з намі і, няхай сабе радзей, чым у "стары добры час", піша ў газету лісты. Што ў тых лістах? Вершы, апавяданні, артыкулы, самая розная культурніцкая інфармацыя, роздум аб часе і жыцці. Досыць часта чытачы гавораць і пра сам штодзёнік — робяць заўвагі адносна асобных публікацый, даюць ацэнку назічэй "ЛіМа", выказваюць меркаванні па самых розных жыццёвых праблемах, а таксама пажаданні калектыву рэдакцыі. Дзесяці пацвярджэння — колькі сціслых вытрымак з такіх лістоў.

"Прывітанне адважнаму калектыву "ЛіМа", які працягвае барацьбу беларушчыню ў цяжкі для Бацькаўшчыны час. Наша галоўнае свята — 25 сакавіка — будзе, ушэўнены, і ў календары, і ў сэрцах беларусаў, і залунае яшчэ наш Сцяг і ўздымецца наша святая Пагоня", — піша адзін наш чытач, які зараз на дыпламатычнай рабоце за мяжой.

"Вашым "ЛіМам", можна сказаць, жыву, радуся і ім, ценюся, калі і маё сціплае слова знаходзіць у ім прытулак", — гэта ўжо радкі з пісьма другога нашага чытача і аўтара.

"Трымайцеся, хлопцы! Напраўляйцеся на хаду, набаўляйцеся ад недахопаў, не плачце аб мінулым, — мы старажытнейшы народ, мы маем сваю гісторыю, мову і культуру, а, значыць, і будучыню. "ЛіМ" мне даспадобы!" — падтрымлівае нас трэці лімаўскі добрамыслівец.

Вядома ж, трапляюцца лісты і зусім іншага зместу і тону. Аўтары іх босяць нас "зацятымі нацыяналістамі", абвінавачваюць у смяротных грахах, дагаворваюцца да таго, што "ЛіМ", маўляў, "вносіт ненависть в отношении между братскими славянскими народами" (лісты такія, дарэчы, пераважна на рускай мове)... Друкаваць апошнія, спрачаюцца з іх аўтарамі чамусьці не хочацца. Хіба ж аўтарам такіх аблыжных абвінавачванняў што-небудзь дакажам? Ворагам беларушчыны даваў адгуп яшчэ Вялікі Купала, але ж яны нічому так і не навучыліся...

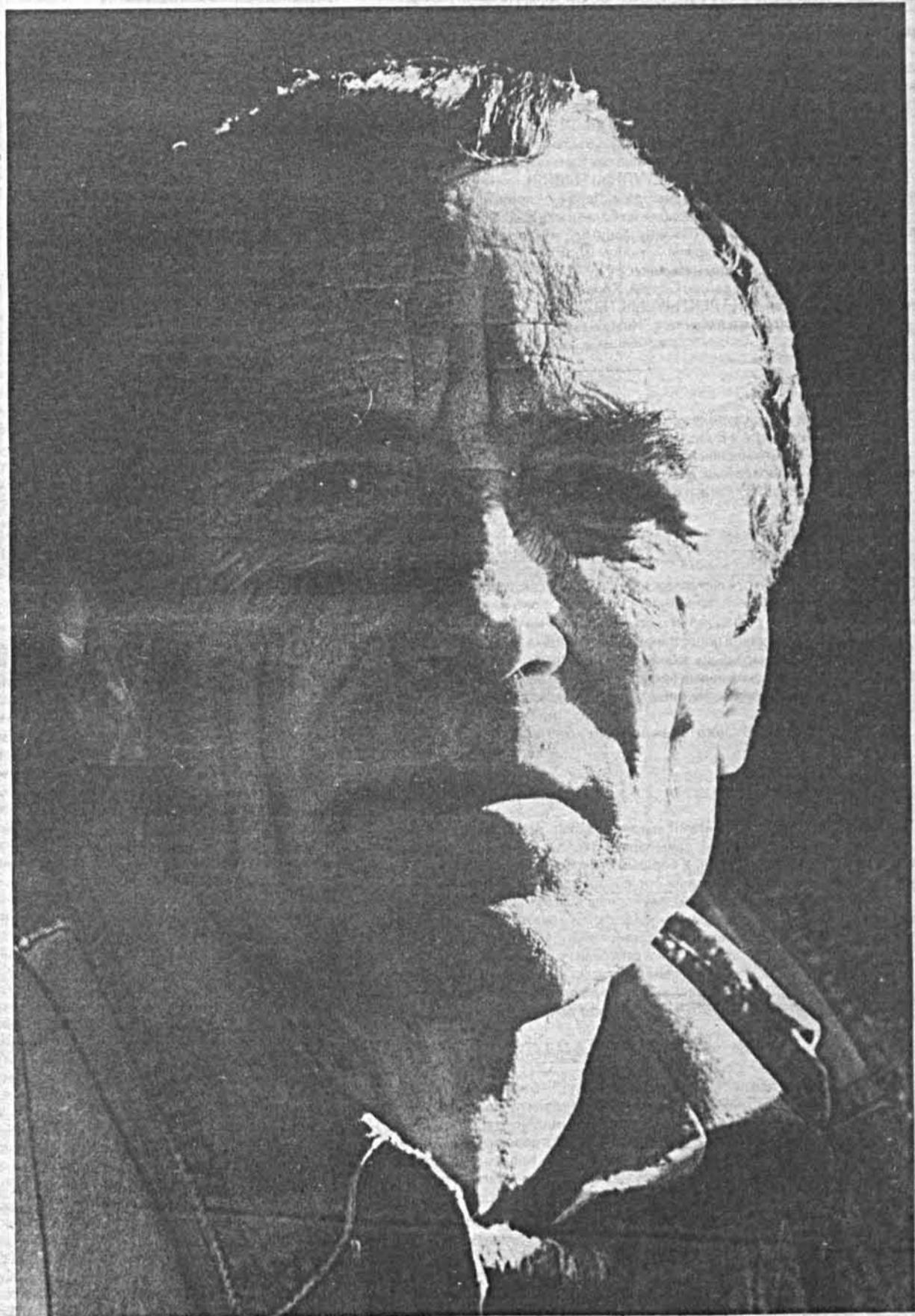
А што да лістоў сяброўскіх, у якіх добрыя словы ў наш адрас, дык — мы ўстрымліваліся ад іх публікацый па іншай прычыне. Друкаваць іх выдавала некай ілёмка: гэта ж нібыта хваліць саміх сябе, хоць і чужымі вуснамі.

Аднак жа лісты такія прыходзілі і прыходзяць. Лісты, у якіх чытачы пішуць не пра што іншае, а менавіта пра газету. Пра наш штодзёнік. Пра наш "ЛіМ". Пішуць з разлікам — і прырода! — на тое, што іхнія думкі, разнагі і ацэнкі працягаюць не толькі супрацоўнікі рэдакцыі, але і іншыя чытачы. Маюць яны на гэта права? Безумоўна ж, маюць. І мы ўсё больш і больш схіляліся да таго, што ёсць рэзон мяняць статус гэтых лістоў: хопіць збіраць іх у рэдакцыйныя папкі "для ўнутранага карыстання", трэба, варты даваць ім выйсце "ў свет", бласлаўляць "у друк". У выніку і выходзіць сёння на старонкі штодзёніка наша новая (даўно забытая старая!) рубрыка "Чытач — пра "ЛіМ". Сёння — яе прэм'ера.

Для мяне "ЛіМ" — гэта... "ЛіМ". І, бадай, цяжка некай інакш вызначыць тое, што хаваецца (і адкрываецца пры знаёмстве з кожным новым нумарам газеты) за гэтымі трыма літарамі — Л і М. Літаратура і мастацтва? Думаю, такім значэннем даўно ўжо, прынамсі, з канца 80-х, абрэвіатура "ЛіМ" не вымэртваецца. Сённяшні "ЛіМ" — гэта "ЛіМ" і... Інакш кажучы, гэта выспа, ці, хутчэй, невялікі мацярык беларушчыны, у цэнтры якога і знаходзяцца ўласна літаратура і мастацтва Беларусі; мацярык, які ў сённяшніх варунках аказваецца пад небяспечным націскам антыбеларускага акіяна. Таму, пакуль не аціхлі яшчэ, а нават усё больш узмацняюцца яго злавесныя хвалі, невымоўнае і балючае шматкроп'е непазбежна суправаджае ўласна "ЛіМ", газету нібыта толькі аб літаратуры і мастацтве. І менавіта такім "ЛіМам", не выключна элітарным, не савецка-пакорлівым, не жоўтым і не чырвона-зялёным, а проста... беларускім, якім ён ёсць зараз, мне заўсёды і хацелася б бачыць маю любімую газету.

Людміла ШЧЭРБА,
аспірантка Інстытута літаратуры АНБ
(Працяг на стар. 4)

Хочаце атрымліваць "ЛіМ" у 1997 годзе?
Вы яшчэ паспееце падпісацца!
Падпіска прадоўжана да 10 снежня!

"Я ЖЫВУ ТЭАТРАМ І ТОЛЬКІ..."

Алесь Лабанок, акцёр Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа, ганараваны званнем заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь, гэтай самай рэспубліцы нагадаў пра сябе нядаўна яшчэ раз — самым акцёрскім чынам: удзелам у фестывалі монаспектакляў "Я" і астаяваннем на адным з прызавых месцаў. Спектакль "Нічога, нічога —

маўчанне" паводле М. Гогаля ў рэжысуры Антона Грышкевіча афіцыйна заняў другое месца і атрымаў процьму самых адметных неафіцыйных водгухаў. Зрэшты, сам акцёр мяркуе, што ягоны поспех нароўні дзеліць спадар Гогаль, і прызнаецца:

Гутарку з Алесем Лабанком чытайце на стар. 15.

Разам з рэферэндумам на Беларусі адбыліся і перавыбары прэзідэнта. Ён, нібыта, зноў пачынае з нуля, перад ім падноўлены адрэзак часу ў тыя ж пяць гадоў. І зноў, як і два з паловай гады назад, у яго ёсць 100 дзён, падчас якіх ніхто, ніякая апазіцыя не мае "маральнага права" яго крытыкаваць. Вядома, гэта чыста ўмоўна, фармальна, аднак... Пасля рэферэндуму на Беларусі ўсталявалася такая ціша, такі спакой, што міхволі прыгадваюцца тыя самыя 100 дзён. Апазіцыя, яшчэ нядаўна шумная і напорыстая, цішком забрала свае рэчы з закрытага на тэрміновы рамонт свайго "крыла" будынка на пляцы Незалежнасці ды раз'ехалася па партыях. І цішыня. На 100 дзён?.. Толькі Беларуска народны фронт, актыўны пры любых "рэжымах", падобна, не скарэўся лёсу і цяпер не збіраецца класіцца на "зімовую спячку" — плануе ў бліжэйшыя выхадныя правесці чарговы мітынг на пляцы Незалежнасці. Супраць дыктатуры...

САМІТ ТЫДНЯ

Беларуская дэлегацыя на чале з прэзідэнтам прыняла ўдзел у сустрэчы кіраўнікоў дзяржаў і ўрадаў 52 краін Еўропы — членаў арганізацыі па бяспецы і супрацоўніцтве ў Еўропе (АБСЕ). Сустрэлі і правялі "нашых" у Лісабоне, як і чакалася, не дужа ласкава. (ПРЫЁМ ТЫДНЯ) Кіраўнікі многіх дзяржаў частку сваіх выступленняў прысвяцілі асуджэнню недэмакратычнага і нелегітымнага лістападаўскага рэферэндуму на Беларусі. А падчас выступлення прадстаўніка Міжнароднага Хельсінкскага камітэта беларуская дэлегацыя ў знак пратэсту вымушана была пакінуць залу пасяджэнняў. Прэзідэнт Польшчы Аляксандр Кваснеўскі адмовіўся ад сустрэчы з беларускім прэзідэнтам (ПРЫНЦЫПОВАСЦЬ ТЫДНЯ), каб гэтым выказаць сваю непадтрымку антыдэмакратычных дзеянняў А. Лукашэнкі. Абараніла на саміце беларускую дэлегацыю толькі расійская дэлегацыя (ЗАСТУПНІКІ ТЫДНЯ), якую ўзначальваў найвялікшы прыміральнік В. Чарнамірэдзін. Дарэчы, вярнуўшыся ў Расію, ён, як кажуць, патрапіў з карабля на баль: шахцёры бастуюць, Дума пагаворвае пра неабходнасць (і немінучасць) адстаўкі прэм'ер-міністра... Яшчэ адну асаблівасць сустрэчы ў сталіцы Партугаліі варта адзначыць. Раскрытыкаваная Беларусь там называлася ў дужа цікавай абойме краінаў, у якіх ідзе вайна: Сербія, Харватыя, Боснія і Герцагавіна, Армения, Азербайджан... (КАЛЕКТЫУЧЫК ТЫДНЯ). Прыгадваюцца словы канферансье вядомага лячэчнага "Незвычайнага канцэрта": "Ай-я-яй, кампанья, а па-нашаму — калектыў!.."

АДСТАЎКА ТЫДНЯ

Сваё апошняе пасяджэнне правёў на мінулым тыдні Канстытуцыйны суд Беларусі на чале з Валерыем Ціхінем. Чатыры судзі, у тым ліку старшын КС і яго намеснік, падалі ў адстаўку, прычынай якой назвалі нелегітымнасць лістападаўскага рэферэндуму. Чакаюцца адстаўкі і сярод астатніх сямі членаў КС. Гэта, пэўна, было апошняе водгулле нядаўняга рэферэндуму.

ЦЫТАТА-ПРАГНОЗ ТЫДНЯ

"Пра рэферэндум 24 лістапада забудуць гэтаксама хутка, як забылі пра папярэдні. На першы план выйдучы "бытавыя" праблемы. Раскачаць народ пайсці на трэці рэферэндум будзе складана. На чацвёрты — яшчэ больш складана. У рэшце рэшт, фінансавая групоўка, якая знаходзіцца зараз ля ўлады, вырашыць змяніць прэзідэнта. Яго пост зойме іншы чалавек, які будзе гуляць па іншых правілах гульні. Але гэта будзе цалкам пэўны чалавек, паколькі перыяд безуладдзя 1993—1996 гг. на Беларусі праішоў".
(З артыкула "Ціха, спектакль" У. Лебедзева, "Свободные новости-плюс", N48).

ПРАБЛЕМКА ТЫДНЯ

За "рэферэндумнымі клопатамі" мы зусім забылі пра яшчэ адну дзею, што адбывалася ў тыя ж дні: давыбары ў Вярхоўны Савет. А яны, між тым, у большасці акруг адбыліся. У першым туры было абрана 4 дэпутаты, у астатніх акругах вызначылася па 2 прэтэндэнты, але... як стала вядома (і было зразумела), паўторныя давыбары не адбудуцца... Пра гэта афіцыйна паведаміў сакратар Цэнтрвыбаркама І. Ліхач. Праўда, вось незадача, адмяніць іх сёння практычна няма каму. Тэрэтычна, паводле новай Канстытуцыі, зрабіць гэта сваім указам можа прэзідэнт, альбо "палата прадстаўнікоў", альбо — рэшткі Цэнтрвыбаркама... Давыбары павінны былі б адбывацца прыблізна ў гэтыя выхадныя. Падрыхтоўкі да іх не было, але і ніхто да сёння іх не адмяняў...

"РАДАСЦЬ" ТЫДНЯ

Газеты паведамілі пра пастанову ўрада Беларусі "Аб павышэнні памеру мінімальнай заробтнай платы і павелічэнні аплаты працы работнікаў бюджэтнай сферы". Згодна з ёй з 1 студзеня мінімальны заробак будзе складаць 130 тысяч рублёў, а тарифная стаўка першага разраду — 145 тысяч рублёў. Такім чынам, у параўнанні з папярэднімі, стаўкі вырастуць менш чым на 30 працэнтаў. Долар жа (асноўная наша "мерка" на сёння) "вырас" за гэты час удвая, а цэны на асноўныя прадукты — у 3-4 разы. Бюджэтнікаў гэта падвышэнне зарплат не асабліва радуе, бо ведаюць яны са свайго вопыту адну заканамернасць: "павышанай" зарплаты дачакаюцца яны толькі ў канцы студзеня пачатку лютага, а цэны, скарыстаўшы момант, пайшлі ў рост ужо сёння, а кошт усіх паслуг павялічыцца з 1 студзеня...

ПРАПОРЦЫЯ ТЫДНЯ

Яшчэ пра цэны. Газета "Народная воля" (N 111) надрукавала такія лічбы: у 1990 г. замест адной пляшкі гарэлкі можна было набыць 50 боханаў хлеба ці чатыры кілаграмы каўбасы, а цяпер — толькі 8 боханаў хлеба ці каля 700 грамаў каўбасы... Выпівохі гэты клопат дзяржавы пра іх даюць прыкметлівы і карыстаюцца напоўнічу: адвечная праблема — закусь ці гарэлка — знята адназначна. Вось толькі сем'ям ад гэтага лягчэй жыць не стала...

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

Самай адметнай, на наш погляд, публікацыяй мінулага тыдня быў артыкул супрацоўніка маскоўскай "Літаратурнай газеты" Алега Мароза "Ельцын-93 — Лукашэнка-96": трагедыя і фарс", N 48. Паколькі сёння нават не ўсе літаратары і творчыя работнікі маюць магчымасць выпісваць і чытаць "Літаратурку", "ЛіМ" вырашыў перадрукаваць гэты артыкул — чытайце 4-ю старонку гэтага нумара і ў вас будзе мажлівасць пагадзіцца альбо не пагадзіцца з аўтарам.

У маёй краіне лёгка быць Касандрай. Як казаў Багдан Раскош, герой кнігі Караткевіча "Хрыстос прыжыліўся ў Гародні": "Як брыду нейкую наклікаць — гэта лёгка. А як добрага чаго — гэта не". Не паспела краіна ачуныць ад леташняга "рэферэндуму" — і вось новы! З такім жа сцэнарыем, з такім жа вынікам. Чарговая ганьба для Беларусі. А наперадзе — ганьба новая: "рэферэндум" аб "канфедэрацыі" з Расіяй.

Вынікам "перамогі народа на рэферэндуме" стала страта Беларусі легітымнай улады. Спыніў сваю дзейнасць вышэйшы заканадаўчы орган — Вярхоўны Савет. Замест яго пры Адміністрацыі прэзідэнта створана Палата прадстаўнікоў, штосці нахшталь "рады даверу".

Я разумею, што параза парламента — гэта параза дэмакратыі ўвогуле, але не магу пазбавіцца думкі, што ў дадзеным выпадку ахвяра (Вярхоўны Савет) варта свайго лёсу. Ведаючы аб уласцівай прэзідэнту празе ўлады, няцяжка было спрагназаваць, што Вярхоўны Савет ужо адным фактам свайго існавання будзе сп. Лукашэнку раздражняць. Палітычныя колеры парламента (а быў ён, як сённяшні сцяг, чырвона-зялёны, камуністычна-аграрны) не мелі прыцыповага значэння. Прынцыповым было тое, што парламент рана ці позна мусіў прызначыць дату чарговых прэзідэнцкіх выбараў. А ўжо па высілках, якія прыклаў А. Лукашэнка, каб сарваць выбары ў Вярхоўны Савет, было бачна, што жорсткі канфлікт паміж выканаўчай і заканадаўчай уладай непазбежны. Кампраміс немагчымы. Гэта ведалі, здаецца, усе, акрамя... саміх народных дэпутатаў. Яны з бестурботнасцю, а лепей сказаць — з нядбаласцю здавалі на карысць прэзідэнта адну пазіцыю за другой: "сілавая" міністэрства, Нацыянальны банк, тэлебачанне і радыё... Спаханіліся, калі справа дайшла да "Народнай газеты" і Цэнтравыбаркама, ды позна ўжо было.

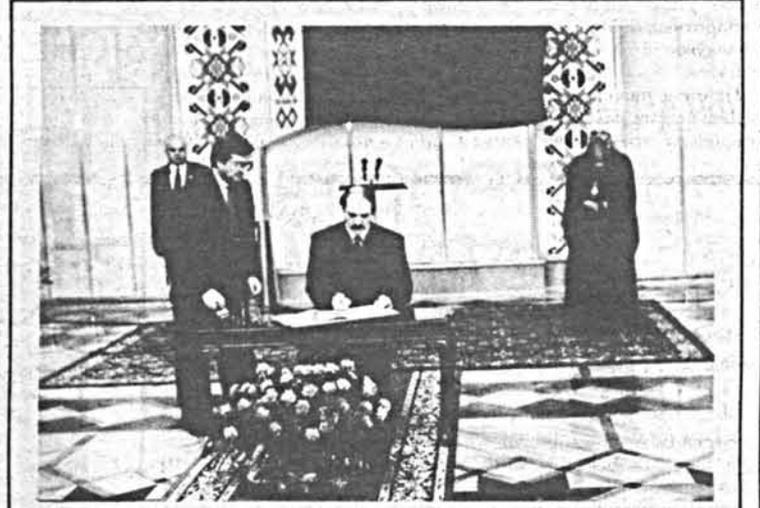
Парламент не захацеў узначаліць ці хаця б падтрымаць і абараніць дэмакратычны і патрыятычны грамадскі рух. І гэтым вырак сябе на ізаліцыю. Шматтысячная грамада на плошчы Незалежнасці была б вельмі дарэчы Вярхоўнаму Савету ў лістападаўскія дні. Але вясно, калі на мінскія вуліцы выйшлі людзі, у большасці моладзь, пад бел-чырвона-белымі сцягамі і дэмакратычнымі лозунгамі; калі жорсткасць АМОНа абурвала нават самых памяркоўных і заканапашульных грамадзян — парламент захаваў прапрэзідэнцкі нейтралітэт. Дэпутат Ігар Катляроў тады ад імя сваіх калег заявіў: "Мы не позволим палітычным смутыням посорить нас с исполнительной властью!" Але чым бліжэй да "рэферэндуму", тым выразней акрэслівалася непазбежнасць сваркі паміж галінамі ўлады. Пачаліся кансультацыі паміж партыямі, паміж іхнімі фракцыямі ў Вярхоўным Савете, прэзідэнту нават прыгразілі імпічментам, калі ён не вернецца ў прававое поле.

Калі ж стала зразумела, што гэтыя захады А. Лукашэнку не спыняць, паехалі па дапамогу ў Маскву, дзе напярэдадні ўжо пабываў прэзідэнт (сарваўшы, дарэчы, апладысменты дэпутатаў Думы маштабнасцю сваіх "інтэграцыйных" планаў). Беларускія парламентарыі, каб схіліць на свой бок расійскі калега, распавядалі, што яны "інтэгратары" не горшыя за А. Лукашэнку. Зусім як у часы татарскага прыгнёту, калі князі ездзілі на паклон да вялікага хана, каб той выбраў самага прататарскага і даў яму ярлык на права кіраваць

Руссю. А потым была расійская "міратворчая" місія, якую Масква абвясціла "вялікай перамогай расійскай дыпламатыі". Пасля начных перамоў і падпісання нібыта кампраміснага пагаднення прэзідэнцкія журналісты паспыхаліся паставіць кропкі над "і", каб, не дай божа, электарат не падумаў, што А. Лукашэнка, непахісны барацьбіт, прайграў і ўступіў. Адкрытым тэкстам было сказана: канстытуцыйная камісія патрэбна толькі для таго, каб юрыдычна зацвердзіць варыянт канстытуцыі, за які прагаласуе народ, народ жа прагаласуе за прэзідэн-

менавіта расійскі палітычны "дэсант" выратаваў А. Лукашэнку ад імпічмента, паспрыў вырашэнню канфлікту на карысць прэзідэнта. Расія — адзіная краіна ў свеце, якая афіцыйна прызнала "рэферэндум" за волевыяўленне беларускага народа, у той час, як увесь свет лічыць яго здзекам над законам і абразай дэмакратыі.

На тон карэспандэнцыі з Мінска безумоўна ўплывала пазіцыя кіраўніцтва Расіі. Пакуль Ельцын з Чарнамірэдзіным вагаліся — было адно, калі прынялі рашэнне — другое. Падводзячы рысу пад беларускэй

Народ прыняў — прэзідэнт падпісаў...
Фота А. ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

цкую канстытуцыю. Інакш кажучы, трыумф не адмяняецца, а толькі адкладваецца. На тры месяцы.

Чаго ж тады спалохаўся А. Лукашэнка, чаму аддаў загад сваёй фракцыі сарваць ратыфікацыю пагаднення Вярхоўным Саветам? Праз тры месяцы, можна меркаваць, было б тое ж самае, але без гвалту і вэрхалу. Цывілізавана, так бы мовіць. Справа не толькі ў псіхалогіі прэзідэнта; ён не любіць доўгай аблогі, ягонае стыхія — кавалерыйская атака. Мабыць, усё ж баўсяў, што цывілізавана не атрымаецца. Тры месяцы пойдучы не на амеркаванне новай канстытуцыі, а на высвятленне шматлікіх парушэнняў законнасці ў часе рэферэндуму. Потым Вярхоўны Савет зможа заявіць, што "рэферэндум" уяўляў сабою суцэльны гвалт над законам і мараллю, і вынікі ягоныя зацвярджаць нельга. Была і другая, магчыма, больш важкая, прычына. На "рэферэндум" працавала ўся эканоміка краіны. Велізарных высілкаў каштавала адносна рэгулярна выплачываць зарплату і пенсіі; стрымліваць цэны на прадукты першай неабходнасці і гарэлку, кошт праезду ў грамадскім транспарце; трымаць долар на ўзроўні 20 тысяч "зайчыкаў". Меркавалася, што пасля "рэферэндуму" можна будзе расслабіцца... А тут яшчэ тры месяцы напругі! Эканоміка не вытрымае, і моцучы не вытрымаць людзі. Тут ужо будзе не да канстытуцыі. А гэта шанец для апазіцыі. Чым рабіць падарунак ёй, А. Лукашэнка вырашыў зрабіць падарунак сабе. Цяпер у яго свой аўтамабіль, свой самалёт, свой верталёт, свой герб, свой сцяг, свой парламент і свая канстытуцыя. Што б яму яшчэ прыдумаць?

Роля Расіі ў беларускім канфлікце вельмі неадзначная. З аднаго боку, дзякуючы расійскім сродкам масавай інфармацыі, найперш — тэлебачанню, беларусы мелі аб'ектыўную інфармацыю пра тое, што робіцца ў Беларусі. Дзейнасць расійскіх тэлежурналістаў выклікала раздражненне ў А. Лукашэнкі. З другога боку,

тэмай, маскоўскі тэлежурналіст паведаміў гледачам, што канстытуцыйны крызіс пераадолены і "палітычная эліта перайшла на бок пераможцы" (гэта пра дэпутатаў ВС, якія сталі Палатай прадстаўнікоў).

Мяркую, што ўсё наадварот: крызіс працягваецца, а палітычная эліта засталася ў апазіцыі да прэзідэнта. У Палату прадстаўнікоў пайшлі толькі тыя, хто не мае аўтарытэту і адвапедна кар'ернай перспектывы. Людзі амбітныя і таленавітыя туды не пайшлі. Заўважце, у Палаце прадстаўнікоў — ніводнага імя, якое б было на слыху.

Прагназаваць далейшае развіццё падзей даволі цяжка. Напярэдадні "рэферэндуму" А. Лукашэнка даводзіў, што ўлада яму патрэбна для вырашэння эканамічных праблем. Рэцэпты ж ягоныя добра вядомыя. Зараз кепска, а будзе яшчэ горш. Жабрацтва — вельмі небяспечны для грамадства стан. У жабрака нічога няма, яго (у адрозненне ад уласніка) нічога не стрымлівае. Жабрак непрадказальны. Ён ненавідзіць увесь свет, і гэта нянавісць можа быць скіравана на каго заўгодна. Жабрацтва само па сабе не нараджае ідэй, тым больш ідэй пазітыўных (таму я не згодны, што чым горш — тым лепей), але гэта цудоўная глеба для пустазелля — экстрэмізму і дэмагогіі.

Пакуль што А. Лукашэнка ўмела кіраваў сваім электаратам. Але пакуль што і апазіцыя ў барацьбе з А. Лукашэнкам не апускалася да ягоных метадаў. Цяпер жа, калі краіна пазбаўлена прыстойнай Канстытуцыі, калі апазіцыя фактычна загнана ў куц, наўрад ці апаненты прэзідэнта будуць па-ранейшаму такімі ж пераборлівымі ў сродках. Пакуль што люмпен быў вочынай А. Лукашэнкі, цяпер распачнецца барацьба за люмпена.

Калі ў 1994 годзе А. Лукашэнка перамог на прэзідэнцкіх выбарах, уся ягоная праграма складалася толькі з аднаго пункта, а пункт — з чатырох слоў: "Я знаю, как нада!" Мо сёння нехта ведае, "как нада"?

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Імпрэзы

ВІЦЕБШЧЫНА... ФЕСТИВАЛІЦЫ!

Заклучныя акорды восені музычнай прыпалі на апошні вечар восені кляндарнай. Але не думайце, што жыццё фестывальнае з пачаткам зімы пааціхла. З 1 па 6 снежня Віцебск праводзіць свой традыцыйны Міжнародны музычны фестываль імя І. Салярцінскага. Сёлета поруч з беларускімі выканаўцамі ўдзельнічаюць суседзі з Санкт-Пецярбурга.

Сёння ж на Віцебшчыне пачалосся свята, якое ўжо два гады запар ладзіў Наваполацкі гарвыканкам, а гэтым разам далучылася да яго Міністэрства культуры. І такім чынам свята — Дзіцячы музычны фестываль "Халі-халі" — зрабілася рэспубліканскім. Удзельнічаюць у ім дзеці ад 6 да 17 гадоў з усіх абласцей Беларусі. Фестываль некамерцыйны

і мусіць садзейнічаць развіццю эстраднага песеннага жанру, стаўшы першай прыступкай у сістэме агульнарэспубліканскіх песенных конкурсаў і фестываляў.

Яшчэ адна імпрэза пачалася гэтымі днямі: IX Міжнародны фестываль сучаснай харэаграфіі, які "прашуміць" у Віцебску з 5 па 8 снежня.
Н. К.

ІХ ЗБРОЯ — РУЧКА І ПЯРО

Варункі АСАЦЫЯЦЫІ

У Доме літаратара адбыўся сход грамадскасці ў абарону дэмакратыі. Паведамленні аб стане эканомікі зрабілі В. Шлындзікаў (прамысловасць) і І. Нікітчанка (сельская гаспадарка). Прагучалі лічбы, якіх не дае афіцыйная статыстыка і якія сведчаць пра паглыбленне эканамічнага крызісу ў Беларусі. Напрыклад, такія: у нас сабралася на 10 трыльёнаў рублёў нерэалізаванай прадукцыі, скрытае беспрацоўе дасягае 30 працэнтаў. Цяжка справы ў галіне жыллёвага доўгі, там недахоп кармоў. Краіна жыве "ў доўг", праядаючы асноўныя і абаротныя фонды. Народ бяднее, а напаяжывы бізнес мусіць ратавацца хабарам.

Пра парушэнне законаў падчас рэферэндуму гаварылі В. Ганчар і старшыня грамадскай камісіі па

кантролі за яго ходам Анцулевіч. Цікава было даведацца, што пры "бяссплатным" рэферэндуме друкаванне аднаго толькі праекта прэзідэнцкай Канстытуцыі каштавала 7 мільярдаў рублёў. Парушэнняў яшчэ да самога дня галасавання было столькі, што ні пра якую легітымнасць вынікаў не можа быць і размовы.

Пра рэакцыю еўрапейскай супольнасці на падзеі ў Беларусі расказаў М. Грыб (ён удзельнічаў у Міжпарламенцкай асамблеі ў Парыжы), а пра становішча, якое склалася ў Канстытуцыйным судзе, — М. Пастухоў. Сам ён і яшчэ некаторыя суддзі падалі ў адстаўку.

Выступіла і некалькі незапланаваных удзельнікаў сходу. Зала сцялася і "тэмпература" ў ёй прыкметна

ўзрасла, калі з трыбуны пачулася прозвішча "Майсеня": слова брала сястра нябожчыка. З яе вуснаў прагучала папярэджанне аб другой небяспецы — небяспецы дзяржаўнасці нашай краіны. Тое, што нехта заве інтэграцыяй або аб'яднаннем, можа з цягам часу стаць аншлюсам.

Невядома, як спадабаліся такія словы гасцю — дэпутату Дзярждумы К. Баравому. Яго ж уласнае выступленне ўразіла праматай і прастотай. Ён падкрэсліў, што Расія — не толькі дзяржпрам і нафтавыя кампаніі, а свабода — гэта тое, за што трэба змагацца.

Хтосьці з прысутных кінуў папрок дэпутаткаму корпусу: "А дзе вы былі, калі збілі і выкінулі з залы паседжанняў 19 дэпутатаў ВС", чым выклікаў жывую падтрымку сходу.

Ю. Хадька са сталёвымі ноткамі ў голасе сцвішыў сваю занадта радыкальную паству, а на прэс-канферэнцыі з пагардай асудзіў бальшавізм і ахлакратыю. Хаця, здаецца, унесці дапаўненні ў падрыхтаваную Заяву — гэта не ахлакратыя, а элемент той самай дэмакратыі, дзеля перамогі якой сход і сабраўся.

У выніку Заява да сусветнай супольнасці была прынята і падпісана ўсімі жадаючымі.

Прэс-канферэнцыя больш нагадвала гутарку з журналістамі. У адказах С. Шарэцкага і іншых выявілася ўся наша "дэмакратычная" бездапаможнасць. Бо не ад добрага жыцця апальныя палітыкі пачынаюць разважаць пра неабходнасць асветы народа...

НАШ КАР.

(Працяг. Пачатак у № 48)

8 верасня 1342 года жыхары Фларэнцыі сабраліся на плошчы. "Калі дайшлі да артыкула, на якім вярхоўная ўлада аддавалася герцагу на адзін год, народ узяўся гарлаць: "Пажыццёва!"... Так што па жаданні народа герцаг быў абраны ўладаром Фларэнцыі не на год, а пажыццёва. Тут натоўп падхапіў яго, ўзяў і з гонарам панёс па плошчы, выгукваючы ягонае імя... Спалоханыя і зганьбаныя сін'еры разышліся па сваіх дамах. Палац быў разрабаваны герцажскімі слугамі, сцяг народа разадраны, а на фасадзе палаца прымацаваны герб герцага".

"Маючы вярхоўную ўладу, герцаг, каб пазбавіць усялякай улады людзей, якія заўсёды з'яўляліся абаронцамі свабоды, забараніў членам Сін'еры збірацца ў палацы і вылучыў ім адзін прыватны дом; ён адмяніў Уставы справядлівасці, накіраваныя супраць градаў, вызваліў зняволеных, павялічыў былыя падаткі і ўсталяваў новыя; пазбавіў Сін'ерыю ўсялякай улады".

"Ён загадаў утварыць з пізоў і беднага люду ўзброеныя атрады, якім надаў гучныя назвы, раздаў штандары і грошы. З іх адны святочна хадзілі па горадзе, а іншыя прымалі іх з вялікай раскошаю. Паўсюль разышлася пагалоска пра ўзвышэнне герцага, і да яго сталі прыбівацца французы, а ён раздаваў ім пасады як людзям, якім мог далкам даверыцца. Так што неўзабаве Фларэнцыя не толькі падпала пад уладу французў, але стала нават пераймаць іхнія звычкі і ўборы".

"Так і жылі грамадзяне Фларэнцыі, абурана глядзячы на тое, як руйнуецца веліч іхняй дзяржавы, як ганьбіцца ўсе нормы, як знішчаецца законнасць, псуецца мораль, зневажаецца ўсялякая прыстойнасць... І для таго, каб нішто існае не усведамляць сваю ганьбу, яны былі вымушаны аказваць пашану таму, каго смяротна ненавідзелі... Абураенне і страх гараджан былі добра вядомы герцагу, і сам ён таксама баўўся, але тым не менш рабіў выгляд, быццам бы лічыць, што ўсе любяць яго".

"І вось мноства грамадзян усіх станаў задумалі ці аддаць сваё жыццё, ці зноў стаць вольнымі... У іх з'явілася думка накінуцца на яго падчас існаўраў на горадзе, але гэта было вельмі няпросты, бо герцаг выязджаў заўсёды добра ўзброены і суправаджаны моцнай аховай, да таго ж заўсёды накіроўваўся ў розныя месцы, так што было невядома, дзе яго падільноўваць".

Грамадзяне Фларэнцыі вырашылі пачаць паўстанне. "Да іх не прысталі толькі тыя сем'і, якія садзейнічалі прыходу герцага да ўлады: яны аб'ядналіся з мясціцамі ды іншымі з бедняты, збегліся са зброй на плошчы і сталі на ягоную абарону... Герцаг хістаўся, ці змагацца яму з ворагамі на плошчы, ці абараняцца ў палацы. Але сем'і, якія больш за ўсё пацярпелі ад герцага, са свайго боку баяліся, што калі ён з'явіцца на плошчы, шмат хто з тых, хто зараз паўстаў, зноў пераўтворацца ў ягоных прыхільнікаў... Пры іхнім з'яўленні людзі з сем'яў, якія сталі на бок герцага, бачылі, што на іх нападаюць без усялякага сораму, а пгчасе адварнулася ад герцага, таксама змянілі свае пачуцці і прыядналіся да супрамадзян".

Паўстанцы "разграмілі дамы ўпраўляючых і перабілі ўсіх прыслужнікаў герцага, якія трапляліся ім пад руку". Герцаг "усваядоміў, урэшце, што, імкнучыся да занадта вялікага, страціў усё".

Алесь БЯЛЯЦКІ

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Бесперапынна чуюцца гэты рэфрэн пра шлях, абраны законна. А я скажу: нішто той рэфэрэндум, калі мы і так выбіраем штодзённа: не па якой прычыне ісці за расейцамі, а ў якім магазіне што таннейшае.

"З Расіі драўляне і крывічы", — абвясцілі на Валагодчыне. Карціцы камушцы нас далячы крывічкім неперашродствам. Пустыя фантазіі не знаюць граніц, пнуцца расейцы давесці, што з поўначы ёсць-пайшлі ўсе індаеўрапейцы. Правінцыйная фаназэрыя? А што як цень імперыі? "Аб'ём боты ў Ціхім акіяне!" — марыць некі паганец. Падобна, баіцца нехта і ў нас прапусціць тое купанне.

Непераможная наша зброя, артылерыя і танкі... Паўвека драмала войска пад звыклую калыханку. Назад адсоўваюцца даты, цёмнаець бляшанкі, не ўсё ўжо могуць гарматы, гарачы, як свечачкі, танкі. Варыятаў яшчэ нямала, ёсць спадзеўка на нешта новае, а пакуль раслачваюцца генералы шараговымі, шараговымі, шараговымі.

Як мы ставімся да чужога? Хай скажуць блізказначныя словы: іншародзец — прыблуда, іншадумец — бунтар, іншаземец — немец, іншаверац — ерэтык, іншпланецянін — з таго свету істота, іншамаркі — "Пежо", "Вольвы", "Таёты", глядзі "прэстыж". Нармальна ставімся да чужога, упоравень ставім, не звыш.

Выставы

ПАЛЕССЕ — ЯГО ТЭМА

У Рэспубліканскай мастацкай галерэі Саюза мастакоў Беларусі адбылося днямі адкрыццё выставы Уладзіміра Гардзеенкі, прысвечанае 60-годдзю з дня нараджэння мастака.

Імя Уладзіміра Гардзеенкі прагучала ў апошнія гады ў сувязі з работамі, звязанымі з чарнобыльскай тэматыкай. "Час журбы" — так называў ён новую серыю жывапісных палотнаў, якія прысвечаны канкрэтным вёскам, што засталіся непасрэдна ў радыяцыйнай зоне пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Галоўная тэма, над якой працуе мастак, — роднае Палессе, яго трагічны і складаны лёс, які аказаўся неаддзельны ад асабістага і творчага лёсу У. Гардзеенкі, што нарадзіўся і выгадаваўся на гэтай зямлі. Партрэты перасяленцаў, нацюрморты, пейзажы знаёмых мастаку мясцінаў, амаль заўсёды напісаныя з натурны, але з непаўторным адценнем трагічнай, няўлоўна настальгічнай прыгажосці, дэкаратыўна-абстрактных кампазіцыі — далёка не поўны пералік жанраў, у якіх працуе мастак. Але галоўнае, чым прасякнута яго творчасць, — пошук такога мастацкага падыходу, манеры раскрыцця тэмы, якая б адштурхоўвалася ад грубай натуралістычнасці, фатаграфічнасці жалківага залусцення і разбурэння вёсак. Мастацтва, лічыць Уладзімір Гардзеенка, павінна пакідаць надзею, у любым выпадку ісці праз эстэтызм і прыгажосць, вабіць, а не адштурхоўваць, выконваючы гэтым сваё самае высокае прызначэнне. Магчыма, менавіта таму яго чарнобыльская серыя заварожвае насычанымі колерамі, таямніча-сумнымі вобразамі і дзівоснай выплыванасцю раскрыцця кожнай тэмы.

На выставе ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі поруч з работамі з серыі "Час журбы" экспануюцца станковыя работы на іншую тэматыку: партрэты і аўтапартрэты, пейзажы. Усё гэта толькі падкрэслівае шматграннасць, разнапланавасць творчасці мастака.

Н. Ш.

На здымках: "Салют над Мінскам" (аўтапартрэт). "Загубленая прыгажосць" з серыі "Час журбы".

Угодкі

КАБ ЗРАЗУМЕЛІ БЕЛАРУСЫ...

Вывучаючы гісторыю партыйна-савецкага друку ва ўніверсітэце, многія з цяперашніх журналістаў доўгі час і не ўяўлялі сабе, якую вялікую ролю ў гісторыі Беларусі сыграў грамадска-палітычны, літаратурна-мастацкі і навукова-папулярны штотыднёвік "Наша ніва". Што ўжо казаць пра радавога чытача, якому да нядаўняга часу ўбівалася ў галаву, што гэтае выданне было "ўтворана кіруючай групай дробнабуржуазнай леванародніцкай нацыянальнай партыі Беларускай сацыялістычнай Грамада", а таму, маўляў, і не заслугоўвае асаблівай увагі.

Менавітаж "Наша ніва" прадоўжыла добрую справу, пачатую першай беларускай легальнай газетай "Наша доля". А заснавальнікам штотыднёвіка сталі такія выдатныя дзеячы нацыянальнага Адраджэння, як браты Іван і Антон Луцкевічы, Цётка, Вацлаў Іваноўскі і іншыя. Рэдактарамі-выдаўцамі яе ў розны час былі С. Вольскі, А. Уласаў, Янка Купала. А якой кірунку прытрымлівалася газета, добра відаць з першага нумара, што пабачыў свет 90 гадоў назад — ён выйшаў 10(23) лістапада 1906 года. Рэдакцыя

ўпаўнівала: "Мы будзем служыць усяму беларускаму скрыўджанаму народу (тут і далей выдзелена курсівам у самой газеце — А. Аіевіч), пастараемся быць люстрам жыцця, каб ад нас, як ад люстра, свет ладаў у цёмнасць... Мы будзем браць усё ад усіх і, злажыўшы ў парадак, зноў аддаваць. Ведайце добра, што "Наша ніва" газета не рэдакцыя, але ўсіх беларусаў і ўсіх тых, хто ім спагаджае. Кожны мае права быць выслуханым на старонках нашай газеты і кіраваць ёю, толькі каб было разумна. Мы з свае стараны будзем старацца, каб усё беларусы, якія не ведаюць, хто яны ёсць, — зразумелі, што яны беларусы і людзі, каб пазналі сваё права і памаглі нам у нашай рабоце".

"Наша ніва" працавала дзеля беларускасці, у імя беларускасці і беларускасці служыла. Упершыню з'явілася выданне, якое так шырока, праўдзіва і аб'ектыўна адлюстроўвала жыццё простага люду, далучала чытача — і ў першую чаргу чытача вясковага — да культуры, літаратуры. На яе старонках заўсёды знаходзілася месца самым розным публікацыям, але нязменна прысутнічалі

вершы, апаваданні, урыўкі з твораў вялікіх жанраў. І, канечне ж, — карэспандэнцыя з розных куткоў Беларусі.

Наколькі "Наша ніва" стала газетай па-сапраўднаму народнай, яскрава сведчаць такія лічбы. Толькі за першыя тры гады ў ёй было змешчана 906 карэспандэнцый з амаль 500 населеных пунктаў, пабачылі свет 246 вершаў, 91 апаваданне. Дзякуючы "Нашай ніве" доўгае жыццё набылі пазмы "Курган" і "Бандароўна" Я. Купала, урыўкі з пазмы "Новая зямля" Я. Коласа, творы З. Бядулі, М. Гарэцкага, А. Гаруна, Ц. Гартнага і многіх іншых пісьменнікаў.

Штотыднёвік клапаціўся і пра кнігавыданне. З 1907 па 1913 год выйшлі зборнікі "Песні-жалыбы" і "Апаваданні" Я. Коласа, "Чыжык беларускі" Г. Леўчыка, "Бярозка" Ядвігіна Ш., альманахі "Калядная пісанка, 1913 год", "Зборнік "Нашай нівы" і іншыя.

"Наша ніва" паспрыяла развіццю краязнаўства. Адбылося гэта дзякуючы І. Луцкевічу, які меў унікальную калекцыю, што зберагалася ў рэдакцыі. Пазней яна ўвайшла ў экспазіцыю Беларускага гісторыка-

этнаграфічнага музея імя І. Луцкевіча, што працаваў у Вільні з 1921 па 1945 год.

Штотыднёвік выдаваўся ў Вільні кірыліцай (а да канца кастрычніка 1912 года і лацінкай) да 7 (20) жніўня 1915 года. Калі сабраць разам яго нумары, атрымаецца свайго роду дапаможнік па нацыянальнай гісторыі пачатку XX стагоддзя.

А паколькі ўсіх экзэмпляраў "Н.Н." няма ні ў адным буйным кнігасховішчы, выдавецтва "Навука і тэхніка" паставіла перад сабой удзячную задачу — факсімільна перавыдаць "Нашу ніву". У 1992 годзе з'явіўся першы выпуск, які адразу стаў бібліяграфічнай рэдэкацыю. На гэтым, на жаль, справа і спынілася: не было сродкаў, канула ў Лету "Навука і тэхніка". Магчыма, выдавецтва "Беларуская навука" ўспомніць пра гэта і даядзце пачатую справу да канца?

А пакуль што "Наша ніва" усё ж прыходзіць да чытача — праўда, іншая, хоць і выдае сябе прадаўжальніцай той, колішняй. Цяперашнюю "Нашу ніву" выдаюць, як вядома, маладыя адраджэнцы на чале з С. Дубаўцом.

А. АН-ЕВІЧ

ЕЛЬЦЫН-93 — ЛУКАШЭНКА-96: ТРАГЕДЫЯ І ФАРС

ПОГЛЯД З МАСКВЫ НА ПАДЗЕІ Ў БЕЛАРУСІ

У выдавецтве "Юнацтва" ў серыі "Школьная бібліятэка" пад адной вокладкай пабачылі свет два творы, што сведчаць аб тым, наколькі плённа пісьменнікі асэнсваюць жыццё народа ў лёсавызначальныя перыяды — раман А. Карлюка "Гаспадар-камень" і апавесць А. Карлюка "Пушчанская адзеся".

Па завядзённым, на апошняю старонку вокладкі вынесены выказванні знакамітых твораў пра апублікаваныя творы. В. Адамчык так піша пра Г. Далідовіча: "У творчасці Г. Далідовіча падкупляе праўдзівая прастата сюжэта, лагічнасць фэбулы, што найбольш характарна для сярэдняга і філасафічнае прозы. У прозе Г. Далідовіча рэалістычна-праўдзівая, як сёння прывыклі вызначаць, — чорнаўскай, ёсць шчырасць да чалавека, надзеленага талентам працы, справядлівасці і даброты". У. Калеснік пра апавесць А. Карлюка сказаў так: "Пушчанская адзеся" ... увайшла ў тую рэалістычную плынь беларускай прозы аб вайне, пачатак якой пачалі ваюваць апазіцыя і раманы К. Чорнага, а навоўвамі ле рэчшыца, акрамя твораў В. Быкава, аўтабіяграфічнымі раманаў і апавесці А. Адамчыка, трагедыяў і аповесцей Я. Брыля...

ДАБРАЧЫННАСЦЬ

У Мінск чартарным рэйсам з Лондана прыбыла група брытанскіх дэцкаў і асоб, якіх іх суправаджаюць, для прывядзення акцыі ўручэння калядных падарункаў выхаванцам Асіповіцкага дома-інтэрната і іншым беларускім дзецям, якіх перавялі ад аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

Гэтым рэйсам дастаўлена 10 тон грузаў гуманітарнай дапамогі. Акцыя арганізавана брытанскім бокам сумесна з Мінскім гарвыканкамам і фондам "Медыцына і Чарнобыль".

На здымках: ідзе разгрузка гуманітарнай дапамогі, што прыбыла з Лондана; у час веча, прысвечанага раздачы беларускім дзецям калядных падарункаў.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

ДАПАМОЖА "БЕЛАРУСЬФІЛЬМ"

Увазе дзецічых, сярэдніх і вышэйшых навучальных спецыяльных устаноў, кінавідэатэлекампаній, практычных арганізацый і зацікаўленых асоб.

Кінастудыя "Беларусьфільм":

Валоае унікальнымі дакументальнымі кінавідэамаатэрыяламі пра гісторыю, археалогію, культуру і навуку, сацыяльна-эканамічнае і палітычнае жыццё краіны, а таксама відэакасетами з лепшымі ўзорамі айчыннай мастацкай кінамаграфіі і мультыплікацыі.

Выконвае паслугі па арганізацыі і вытворчасці любой кінавідэафотасправы.

Па ўсіх пытаннях звяртацца:

220023, Рэспубліка Беларусь, г. Мінск, праспект Францішка Скарыны, 98. Кінастудыя "Беларусьфільм". Тэлефакс: 264-31-32.

Ужо неаднойчы заўважана: тое, што адбываецца цяпер на Беларусі, нагадвае падзеі 1993 года ў Расіі. Ідзе ўпартае супрацьстаянне прэзідэнта і парламента. Многія элементы гэтага супрацьстаяння — амаль дакладная копія таго, што было ў нас тры гады назад. Прамы зварот кіраўніка дзяржавы да народа праз галаву Вярхоўнага Савета, пагрозы яго роспуску, кола ачалення вакол будынка ВС, пераманьванне хісткіх дэпутатаў, спробы нейтралізацыі Канстытуцыйнага суда...

Да нейкага моманту здавалася, што гэта толькі выпадковы супадзенні. Аднак цяпер ужо ясна: дарадцы Лукашэнка старанна вывучылі дзеянні Ельцына трохгадовай даўнасці, што прывялі яго да перамогі, і ў патрэбную хвіліну даюць свайму шэфу адпаведныя рэкамендацыі (вядома, робячы слякі-такія папраўкі на абставіны).

Але Лукашэнка капіруе Ельцына не толькі дзеля дасягнення поспеху. Ён нібы просіць ратунку ў расійскага "старэйшага брата": "Ну ж вы глядзіце, Барыс Мікалаевіч, я ж апынуўся ў абсалютна такім жа становішчы, як вы ў 93-м. На мяне тутэйшая шпана гэтак жа наезджае, як на вас тады маскоўская. Няўжо ж вы мяне кінеце ў такой сітуацыі?"

На самай справе падабенства беларускай сітуацыі з тым, што адбывалася ў Расіі, — чыста знешняе. У канфлікце з тагачасным Вярхоўным Саветам Ельцын адстойваў для Расіі права прадаўжаць з такой цяжкасцю пачаты шлях да дэмакратыі і рэформу. Тое, што гэты канфлікт у рэшце рэшт вырашыўся крывёй, — трагедыя расійскага прэзідэнта. І разам з тым — трагедыя ўсёй краіны.

Лукашэнка нічога такога не адстойвае. Слова "дэмакратыя", "рэформы" для яго — гук пусты. Ён змагаецца за ўладу, неабмежаваную адзінаасобную ўладу.

Што ён з ёй будзе рабіць? Наўрад ці ён сам гэта ведае. Відаць, будзе далей імправізаваць, як імправізаваў дагэтуль, толькі з яшчэ большай свабодай. Магчыма, яго панісе назад, у бок сацыялізму, магчыма — у другі бок...

Па сутнасці, гэта тып Мікіты Хрушчоў, чалавека неглыбокага, з захапленнямі, упэўненага, што ён вось-вось учпіцца за хвост абсалютнай ісціны, які наладзіць для ўсіх вечнае шчасце і дабрабыт, а самому каб сесці дзе-небудзь у цяжку на пагорку ў ролі наймудрага ўсенароднага "бацькі" і літасціва прымаць словы ўдзячнасці ад сваіх ашчасліўленых чадаў.

Прынамсі, прасторы для імправізацыі ў Лукашэнка нішмат. Што рабіць з беларускай эканомікай, якая развальваецца, былі дырэктар саўгаса зусім не ўяўляе. Мешанка з сацыялістычных, рынкавых, палулісцкіх, дзяржаўных, панслаўянскіх, антызаходніх ідэй, якія раўцаў ў ягонай галаве, — кепскі тут дарадчык. А таму ўсе яго погляды скіраваны на суседку Расію: а раптам не дасць згінуць, уратуе. Менавіта ў гэтым напрамку ён мабілізуе галоўны свой талент — талент дэмагога, абрыняючы на "рускіх братоў" плыні славы аб тэрміновай і неадкладнай неабходнасці інтэграцыі, аб тым, што Беларусь для Расіі — адзіная абарона ад каварнага Захаду і г. д., і да т. п.

Лукашэнка цвёрда перакананы: Беларусь заўсёды смачны кавалак для маскоўскіх кіраўнікоў, каб яны адштурхнулі чалавека, які прапаюе ім яго. Гэта упэўненасць прасіраецца настолькі далёка, што ён нават дазваляе сабе час ад часу глядзіць сваіх расійскіх партнёраў супраць поўсці. Напрыклад, рэгулярна, не радзей як раз у месяц, ушэнт публічна разносіць Белавежскія пагадненні, нібы забываючы, што адным з ініцыятараў гэтых пагадненняў быў Ельцын. Нічога, маўляў, праглыне.

Ну, а што ж Масква? Нацыянал-камуністычная думка большасць, мы бачылі, аказала Лукашэнка захопленую беагаварачную падтрымку. У сваім родзе гэта факт прыкметны.

Цяпер ужо абсалютна ўсім павінна быць ясна, наколькі лжывыя пастаянныя запэўніванні гэтых дзеячаў, што, маўляў, галоўная іх антыпатыя — дыктатура. Улада аднаго чалавека. Пра тое, што на самай справе падобны ўладны рэжым іх ніколі не бянтэжыць, якраз і сведчаць іх палымная любоў да цяперашняга беларускага начальніка, усямернае яго маральнае заахочванне, падмога ва ўсталяванні аднаасобнага аўтарытарнага кіраўніцтва. Значыць, справа не ў дыктатуры, а ў духоўнай блізкасці (ці няблізкасці) таго альбо іншага камандыта ў дыктатары.

Калі ж улічыць, што цяперашняя селязінёўская Дума — прамая ідэяная спадчыніца хасбулатаўскага Вярхоўнага Савета, самі па сабе адпадаюць размовы, быццам усе гэтыя апошнія гады расійскія заканадаўцы толкі і робяць, што змагаюцца за дэмакратычныя формы кіравання ў краіне. Зусім за іншае яны змагаюцца.

Між іншым, сам Селязінёў (разам са Строевым) на мінулым тыдні спрабаваў згладзіць гнятлівае ўражанне ад ганебнага дзеяства ў Ахотынскім радзе. (Да слова сказаць, не менш ганебна выглядала і тэлеперадача "Сам-насам" з яе вядучым Любімавым, які выдзігаўся перад беларускім правадыром і "апазіцыяністам" правадыра, што сталі літаральна выдзігнуць).

Што тычыцца Ельцына і Чарнамырдзіна, то яны нібыта ўвесь час угаворвалі Лукашэнка не надта буяніць. Але ўгаворвалі некаж вяла і нерашуча. Канфідэнцыяльна і паўканфідэнцыяльна. Між тым перад намі якраз той выпадак, калі важны не столькі словы, колькі інтанацыі, з якімі яны бываюць прамоўлены. Калі б Лукашэнка адчуў жалеза ў голасе сваіх крамлёўскіх шэфу, гэта, несумненна, хутка ахалодзіла б яго. Ды жалеза не было.

Пазіцыя Крамля ў адносінах да Лукашэнка дваістая: з аднаго боку, як быццам неспрытна адкрыта падтрымліваць фігуру гэтага адзінаго аўтарытарнага дзеяча, які бесцярпымна пліе на дэмакратыю, на свабоду прэсы, на іншыя нормы цывілізаванага быцця, з другога — вельмі ўжо замалівае на самай справе ідэю далучэння Беларусі да Расіі, ідэю, якую Лукашэнка пастаянна трывае ў якасці прынады перад носам сваіх маскоўскіх апекуноў. Жыва ўяўляеш, як у разнастайных уладных кабінетах першапрастоўнай разважкоўцы цяпер пра унікальнае стратэгічнае значэнне нашай заходняй суседкі, асабліва на фоне НАТА, які пашыраецца і насоўваецца.

Тут, аднак, варта прыгадаць, колькі было падобных разважанняў-роздуму ў нядаўнім мінулым, у ранейшых крамлёўскіх правадыроў. І да чаго яны прывялі, чым скончыліся. Зноў стаць на гэтую дарожку — дык ёй канца не будзе. Далучым, скажам, цяпер Беларусь, а далей такую ж логіку можна прадоўжыць у напрамку Польшчы, Чэхіі, Славакіі... Той жа Прыбалтыкі. Таксама стратэгічна вельмі важныя для нас тэрыторыі. Таму яны ўсе і баяцца нас дагэтуль больш за смерць. Таму гэтак адчайна і імкнуцца пад натаўскае крыло.

Адносінны расійскіх улад да Лукашэнка — той асялок, на якім без цяжкасці можна правярыць, якія падыходы ім сёння бліжэйшыя і даражэйшыя: цывілізаваана-дэмакратычныя або традыцыйна-імперскія.

Хоць Лукашэнка пастаянна атажсамляе сябе з беларускім народам, зусім не факт, што гэты народ лёгка расстанецца са сваёй у такіх лакутах набытай незалежнасцю, няхай нават гэта расстанне будзе акінута адзеннем канфедэрацыі з Расіяй (дзе, абсалютна зразумела, Беларусь сёння падрыхтавана другарадная, толькі падпарадкаваная роля). Мы толькі-толькі пачынаем выльбывацца з чачэнскай авантуры, але нам ужо не церпіцца залезці ў новую ператраску. Між тым беларускія лясы, як вядома, для партызанскай вайны падыходзяць ніколі не менш, чым чачэнскія ці югаслаўскія горы...

Але нават калі да крывавых сутычак не дойдзе справа... Беларусь ужо багата прысутнічае ў расійскім палітычным жыцці. Пастаянна ўкліняючыся ў яго, Лукашэнка актывізуе антыдэмакратычныя, імперскія, рэваншысцкія сілы ўнутры Расіі.

Улазіць ён і ў расійскую эканоміку, прычым гэтым жа негатыўным чынам. У пачатку гэтага года мінскі прэзідэнт ужо ачмурыў маскоўскія ўлады, дамогшыся так званана "нулявога варыянта": яму даравалі даўгі за нафту і газ у кошт арэнднай платы за знаходжанне ў Беларусі расійскіх воінскіх часцей. Цяпер ён зноў дамагаецца такога ж "варыянта". Магчыма, і даб'ецца: ну што такое для нашага чыноўніка мільярды даўгі расійскай казне — не ягоная кішэня церпіць. І пляваць яму, што людзям месяцамі не плацяць зарплату, пенсіі...

Вядома, саюз Расіі і Беларусі магчымы. Але не на хісткім падмурку вэлюнтарысцкіх лукашэнкаўскіх фантазій. Перш за ўсё — на падставе паступовага выроўнення палітычных, эканамічных, заканадаўчых падыходаў. На падставе дэмакратыі і рынку.

Фігура Лукашэнка — фарсавая, камічная фігура. Нельга без усмешкі назіраць за ўсімі ягонымі крыўленнямі, дэмаггічнымі хітрыкамі, пацалункамі з Барысам Мікалаевічам і Віктарам Сцяпанавічам, кіданнем апарожнага фужэра на падлогу пасля слоў, што ўвогуле-то ён, Лукашэнка, не п'е, але дзеля такога выпадку... Фарс уяўляецца сабой яго пастаянным апазіцыяністам да народа, гэтым рэфэрэндум, калі людзі галасавалі невядома за што, калі выбарчым камісіям не было выдаткавана ні капейкі... Але ў цэлым тое, што перажывае сёння Беларусь дзякуючы свайму прэзідэнту, — гэта, вядома, зусім не фарс, гэта таксама трагедыя, хоць і іншая уласцівасці, чым перажытая ў 1993-м Расіяй.

На дэманстрацыях у Мінску ў гэтыя дні мільялі лозунгі: "Масква, вазьмі Лукашэнка сабе!". Але не Масква прывяла гэтага дзеяча да ўлады. Два гады назад беларусы — ва ўсякім разе тыя, што прыйшлі на выбары, — самі выбралі яго. Ніхто не прымушаў. Хоць вынікі цяперашняга рэфэрэндуму не больш праўдзівыя, чым вынікі галасавання за Заўтаева ў Чачні, усё ж, калі меркаваць па апытаннях, значная частка беларускіх выбаршчыкаў на самай справе па-ранейшаму падтрымлівае мілага ім "Сашу". Гэта яшчэ адна наглядная ілюстрацыя: да дыктатуры таксама можна прыйсці і дэмакратычным, выбарным шляхам. Нездарма беларускім правадыроў, паводле яго ўласнага прызнання, так падабаецца Гітлер. Той жа таксама, як вядома, узшыў на верхнюю ўладу праз працэдурку галасавання.

Што ж, памылкі ў выбары правадыроў ва ўсіх бываюць. А асабліва ў нестабільных, пераходных часах, калі зямля, здаецца, плыве пад нагамі. У такіх часы асабліва хочацца займець уласнага "бацьку нацыі", які цвёрдай рукою наўсё будзе папарадак і, калі магчыма, найкароткім шляхам прывеў бы краіну да нармальнага жыцця. Ні да якога такога жыцця Лукашэнка Беларусь, вядома, не прывядзе.

Кампраміс, якога быццам бы ўдалося дасягнуць у пятніцу ў Мінску, як вядома, не адбыўся. Па-за ўсялякімі сумненнямі, "бацька нацыі" будзе цяпер з патроенай сілай прадаўжаць свае дамагалічтвы, якія датычаць абсалютнай, непадзельнай ўлады. Уласна кажучы, пасля "перамогі" на нядзельным рэфэрэндуме ён практычна атрымаў яе. Сваю долю адказнасці за ўсё гэта нясуць і маскоўскія стэрнаваўцы, якія не захацелі знайсці часу выпрацаваць прынцыповую пазіцыю ў адносінах да таго, што адбываецца на Беларусі, палічыўшы, што адно толькі іх з'яўленне ў Мінску з аліўкавымі галінкамі ў зубы вырашыць усе праблемы.

Алег МАРОЗ

("Літаратурная газета", 27 лістапада 1996 г., N 48)

"А ПРОСТА БЕЛАРУСКИМ..."

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

● Чытаю і люблю "ЛіМ". Лічу, што ўжо ў самой назве газеты закладзена тое, што павінен ведаць і любіць кожны творчы чалавек. Ну што, сапраўды, за мастак, за інтэлігент, калі ён не чытае сваю газету? "ЛіМ" — адзінае ў нас выданне, у якім найбольш поўна і аб'ектыўна асвятляюцца праблемы нашай культуры ў шырокім сэнсе гэтага слова. Газета ў многім выхоўвае нас, адлюстроўваючы праўду жыцця, выяўляючы свой погляд на рэчы, які некаму можа і не падабацца.

● І калі ўжо напісалася ў мяне гэтае слова "не падабацца", дык скажу, што мне не вельмі даспадобы "апатка" газеты. Як і сама наша культура сёння, апатка гэтая выглядае беднай. Я пажадаў бы калектыву "ЛіМа" падабаць аб больш выразным, больш якасным мастацкім і паліграфічным афармленні газеты, каб яна вылучалася сярод іншых выданняў не толькі зместам, але і формай. А найперш бы пажадаў

лімаўцам не здрадзіць сваёй пазіцыі, па-ранейшаму аддаваць свае талент і сілу на тое, каб газету любіла і чытала ўсё большае кола людзей, бо "ЛіМ" робіць добрае і карыснае справу па аздаруленні душ беларусаў, па прасвятленні людской вядучасці.

Анатоль ЯРМОЛЕНКА,
народны артыст Беларусі

● Яшчэ з таго часу, калі я толькі пачынала сваю акцёрскую працу ў тэатры імя Якуба Коласа, у "ЛіМе" бачу я суразмоўцу, з якім карысна і прыемна пагаварыць. Часам я пагаджаюся з ім, сяды-тады — не пагаджаюся, але заўсёды мяне падтрымлівае адчуванне таго, што мы гоманім з ім на адной мове, а не на розных, як гэта часта здараецца, калі бяру ў рукі іншыя газеты. "ЛіМ" выходзіць з пазнакай "газета творчай інтэлігенцыі Беларусі". Тым не менш, мне думаецца, што гэта газета ўсяго нашага беларускага народа, які ў душы сваёй высокаінтэлігентны і які праз

"ЛіМ" дакранаецца, далучаецца да гісторыі, культуры, літаратуры, музыкі, мастацтва нашай айчыны. Жадаю, каб, нягледзячы ні на што, "ЛіМ" выстаў, выжыў, не здаўся.

Галіна ДЗЯГЛЕВА,
мастацкі кіраўнік тэатра "Зніч"

● "ЛіМ" — гэта перш за ўсё традыцыя. Мне здаецца, што гэтае выданне можна назваць стылевай квінтэсэнцыяй сучаснай беларускай культуры (літаратуры і мастацтва ў першую чаргу). Я не ўяўляю сабе сучаснай беларускай літаратуры ў тым выглядзе, у якім яна ёсць, без "ЛіМа". І тая ж праблема, якая стаіць перад "ЛіМа", адлюстроўвае і праблему нашай літаратуры. Нам усім трэба ўсвядоміць, што калі мы не захаваем чытача, то яго запалоніць нешта іншае. А калі няма чытача, дык няма і нас. І вядома ж, "ЛіМу" трэба мяняць свой дызайн, сваё аблічча.

Алесь ТУРОВІЧ, паэт

У ТЫСЯЧАГАДОВАЙ гісторыі дэмаграфічнага развіцця Беларусі геапалітычны фактар займаў адно з вядучых месцаў. У асобныя перыяды, якія ахоплівалі часам многія дзесяцігоддзі, а то і стагоддзі, ён аказваўся вырашальным. Размешчаная на мяжы дзвюх глабальных цывілізацый, культур і канфесій, Беларусь папярэманна ўваходзіла то ў адну, то ў другую, наследвала якасці абедзвюх, фармуючы спецыфічную псіхалогію і духоўнасць. Паддаючыся часам асіміляцыйным этнічным, канфесійным і культурным уздзеянням, беларусы, у канчатковым выніку, захавалі сваю сутнасць і самабытнасць, большую частку тэрыторыі, мову, культуру і характар.

У XX ст., у першай яго палове, вызначальнае развіццё на ўсю сукупнасць дэмаграфічных адносін на Беларусі аказалі, рэвалюцыя 1905—1907 гг. і Сталінская рэакцыя, якая за ёй наследвала і змяніла сутнасныя механізмы фармавання дэмаграфічнага слянта: абвешчана ў сакавіку 1918 г. незалежнай Беларускай дзяржавы — БНР, а

БЕСПРЭЦЭДЭНТНЫЯ для мірнага часу дэмаграфічныя змены, якія ўзніклі, на мяжы 80—90-х гг. і працягваюцца ў соцыймак краін СНД, выклікаюць самую сур'езную трывогу. Гэта ў поўнай меры датычыць і Рэспублікі Беларусь, усе сферы жыццядзейнасці якой знаходзяцца ў найцяжэйшым крызісе, які набыў доўгачасовы характар і мае тэндэнцыю да самастойнай невырашальнасці. Па сутнасці, наш дэмаграфічны стан можна характарызаваць як крызіс, паколькі ён ахапіў усю сферу ўзнаўлення чалавечай папуляцыі Беларусі.

Найбольш непакоіць рэзкае змяншэнне нараджальнасці — у 1,4 раза ў параўнанні з 1990 г. і ў 1,6 раза ў параўнанні з 1985 г. Ужо ў 1992 годзе колькасць народжаных знізілася да колькасці народжаных у 1943 ваенным годзе, калі Беларусь знаходзілася ў акупацыі і пераважная большасць мужчын была на франтах, а агульная колькасць насельніцтва складала на 3,5 млн. чалавек менш, чым у цяперашні час. У 1993 годзе нарадзілася на

мясцовасці, але папаўняўся дэмаграфічным патэнцыялам сяла, стаў меншы і ў сельскай мясцовасці. Сяло сёння ўжо не ў стане аказаць міграцыйнае ўзнаўляльнае падсілкоўванне горада.

З гэтай прычыны мо і не варта кідацца ў паніку: у развітых краінах Захаду (напрыклад, у Італіі, Германіі, Іспаніі) гэтыя каэфіцыенты таксама значна меншыя за тых, што забяспечваюць фізічнае ўзнаўленне. Але заходнія краіны падышлі да такіх каэфіцыентаў паступова, стварыўшы магутныя ўстойлівыя механізмы — сацыяльныя, эканамічныя, дэмаграфічныя, якія забяспечваюць стабільнасць узнаўлення на пэўным узроўні. У Беларусі ж такой абароны няма, і заўтра гэты каэфіцыент можа ўпасці яшчэ, што будзе азначаць нацыянальную дэмаграфічную катастрофу, якая можа быць каталізатарам незваротнай сацыяльнай дэградацыі і эканамічнага ўпадку.

НАДЗВЫЧАЙ падарваны ў 90-я гады і жыццёвы патэнцыял насельніцтва Беларусі. Працягласць жыцця і мужчын, і жанчын

ленямі, што зніжае якасць працоўнага і інтэлектуальнага патэнцыялу рэспублікі, прыводзіць да грамадскай дэградацыі, падрываючы тым самым сацыяльныя і эканамічныя асновы жыццядзейнасці рэспублікі.

Няшчасцем для жанчын рэспублікі з'яўляюцца абарты, якія ў шмат разоў перавышаюць іх колькасць у развітых краінах. Яшчэ вельмі высокая ў нас перынатальная смертнасць і смертнасць дзяцей да года, мацярынская смертнасць пры родах (у некаторых краінах яна практычна адсутнічае) і г.д.

Найважнейшы крызіс перажывае сям'я. Крызіс сям'і працягваецца перш за ўсё ў празмернай колькасці і ўзроўні разводу, велізарным росце ўнутрысямейных канфліктаў, у неагчымасці мець жаданую колькасць дзяцей і з-за матэрыяльнай і жыллёвай небяспечанасці, у празмерным узроўні дзіцячай злачыннасці. Так, у 1980 г. на кожнага 10 шлюба ўжо прыпадала 3,2 развода, у 1990 г. — 5,9. З ліку разведзеных толькі палавіна ўступае ў паўторны шлюб. Значыць, маштабы адняты другой паловай ўвесь час паяраюцца. Павялічваецца колькасць дзяцей, якія засталіся без аднаго з бацькоў, галоўным чынам бацькі. Бязбацькаўшчына ўсё больш робіцца "нормай" нашага жыцця, як рэкет, карупцыя, СНІД, парнаграфія і г.д. Усё ў большай ступені дзецям моладзь аказваецца ў зоне негатыўнага ўплыву і негатыўных арыенціраў і каштоўнасцей. У катастрофічным становішчы апынуліся цэлыя пласты пажылых людзей. У грамадстве ўзрастае разрыў паміж пакаленнямі, які ствараецца нярэдка штучна.

Істотна дэфармавана полаўзростава структура насельніцтва рэспублікі ў тэрытарыяльным разрэзе: у сельскай мясцовасці ўзнік істотны дэфіцыт жаночага насельніцтва ў маладым працаздольным і рэпрадуктыўным узросце, у гарадах, наадварот, іх лішак; непарацыянальная вялікая на сяле ўдзельная вага асоб пенсійнага ўзросту.

ЗГОРНУТА ранейшая рассяленская і ўнутраная міграцыйная палітыка і не створана пакуль устойлівае новае. Негатыўныя вынікі ранейшай міграцыйнай эканамічнай палітыкі прывялі да істотных дыспрапорцый у рассяленні насельніцтва. Многія сельскія раёны фактычна бязлюдныя і не ў стане арганізаваць нармальную дзейнасць. У сваю чаргу, узнікшы ў апошнія гады новыя міграцыйныя плыні і працэсы, будучы часта непрадказальнымі, ускладняюць праблемы жыцця і працаўладкавання, уносяць дэструкцыю ў жыццё асобных супольнасцей, выклікаюць сацыяльныя і эканамічныя канфлікты. Хаатычны, некіруемы і дэструктыўны ў многіх выпадках характар набыла міграцыя, асабліва міжнародная.

Часткова зламана ранейшая сістэма занятасці і аплаты працы, сацыяльнай абароны. Новая сістэма занятасці і аплаты працы першапачаткова ўзніклі і развіваюцца ў дэфармаваных формах і маюць квазіўстойлівы характар забеспячэння.

З-за адсутнасці матэрыяльна-тэхнічнага і інфармацыйнага забеспячэння, у выніку парушэння сістэмнасці, пераемнасці, змястоўнасці культуры, навука і адукацыя ўсё больш адстаюць ад сусветнага ўзроўню. Пашыраецца прастора іх дэградацыі. Тым самым страчваецца сацыяльна-духоўны характарыстыкі, якія забяспечваюць узнаўленне чалавечай папуляцыі ўсё больш высокай якасцю.

Па сутнасці сёння можна канстатаваць разбурэнне старой парадигмы дэмаграфічнага развіцця рэспублікі, можа стаць цяжка пераадольнай перашкодай для выхаду не толькі з дэмаграфічнага крызісу.

Сярэдняя колькасць народжаных у разліку на адну жанчыну ў цяперашні час складае 1,3 дзіцяці. Пры ўзроўні, які складае 1,5 дзіцяці на адну жанчыну нават пры захаванні сучаснага ўзроўню смертнасці (а ён, на жаль, расце), колькасць насельніцтва скарачаецца ўдвая за 53 гады, а пры адным дзіцяці — за 24 гады. Разлікі, выкананыя ў ВЦІ Інстытута эканомікі Міністэрства эканомікі РБ, сведчаць, што да 2016 года насельніцтва Беларусі можа скараціцца (пры захаванні сучаснага рэжыму дэмаграфічнага развіцця) да 9,2 млн. чалавек.

У канцы 80-х гадоў, зыходзячы з існаўшага ў той час рэжыму ўзнаўлення, прагнозная колькасць насельніцтва павінна была склаці 10,8 млн. чалавек. Значыць, мінус 1,6 млн. чалавек за няпоўныя два дзесяцігоддзі — такі кошт дэмаграфічнага і сацыяльна-эканамічнага крызісу. Да сярэдзіны XXI ст. колькасць насельніцтва пры захаванні наяўных тэндэнцый паменшыцца да 4—4,5 млн.

(Працяг на стар. 12)

КОЛЬКІ НАС І ШТО НАС ЧАКАЕ?

НАТАТКІ ДЭМОГРАФА

потым утварэнне 1 студзеня 1919 г. БССР у складзе СССР і фармаванне яе тэрыторыі; расчлененае функцыянаванне Беларусі ў дзвюх розных сацыяльных сістэмах — 38% яе насельніцтва і 40% тэрыторыі ўваходзіла ў 1921—1939 гг. у склад Польшчы; НЭП (які абумовіў для дэмаграфічнага развіцця тых ж наступствы, што і Сталінская рэформа); калектывізацыя, індустрыялізацыя і культурная рэвалюцыя ў СССР і ўдзел у гэтых працэсах Беларусі.

Акрамя прыведзеных вызначальных фактараў, у першай і другой паловах XX стагоддзя на дэмаграфічнае развіццё Беларусі паўплывалі такія сацыяльныя катастрофы і бедствы, як: I сусветная вайна, грамадзянская вайна і акупацыя, бежанства, эвакуацыя і рээвакуацыя насельніцтва; панэпідэмія грыпу 1918 г.; II сусветная вайна і акупацыя, эвакуацыя і бежанства насельніцтва, гвалтоўны вываз насельніцтва ў Германію, рээвакуацыя; чарнобыльская катастрофа, адсяленне насельніцтва і бежанства.

Гэтыя катаклізмы не змянялі механізмаў дэмаграфічнага развіцця, але моцна дэфармавалі структуры і працэсы. На іх пераадоленне патрабавалася і патрабуецца шмат часу, намаганняў і сродкаў.

Перад першай сусветнай вайной (1897—1913 гг.) у выніку масавага выезду насельніцтва Беларусі, які ратаваўся ад нястачы ў пошуках лепшай долі, адмоўнае сальда міграцыі складала 0,5 млн. чал.

За час першай сусветнай вайны і інтэрвенцыі насельніцтва Беларусі страціла звыш 1,5 млн. чалавек, з іх 107 тысяч загінула ў баявых дзеяннях, 445 тыс. страчана з-за празмернай смертнасці ў гэты перыяд, 122 тыс. эмігрыравала за мяжу, больш за 400 тыс. бежанцаў не вярнулася ў родныя мясціны, 450 тыс. чалавек склаў недарод (з-за памяншэння нараджальнасці).

За гады другой сусветнай вайны і акупацыі Беларусь страціла ў баявых дзеяннях (на франце і ў партызанах) 600 тыс. чалавек. Колькі і ў тым мірных жыхароў Беларусі было знішчана фашысцкімі акупантамі. Некаторая частка з іх загінула з-за павышанай смертнасці, галоўным чынам, з-за эпідэміі, ініцыраваных гітлераўцамі спецыяльна пры сваім адступленні. 380 тыс. чалавек былі гвалтоўна вывезены на работы ў Германію. Прамыя страты ў нараджальнасці склалі толькі за гады вайны 468 тыс. чалавек.

Геапалітычны лёс Беларусі асудзіў яе тэрыторыю на тое, што яна стала адным з галоўных тэатраў ваенных дзеянняў у абедзвюх войнах, а яе дэмаграфічныя страты аказаліся ў разліку на 1000 жыхароў самымі значымі сярод усіх еўрапейскіх краін.

Уплыў вайны, асабліва другой сусветнай, дэфармаваў на доўгі дзесяцігоддзі ўзростава-полаваую структуру насельніцтва. І хоць пакаленні, якія непасрэдна ўдзельнічалі ў баях другой сусветнай вайны, пайшлі з жыцця або знаходзяцца цяпер у пенсійным узросце, рэха вайны, якое цыклічна паўтараецца і дае аб сабе знаць праз зніжэнне нараджальнасці, змяншэнне колькасці тых, хто ўступае ў працоўнае жыццё, няхай сабе і з усё меншай сілай, наносіць урон дэмаграфічнаму і сацыяльна-эканамічнаму патэнцыялу рэспублікі.

Нараджальнасць, смертнасць і натуральны прырост насельніцтва Рэспублікі Беларусь у 1980—1993 гг. (чалавек)

Гады	Колькасць насельніцтва на канец года (тыс. чалавек)	Колькасць нарадзіўшыхся (чалавек)	Колькасць памершых (чалавек)	Натуральны прырост (чалавек)
1980	9694,9	154432	95514	58918
1985	10028,4	105034	105690	59344
1990	10260,4	142167	109582	32585
1991	10280,4	132045	114650	17395
1992	10345,7	127971	116674	11297
1993	10367,3	173824	128544	-11160
1994	10345,1	110834	129735	-18901
1995	10313,1	101445	133222	-317771

Дынаміка колькасці і ўзростава структура насельніцтва Беларусі ў XX стагоддзі

Гады	Колькасць насельніцтва тыс. чал.	Узростава структура насельніцтва		
		Маладзей працаздольнага ўзросту (0—15 год)	Працаздольны ўзрост (16—59, 16—54)	Старэй працаздольнага ўзросту (60 год, 55 год і старэй)
1897	6380,0	43,1	49,4	7,5
1926	7776,3	40,4	51,2	8,4
1939	8908,6	38,5	52,3	9,2
1950	7709	33,8	55,5	10,7
1959	8046,7	31,3	55,2	13,5
1970	8999,8	30,9	52,9	16,2
1979	9560,5	24,9	58,2	16,9
1989	10151,9	24,5	56,0	19,5
1995	10297,2	23,5	55,6	20,9
2016	9207,1	16,0	60,8	23,2

8 тысяч чалавек меней, чым у 1943 годзе, у 1994 г. — на 13 тысяч, у 1995 г. — на 24 тысячы меней. Гэта рэакцыя насельніцтва на катастрофічнае зніжэнне жыццёвага ўзроўню, на няўпэўненасць у заўтрашнім дні. У той жа час колькасць памерлых з 1990 па 1995 гг. павялічылася непарацыянальна росту насельніцтва. Прытым, павялічылася практычна ва ўсіх узроставых групах — у маладым узросце, сярод працаздольных, сярод старых. У выніку натуральны прырост у 1992 г. у параўнанні з 1985 годам зменшыўся больш чым у пяць разоў, а ў 1993—1995 гг. — стаў адмоўным, бо смертнасць перавысіла нараджальнасць, г.зн. фактычна рэальнае насельніцтва Беларусі ўступіла ў стан дэпапуляцыі, і калі б не прыток мігрантаў з блізкага замежжа, ужо ў 1993 г. пачалося б скарачэнне яе колькасці. На самай справе, як паказваюць больш тонкія дэмаграфічныя індэксы, насельніцтва Беларусі не здольна да самаўзнаўлення ўжо з 1986—1987 гадоў.

Не та каэфіцыенты ўзнаўлення насельніцтва ў нас-разрэзы з'яўляюцца, што існаваў у працягу некалькіх дзесяцігоддзяў у гарадской

хоць і засталася ў 90-я гады крыху больш высокай, чым амаль ва ўсіх краінах СНД, тым не менш значна адсталася ад сусветных стандартаў (на мяжы 60—70-х гадоў яна ім адпавядала). У цяперашні час працягласць жыцця мужчын, да прыкладу, у Японіі і Скандынаўскіх краінах складае 75—76 гадоў, жанчын — 81—82 гады. У нас жа адпаведна — 63 і 74 гады.

Спраўдным бедствам для рэспублікі ў маральным і эканамічным плане з'яўляецца велізарны (каля 10 гадоў) разрыў у працягласці жыцця мужчын і жанчын, велізарнае перавышэнне смертнасці мужчын над смертнасцю жанчын у маладым і сярэднім узросце.

Пад сур'езнай пагрозай апынулася здароўе народа і яго генафонд. Кумулятыўнае ўздзеянне нягодаў сацыяльна-эканамічнага жыцця, неспрыяльнага вытворчага і прыроднага асяроддзя, наступствы чарнобыльскай катастрофы павялічылі захворваемасць насельніцтва, колькасць псіхічных расстройстваў, забойстваў і самазабойстваў, колькасць наркаманаў і алкаголікаў, колькасць дзяцей з фізічнымі і разумовымі адхі-

НЕ ЗАГАСНУЦЬ ЗОРКІ Ў НЕБЕ...

7—8 кастрычніка гэтага года ў Літаратурным музеі Янкі Купалы адбыліся міжнародныя купалаўскія чытанні "Янка Купала" і "Наша Ніва", праведзеныя намаганнямі Міжнароднага фонду Янкі Купалы і калектыву музея.

На гэты раз чытанні былі прысвечаны 90-годдзю славагтай грамадска-палітычнай і культурна-асветніцкай газеты "Наша Ніва". У ёй, як вядома, зробілі свае першыя творчыя крокі і стала супрацоўнічалі многія беларускія літаратары і публіцысты. На працягу свайго існавання "Наша Ніва" была цэнтрам культурнага руху на Беларусі, яна адыграла выключна вялікую ролю ў жыцці і творчасці Янкі Купалы.

У рэдакцыі газеты працавалі Аляксандр Уласаў, браты Антон і Іван Луцкевічы, Вацлаў Ластоўскі, Ядзігін Ш., Янка Купала, Сяргей Палуян, Змітрок Бядуля... Нашаніўскія адраджэнскія традыцыі аказаліся надзвычай жыццязойкімі ў беларускай літаратуры. Яны ахопліваюць не толькі сферу культуры і мастацтва, але і мараль, духоўнасць і цэлі, усяго жыццёва-філасофскага комплексу чалавечай свядомасці і дзейнасці.

Пра гэта ішла гаворка на міжнародных купалаўскіх чытаннях — навуковай канферэнцыі, прысвечанай тэме "Янка Купала і "Наша Ніва". Канферэнцыя пачалася ўступным словам дырэктара Літаратурнага музея Жаны Дакюнас, якая звярнула ўвагу на тое, што ў апошні час купалазнаўства ўсё больш сцвярджае сябе як міжнародная галіна літаратуразнаўча-гуманітарнай навукі.

У Купалаўскіх чытаннях прынялі ўдзел навукоўцы з Інстытута філалогіі АН: Віктар Каваленка, Уладзімір Гніламедаў, Міхась Мушынскі, Арсень Ліс; даследчыкі з замежжа: Янка Запруднік (ЗША), Мечыслаў Яцкевіч (Польшча), Аляксандр Баршчэўскі (Польшча), выкладчыкі БДУ: Вячаслаў Рагойша, Усевалад Рагойша, Павел Навойчык; пазт Анатоля Вярцінскі і іншыя даследчыкі. Матэрыялы іх выступленняў будучы выданыя асобным зборнікам.

Да канферэнцыі была падрыхтавана выстава "Не загаснуць зоркі ў небе", назву якой даў верш Янкі Купалы, прысвечаны пятым угодкам газеты "Наша Ніва". Прадстаўленая на выставе экспаната — своеасаблівы летапіс жыцця газеты "Наша Ніва". Унікальная яна тым, што складзена з арыгіналаў, якім больш за 80 гадоў. Да іх дакраналася рука выдатных дзеячаў нашай культуры — братаў Луцкевічаў, Аляксандра Уласава, Янкі Купалы. Цікавыя і паштоўкі людзей — беларусаў з усіх куткоў Беларусі і замежжа, якія вышывалі "Нашу Ніву" і супрацоўнічалі з ёю.

Выстава была выдатным візуальным дапаўненнем да дакладаў, якія прагучалі на канферэнцыі. Даследчыкі ўважліва ўбачылі тое, што даследавалі, пра што пісалі.

Матэрыялы для выставы прадстаўлены фондам музея Янкі Купалы і архівам — музеямі літаратуры і мастацтва. Некаторыя з іх навукоўцы ўбачылі ўпершыню.

Вызначана тэма чытанняў наступнага года — "Публіцыстыка Янкі Купалы".

Удзельнікамі канферэнцыі былі пасаджаным дрэвам — явар і каліна — як сімвал вечнага прыцягнення да Айчыны, як пайданасць выгнанніку бацькаўшчыны з роднай зямлёю.

Вольга ГНІЛАМЕДАВА

На здымках: удзельнікі канферэнцыі А. Баршчэўскі, Я. Запруднік, М. Мацюх, А. Ліс, А. Карповіч; хай растуць явар з калінаю.

Выйшаў у свет 100-ы нумар "Бібліятэкі часопіса "Маладосць". Многія маладыя пісьменнікі могуць сёння сказаць "дзякуй" гэтаму выданню за атрыманую "пуцёўку" ў вялікую літаратуру, за унікальную магчымасць выйсці "на людзі" са сваёй першай кніжкай, не чакаючы гады і гады, пакуль страціцца само права на статус маладога пісьменніка.

У свой час і я з хваляваннем трымала ў руках уласную першую кніжку, пазначаную надпісам "Бібліятэка часопіса "Маладосць". Здаецца, і не так даўно гэта было, але пасля маёй кніжкі, 21-й па нумары, выйшла ўжо 79... Сапраўдныя бібліятэка! Але, на жаль, не скажаш, што тоненькія

брашуры "Бібліятэкі" вельмі прывабліваюць увагу мастацкай крытыкі. Хаця яе прамы абавязак — аналізаваць стан сучаснай літаратуры ў развіцці, а маладосцеўская "Бібліятэка" дае для гэтага найлепшую магчымасць, прадстаўляючы літаратурныя пошукі маладых у розных жанрах.

Кожная кніжка "Бібліятэкі" вартая ўвагі. І, безумоўна, вартая ўвагі і пашаны дзейнасць тых, дзякуючы каму выходзіць такая серыя. Прапаную чытачам "ЛіМа" сваю гутарку з галоўным рэдактарам часопіса "Маладосць" Генрыхам ДАЛІДОВІЧАМ.

Рэдактар аддзела крытыкі Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

— У кастрычніку гэтага года выйшаў 100-ы нумар "Бібліятэкі часопіса "Маладосць". Узгадайце, Генрых Вацлававіч, гісторыю яе ўзнікнення. Каму належала ідэя такога выдання?

— Гісторыя "Бібліятэкі часопіса "Маладосць" зусім няпростая. Сёння, бадай, толькі самае старэйшае пакаленне нашых літаратараў помніць: некалі пры "Маладосці" выходзіла ўключка "А гармонік грае, грае...", адраславана мастацкай самадзейнасці. Пасля, калі ў нас, у Беларусі, паслужліва пачала набіраць крамлёўская канцэпцыя "зліцця моў і культур", гэтая ўключка знікла, нібы непатрэбны. Пазней гэтак жа мог знікнуць і сам часопіс "Маладосць": у Цэнтры рашылі, што на Саюз патрэбен адзін цэнтралізаваны маладзёжны часопіс — маскоўская "Юность". Неяк абышлося без лакейскага ахвяравання для "вышэйшай", г.зн. інтэрнацыяналістычнай ідэі (цяпер новыя нашы ідэалогі тую ідэю перааформілі ў агульнаслаўянскую — абы мы не дбалі пра сваё!). Карацей, у 70—80-ыя гады, калі наш пісьменніцкі саюз значна пабольшаў і ў літаратуру напорыста адна за адной паімкнулася новая плынь, само жыццё запатрабавала: ужо мала "Польмя" і "Маладосці", патрэбен новы "тоўсты" літаратурны часопіс. Ды тады не так проста было адкрыць новае выданне, тым больш беларускамоўнае. Пісьменніцкія сходы, з'езды шумелі (калі няма рубля на новы часопіс, дык знайдзіце хоць капейку на літдадатак да "Маладосці"), але доўга да гэтага быў нуль увагі, а то нам зверху напаміналі пра беларускую сціпласць, папікалі не браць прыклад з прыбалтаў-нацыяналістаў, якія, маўляў, дбаюць найперш пра сябе!

Ды наспела перабудова. Наша перадавая інтэлігенцыя, бачачы, што антынацыянальнае кіраўніцтва рэспублікі ў гэты час не толькі не спрыяе беларускасці, а нават заяда глыбшчы яе, звярнулася да ініцыятара перабудовы: шануюны Міхаіл Сяргеевіч, гіне беларуская мова і культура, а з ім і наша нацыя! Спачатку сытыя візітары і манкурты з нашага Белага дома ўгаворвалі, а то і выкручвалі рукі падпісантам ліста, каб яны адмовіліся ад сваёй пазіцыі. Уламалі не

ўсіх, дык сакратарыят ЦК КПСС рашыў тое-сёе падправіць. У ліку адчэпнага было і рашэнне пачаць выдаваць пры часопісе "Маладосць" літдадатак па ўзоры такога выдання пры часопісе "Молодая гвардия", але значна меншым аб'ёмам і са значна меншым ганарарам: Мінск — усё ж правінцыя! Тут жа кожны талент ніжэй за вялікасталічнага графамана, бо той піша не на "мове", а на "языке"! Але мы, маладосцеўцы, хоць нам і не прадугледжвалася павышэнне зарплат за большы аб'ём працы, з радасцю ўзяліся рыхтаваць рукапісы да выдання іх кніжкам. Як помніце, першая з іх у серыі "Бібліятэка часопіса "Маладосць" пабачыла свет у ліпені 1988 года. Гэта была пазія гурту "Тутэйшыя", што тады ўзбудзілі ўсю рэспубліку. Яны, "Тутэйшыя", сфармавалі і другую калектыўную кнігу — ужо ў прозе. Такім чынам, ім, "младобелорусам", была магчымасць не толькі крычаць адно аднаму пра тое, што "старэйшыя" — прыкратнікі, а мы — новае слова, але і абнародаваць сваю творчасць (дарэчы, самыя крыклівыя так нічога вартыя і не стварылі да сённяшняга дня, хоць, можа, сваю работу па ганьбаванні лепшых сіл сучаснай беларускай літаратуры выканалі).

— Па якім прынцыпе адбіраюцца рукапісы для "Бібліятэкі"? Ці здараюцца адступленні ад тых прынцыпаў?

— Рэдакцыя, рэдкалегія тады вырашылі выпускаць кнігі як пачаткоўцаў, якія, праўда, ужо раз-другі хораша заявілі пра сябе творамі ў часопісе "Маладосць" ці ў іншым выданні, так і тых, хто нядаўна стаў членам Саюза пісьменнікаў, г.зн. была арыентацыя на маладых людзей да 35 гадоў. Ды гэтага прынцыпу не вытрымалі. Па-першае, гады тры таму пачалі браць рукапісы толькі ад пачаткоўцаў, бо цяпер, пры "незалежнасці" Беларусі, многім з іх проста немагчыма выдацца. Адпаведна, клопат пра нашу творчую змену набывае першаступеннае значэнне. У выніку з першай кнігай зноў, як і некалі ў асобных выпадках, пачалі заяўляцца зусім маладыя (яшчэ студэнтамі, да слова, сталі аўтарамі зборнікаў маладосцеўскай серыі браты Дзбішы, С. Адамовіч, М. Скобла, В. Угрыновіч, Н. Загарэўская). Па-другое, зрушылі і ўзроставы цэнз. Няўжо разумней упарціцца, не даваць шляху чалавеку толькі за тое, што яму ўжо не 35, а 36 ці крыху болей?! Між іншым, адзін наш пісьменнік, які ў свой час быў членам камітэта па камсамольскіх прэміях, у помсце за мае з'яўга да яго рамана пазбавіў мяне той прэміі іменна "па прынцыпе": ды яму ўжо не 35, а 36! А да гэтага давалі камсамольскія прэміі і тым, каму было за 50!

Зразумела, перспектыўнай, калі новае папаўненне маладое і здольнае, але ў рэшце рэшт усё вырашаюць талент і ўзровень здзейснага. Бывае, што той-сёй так і не падмаецца вышэй сваёй першай кнігі, а вось той-сёй ужо ў сталыя гады раптам хораша раскрываецца. Кажучы вядомым выслоўем, літаратура — справа тонкая! Значыць, і тым, хто вырашае лёс рукапіса і яго аўтара, трэба быць удумлівым і звышдаказным!

— Першая кніжка "Бібліятэкі" была калектыўным зборнікам. Як вы ставіцеся да падобных выданняў, ці не плануеце такія зноў у "Бібліятэцы"?

— Канечне, кожны аўтар хоча мець сваю ўласную кнігу, як кожны бацькі жадаюць

Часопісы

У ДЗЁН ІМКЛІВАЙ ХАДЗЕ

Нават тое, што адразу прызнаецца як вартае ўвагі, куды большую важкасць набірае на адлегласці. Пацвярдзэннем таму, як вядома, і творчасць У. Караткевіча. Вядома, калі адкінуць асобныя моманты ў яго жыцці, звязаныя з тым, што Уладзіміру Сямёнавічу, у рэшце рэшт, як і многім іншым пісьменнікам, доводзілася адстойваць права на ўласны голас, гаварыць тое, што хочацца, а не прамаўляць тое, чаго патрабуюць, не сказаць, каб ён быў абдыдзены і чытацкай увагай, і стаўленнем да сябе крытыкі. Тым не менш па-сапраўднаму феномен У. Караткевіча раскрываўся толькі пасля яго смерці, а словы, вынесеныя ў заглавак апошняй паэтычнай кнігі, сталі, без перабольшвання, крылатымі — "Быў. Ёсць. Буду". І цяпер вельмі важна найхутчэй, не адкладаючы на пасля, сабраць як мага больш звестак, што тычацца жыцця і творчасці слыннага майстра.

Балазе, робіцца тут нямала. Ужо выйшлі пра У. Караткевіча кнігі А. Мальдзіса, А. Вераб'я, А. Русецкага... На падыходзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" — чарговае даследаванне А. Вераб'я "Абуджаная памяць". Думаецца, з'явіцца і зборнік успамінаў пра яго. Апошнім часам часта гучаць па радыё перадачы, прысвечаныя Уладзіміру Сямёнавічу. Асабліва шмат у гэтым кірунку робіць журналістка Г. Шаблінская.

Вучні (гэтыя матэрыялы ідуць у праграме для старшакласнікаў "Крылы") маглі

пазнаёміцца з яго гутаркамі з сястрой У. Караткевіча Н. Кучкоўскай, з пісьменнікамі, якія сябравалі з ім, і наогул з людзьмі, якія добра ведалі яго. У гэтым шэрагу былі размовы з аднакурснікамі Уладзіміра Сямёнавіча, з тымі, хто, як і ён, у свой час вучыліся ў Кіеўскім дзяржаўным універсітэце імя Т. Р. Шаўчэнкі — цяпер прафесарам Варшаўскага ўніверсітэта Ф. Няўважым і галоўным бібліятэкарам Нацыянальнай парламенцкай бібліятэкі Украіны М. Сняжко (Залеўскай).

Гутаркі мелі шырокі рэзананс, удзячная аўдыторыя ахвотна адгукнулася на іх, падзялілася сваімі ўражаннямі і меркаваннямі. З той перадачы мінула пяць гадоў, адбылася чарговая сустрэча Г. Шаблінскай з гэтымі аўтарытэтнымі суб'еднікамі. А тэма гаворкі была ранейшая — У. Караткевіч і час, У. Караткевіч і літаратура. Але яшчэ больш уважны позірк скіроўваўся і ў гады студэнцкай маладосці Уладзіміра Сямёнавіча...

Цяпер з гэтымі матэрыяламі можна пазнаёміцца ў дзесятым нумары "Нёмана" — "Бласлаўлена юнацтва маё...". Як відаць з невялікага ўступу, Г. Шаблінскую цікавіла: "Чым было напоўнена жыццё класіка нашай літаратуры ў 50—60-ыя гады? Як потым складаліся яго адносіны са сваімі студэнцкімі сябрамі? Што вяло іх разам па жыцці?.."

Здавалася б, і Ф. Няўважны, і М. Сняжко нічога незвычайнага не адкрываюць. Перад чытачамі паўстае студэнцкі быт ужо даўняй

пары, згадваюцца асобныя стасункі, прыгадваюцца больш ці менш значныя выпадкі. Але наколькі гаворка менавіта пра У. Караткевіча, дробязяй тут няма і быць не можа. Усё, што прамаўляецца пра майстра, — варта ўвагі. Бо дазваляе лепш адчуць свет, у якім адбывалася фарміраванне яго характару. Бо дапамагае акунуцца ў стыхію, з якой і пачынаўся самастойны шлях У. Караткевіча-чалавека і У. Караткевіча-пісьменніка. Бо дае магчымасць зірнуць на напісанае ім праз успрыманне тых, хто, па праве сяброўства, ставіўся да ўсяго надзвычай уважліва, але, магчыма, у нечым і прыдзірліва...

Тут, канечне ж, важная пазіцыя таго, хто выклікае суб'едніка на споведзь, тактоўна скіроўвае гаворку ў належнае русла. Г. Шаблінская, як відаць з публікацыі, валодае гэтым па-майстэрску. Яна не проста задае пытанні, з веданнем справы разважае пра творчасць У. Караткевіча, выяўляючы пры гэтым добрае разуменне яе сутнасці. Немалаважна і тое, што яна па-сапраўднаму ўлюбёная ў напісанае Уладзімірам Сямёнавічам. Таму гаворка і адбываецца на роўных. І падчас гэтага асэнсавання з'яўляюцца часта характарыстыкі, якія не заўсёды прачытаеш у літаратурна-крытычных і даследчых артыкулах, у якіх аналізуецца мастацкая спадчына У. Караткевіча.

Прынамсі, заслугоўваюць увагі разважання Ф. Няўважнага пра мастакоўскую індывідуальнасць пісьменніка: "Я мяркую,

мець сваё кроўнае чада. Але ёсць выпадкі, калі і калектыўны зборнік — не загана і не ганьба. Прывяду такі прыклад з нашай практыкі. У 1990 г. вакол "Маладосці" аформіўся гурт маладых празаікаў, якія пачалі захоплена пісаць пра тое, што дасюль чамусьці мала ў нас развілася, — г.зн. спрабавалі свае сілы ў фантастыцы, містыцы, дэтэктывах, гістарычных паданнях, але не кожны з іх яшчэ меў твораў на кнігу. Каб прыцягнуць да іх увагу, а гэта значыць і да пэўнай тэндэнцыі ў маладой прозе, мы ў снежні таго года выдалі іхнія ўжо наяўныя творы ў калектыўнай кнізе "Пад знакам Стральца". Пазней большасць тых аўтараў — У. Клімовічу, У. Міхну, В. Праўдзіну, І. Маслянічынай — гэта зусім не было замінкай выдаць сваю ўласную кнігу ў серыі маладосцеўскай "Бібліятэкі".

— **Без перабольшвання "Бібліятэка часопіса "Маладосць" адыгрывае вялікую ролю ў фармаванні нашага літаратурнага працэсу. Як бы вы акрэслілі гэтую ролю і якія перспектывы бачыце ці хацелі б бачыць для гэтага выдання ў далейшым?**

— 100 ёсць 100! Не меней 30 аўтараў з гэтага ліку ўжо члены Саюза пісьменнікаў, не менш 20-ці — на падыходзе да гэтага. А. Наварыч, А. Федарэнка, А. Казлоў, А. Бельскі (Ветах), Г. Багданава (Сачанка), Б. Пятровіч (Сачанка), А. Глобус, А. Гара (Аляшкевіч), А. Сыс, Л. Рублеўская, К. Мяшкоў, Г. Варатынская, Э. Акулін, Я. Янушкевіч, Т. Мушынская, А. Карлюкевіч і іншыя, прымерываючы шынель "Бібліятэкі часопіса "Маладосць", дружна ўліліся ў нашу літаратуру, культуру і робяць там добрую справу. Зрэшты, калі з гэтых ста (і, дай Бог, яшчэ з большага ліку) аўтараў геніяльнымі стануць толькі адзін паэт, адзін празаік альбо крытык, мы, маладосцеўцы, ад машыністкі да галоўнага рэдактара, будзем усцешаныя: не марна не адзін і не два разы над адным і тым жа рукапісам сляпілі вочы, трацілі сваю энергію на рэдактарскую і выдавецкую справу, давалі ўзлёт неапераману птаху! Геніі проста так не заўяляюцца! Для іх патрэбен не толькі час, але і грунт!

Што да шчасліўца юбілейнай, сотай, кнігі, то гэта — С. Галоўка, малады журналіст, краязнаўца, які напісаў кнігу пра родны, стаўцоўскі, край. Чытач можа паспяшацца і палічыць: ага, гэта пра славу тага земляка, Якуба Коласа. Не толькі. Дапытлівы даследчык здолеў ярка паказаць, што, на шчасце, і да Коласа, і пасля яго там не была пустыня: было, ёсць нямаля тых, хто беларускім, а хто рускім і польскім словам рабіў і робіць высакародную справу духоўнасці. Так што некаторых чытачоў будучы чакаць прыемныя адкрыцці, тым больш, што тыя дзеячы мінулага і гэтага стагоддзя працавалі не толькі для рэгіёна, а для агульнай справы.

— **У маладосцеўскай "Бібліятэцы" выходзяць кніжкі паэзіі, прозы, літаратурнай крытыкі, сатыры і гумару... Ці існуе нейкая колькасная суадноснасць**

такіх кніжак па жанрах і якіх жанры, акрамя многа пералічаных, адлюстроўваюцца ці будуць адлюстроўвацца ў "Бібліятэцы"?

— З самага пачатку было вырашана, што 12 кніжак у год трэба размеркаваць так: па 5 — паэзіі і прозы, па адной крытыкі і публіцыстыкі. Калі бываюць асобныя выпадкі зрушэнняў, то яны — з улікам таго, што цяпер просіцца ў свет. А як інакш, калі не даваць шлях найперш таленавітаму?

— **Вы вядомы празаік, вопытны рэдактар. Як вы ацэньваеце стан маладой беларускай прозы, зыходзячы з рукапісаў, якія вам прыходзіцца чытаць? Ці не падаецца вам, што маладыя літаратары часцяком аддаюцца пльмі традыцыі і не спрабуюць выйсці за рамкі адпрацаваных ужо ў беларускай прозе тэм і літаратурных прыёмаў і тым самым дэманструюць тэндэнцыі, якія прылічваюцца малым літаратурам са штучнай выдавецкай прасторай: завышаная доля апісальнасці і наяўнасць "прахадных" тэм?**

— Як галоўны рэдактар я не магу не цікавіцца новым у рэдакцыйных партфелях, а з тым-сім знаёмлюся папярэдне, а пасля ўважліва чытаю ўсё, што прапаноўваюць аддзельныя. Адпаведна, магу смела сцвярджаць: адчуваю пульс развіцця нашай маладой прозы, паэзіі, публіцыстыкі і крытыкі. Скажу шчыра, перажываю, што нашы сталыя крытыкі не толькі мала пішуць пра творчасць маладога пакалення (а ёсць пра што пісаць), але некаторыя з іх, як самі прызнаюцца, нават гадамі нічога не чытаюць новага. Называеш ім удалы твор маладога аўтара, а той-сёй з крытыкаў паціскае плячыма, "А што — ёсць такі і, кажаш, добра напісаў?" У сувязі з гэтым не можа не выклікаць павагу нястомны Аляксандр Марціновіч, які пастаянна ўсё чытае і пра ўсё пастаянна інфармуе лімаўскага чытача.

На маю думку, у творчасці сённяшніх маладых ёсць многае: веданне жыцця, літаратуры і павярхоўнасць, шчырасць і поза, а то часамі і пошласць, плённыя традыцыі, наватарства і літаратурчына, добрая мастацкая беларуская мова і жаклівы набор штампаў і калек і г.д. Маладыя пішуць няшмат, цяпер некаторыя, здаецца, прыціхлі, папускалі насыці той-сёй кінуўся ў камерцыю, у п'янтва і хуліганства, але ўсё ж яны справядліва бунтавалі супраць пэўнай коснасці, штосьці рассунулі, захацелі ўбачыць і паказаць усё, і некаторыя ў лепшых сваіх рэчах з усёго таго, што называлася крыху вышэй, спалучылі ўсё здаровае і зрабілі яго на прыстойным мастацкім узроўні. Бясспрэчна, просяцца ўжо два томкі анталогіі — маладой паэзіі і прозы. Можа, нават і тры — яшчэ драматычнай, крытыкі і публіцыстыкі. Калі гэта не па сіле ажыццявіць "Юнацтва" альбо "Мастацкай літаратуры", дык трэба шукаць спонсараў. Іх мала, але яны ўсё ж ёсць і, на жаль, часамі трацяць свае сродкі на "цагліны" найбольш прабіўных, якія пішуць незлічона, але прымітыўна. Яны звы-

чайна не могуць узяць бар'еру ні ў часопісах, ні ў выдавецтве, але тым не менш маюць свае фаліянтны.

— **Што, па-вашаму, Генрых Вацлававіч, эксперымент, авангард у сучаснай беларускай прозе, ці ёсць ён у рукапісах маладых? Вашы адносіны да гэтага?**

— На гэты конт скажу тое, што гаварылі, гавораць і мне: пішы пра ўсё, як хочаш і можаш, але каб гэта было на высокім мастацкім узроўні і не антычалавецкае. Значыць, не магу, не маю права як той, хто бласлаўляе ці бракуе рукапісы, указаць, пра што і як пісаць, меркаваць пра ўсё па сваім гусце. Ды не буду таіцца: я, чалавек больш-менш ураўнаважаны, не змрочны і не зайздросны, тым не менш мушу праўдліва цвёрдаць, калі бачу, што і здольны хлапчына, здольная дзяўчына зусім не намагаюцца прасейваць і прамываць свой слоўны пясок, каб знайсці залацінкі, а то свядома пашляць, сцвярджаючы, што гэта цяпер модна, разаў наш "сціпную, а то і запечную" літаратуру, ці, скажам, пачынаюць вышукваць у чалавеку толькі цёмнае, бруднае... Калі не саступлю, той-сёй абзывае мяне кансерватарам і дэспатам, пагражае, што ён больш ні нагой у "Маладосць". Безумоўна, перажываю, але з цягам часу, калі ўсё ж чытаю новы рукапіс гэтага здольнага аўтара ці ўбачу, што ён, праявіўшы да сябе значна большую патрабавальнасць, трапіў пасля "Маладосці" і на старонкі "Польмія", радуся. Значыць, не дарма траціць свае нервы на спрэчку, перакананні і доказы — адным словам, каб настроіць здольнага чалавека не марнаваць, а належна развіваць свой дар. Рэдактарскія насілле і творчая дапамога — гэта розныя рэчы. Гэта трэба добра разумець як рэдактару, так і аўтару. А што да эксперыменту, дык хіба без іх можна абыйсціся? Няхай будзе і густоўны, здаровы авангард, што прынес бы залатаносны здабытак! А што гэта ўвогуле такое — эксперымент альбо авангард, то кожны павінен усё добра вызначыць сам. Як і жыць, спаўняць тое, што ў табе закладзена. Зразумела, без вучобы немагчыма. І не толькі на сваіх памылках.

— **Ці адчуваеце розніцу ў ролях рэдактара часопіса і выдаўца?**

— Рэдактар-выдавец часопіса альбо газеты — даволі новы для нас, літаратараў, занятак. Вось "Маладосць" з першага нумара гэтага года сама набірае і вяртае на камп'ютэрнай тэхніцы "Бібліятэку", за чвэртага — і часопіс (тэхніку за выйгрышы намі творчы конкурс даў фонд Сораса і, паверце, не патрабуе за гэта нейкіх анты... акцый!). Рэдакцыйная камп'ютэрызацыя, адпаведна, патрабуе новых падыходаў у рабоце. Прышлося запрасіць на працу прафесіяналаў, а таго-сяго з нашых супрацоўнікаў падвучыць на курсах (цяпер у нас толькі паўстаўкі машыністкі). Цалкам пераводзіць ілюстраванне выдання на самастойнасць пакуль што асцерагаемса. Боязна дапусціць, каб часопіс скараціўся, а яго "Бібліятэку" увогуле страціць. Што да "Бібліятэкі", то

кожнаму яе будучаю аўтару, чый рукапіс рыхтуецца да друку, вымушаны настойліва даводзіць: па-першае, шукай спонсараў, каб твой рукапіс перадрукаваць, каб кніга была лепш аформлена і каб па ёй можна было правесці прэзентацыю і г.д., а па-другое, сам, дарагі, забяспечвай прыстойную падпіску на той нумар, калі будучы выходзіць твае творы. Што ж, новыя ўмовы, патрабаванні час дыктуе і аўтарам! Трэба варушыцца і бегаць! І яшчэ, як у тым жарце з рубрыкі "Усмешкі маладосці": давайце, сябры, моцна разам трываць, як тыя жалуды на дубе: апаздэм — свіння знімае!

— **Што ў "выдавецкім партфелі" "Маладосці"?**

— Дзякуй Богу, партфелі і для часопіса, і для "Бібліятэкі" запоўненыя, бо, які ні цяжкі час, але не перавалілі таленты на Беларусі, якая была, ёсць, як пісаў Пімен Панчанка, "краем пазтаў". У прыватнасці, у першыя нумары 1997 года рыхтуем пазтычныя зборнікі петрыкаўскага журналіста А. Лісіцкага і мінскага студэнта А. Дуброўскага, прозу брэсцкага настаўніка М. Сянкевіча, як помніце, нядаўна хораша ацэненага Янкам Брылем. Як і раней, творы будучы самых розных жанраў і тэм, як кажучы, на ўсе густы. Аматы рэалістычнага, фантастычнага і містычнага, дэтэктыўнага і прыгодніцкага, сучаснага і гістарычнага, традыцыйнага і мадэрнісцкага — кожны, спадзяёмся, знойдзе любімае як у часопісе "Маладосць", так і ў яго "Бібліятэцы".

— **100 кніжак — гэта ўжо сапраўдная бібліятэка. У якой ёсць кніжкі любімыя, напісанія майстрамі і падмайстрамі... Зрабіце кароткі "агляд" сваёй бібліятэкі...**

— Бадай, на гэтае пытанне я паспрабаваў ужо адказаць. Нічога дзіўнага, што сярод гэтых 100 кніг ёсць больш ці менш мастацкія, яркія, а то і слабаватыя: іх жа ў асноўным, паўторым, пісалі маладыя людзі. Ёсць і тыя, каму доўга па розных прычынах не было падтрымкі. Карацей, літаратурны працэс ёсць працэс, мы непахісна верым, што ў многіх аўтараў усё яшчэ наперадзе, яны проста не могуць не парадаваць нас усіх новымі творами, што абагацяць нашу, што ні кажу, усё ж развітую літаратуру.

Вяртацца да болей падрабязнага агляду "Бібліятэкі", мусіць, не варта. Калектыў часопіса "Маладосць" сваё ўжо зрабіў — выбраў сярод гор палак самых лепшых рукапісы, апрацаваў іх разам з аўтарамі і даў да асобных кніг. Ляціце, птушкі! А які іх палёт, нам, як і аўтарам, добра было б пачуць пра гэта слова ад нашых чытачоў, калег па творчасці, крытыкаў.

— **Дзякуючы гутарку, Генрых Вацлававіч. Жадаю "Бібліятэцы часопіса "Маладосць" доўгіх-доўгіх гадоў існавання, а вам, як галоўнаму рэдактару, каб пабольш у рэдакцыю прыносілі таленавітых рукапісаў.**

што ўсё-такі ёсць адзін — паэт Караткевіч. Хоць я і аддаю перавагу яго прозе". Інакш кажучы, Ф. Няўжаны У. Караткевіча-паэта бачыць і ва У. Караткевічу-празаіку. У згадках жа М. Сняжко на першы план, бадай, выступае тое, што тычыцца характару пісьменніка, які, стаўшы і знакамітым, наранешаму заставаўся ва ўзаемаадносіннах з сябрамі надзіва сціплым. Гэта засведчыла і сустрэча аднакурснікаў, што адбылася ў Кіеве незадоўга да яго заўчаснай і гэткай нечаканай смерці... Думаецца, што згаданыя матэрыялы будучы не лішнімі і ў будучай кнізе ўспамінаў пра У. Караткевіча.

У "Нёмане" шэраг і іншых публікацый, што выклічуць заканамерную цікавасць. У перакладзе на рускую мову змешчаны вершы А. Вялюгіна, М. Дуксы, аповесць А. Федарэнка "Бёска", аповяданне У. Арлова "Рэвіем для бензапілы". І, несумненна, варты ўвагі "Нарысы следчага ізалятара" Г. Ганчарова. Апошнім часам шмат гаворыцца пра тое, што раней замоўчалася. Усё менша "белых плям" і ў паказе работы праваахоўных органаў, і дзейнасці згаданай сістэмы ўвогуле. Але расказанае Г. Ганчаровым па сваім змесце — унікальнае.

Як сведчыць у невялікім уступе А. Кудравец, "такім рэчам можна ці верыць, ці не верыць. "Верыць" — так, гэта мы, гэта наша жыццё, гэтая выбухованебяспечная слаёная каша, у якой боўтаецца наша грамадства. "Не верыць" — такога не было, няма і не можа быць! Не можа быць... Але... Аўтар сапраўды пабываў ТАМ — дзе "тварам да сценкі", "рукі за спіну" і "неба ў клетачку". І не проста пабываў: "прышоў, убачыў, перамог". Яго "прышлі". Яго прымусілі гэта ўбачыць. І, на яго шчасце,

яму ўдалося перамагчы — сябе, усіх іх (выдзелена А. Кудравцом. — А. М.) і усё тое, што сцірае чалавека ў парашок".

А артыкул У. Сакалоўскага "Папялушка Еўропы?" дазваляе даведацца, як выглядае беларуская культура ў Аўстрыі і Швейцарыі. Пагадаецца, пра гэта так падрабязна згадваецца, бадай, упершыню.

"Польмія" — гэта найперш новыя вершы Р. Барадуліна (чарговай нізкай ён прадстаўлены таксама і ў часопісе "Беларусь"). Прыемная мажлівасць для аматараў і знаўцаў паэзіі далучыцца да таго сапраўднага, першароднага, нерушавага, што сведчыць аб плённасці далейшых мастакоўскіх пошукаў майстра, аб жыццядайнасці і непаўторнасці яго таленту. Дастаткова верша "Вугор", каб упэўніцца: Барадулін ёсць Барадулін, майстэрства яму не займае. Вобразы да таго насычаныя, што метафарычная напоўненасць не проста лашчыць вока, а запрашае да роздуму, каб увабраць у сябе ўсю гэтую напоўненасць.

Вусаты вугор
У зыкім цяньку,
Як шкарпэтка вывернутая,
Пагойдзасца ціха.
Гэта шкарпэтка звязала вадзяніку
З ціны цёмнае
Загаданая вадзянічыха...

Лірычны герой Р. Барадуліна ў роздуме аб дні сённяшнім, але адначасова ён і азіраецца на пройдзены шлях. Гэта роздум і з доляй пэўнага смутку, над якім, праўда, бярэ верх тое духоўнае ачышчэнне і душэўнае прасвятленне, калі, нягледзячы ні на што, хочацца радавацца жыццём, п'ючы яго чашу да той часіны, пакуль не стане яна пустой:

Я — пасівелы бацька дзён маіх,
Дзён маладых,
Што ў свеце разбрыліся.

Чакаю іх,
Гукаю марна ўсіх —
Пры поўнай місе.

Стан — зразумелы, і тая скурушліваць, што напаткоўвае лірычнага героя, — таксама:

З душы не выгнаць,
Што збыло з вачэй.

Былая баравіна ныме пнямі.
Трасуся пад сваімі, як кашчэй,
Астатнімі распешчанымі днямі.

"Жыццё пражыць..." — аўтабіяграфічныя нататкі Л. Шпакоўскага-Случаніна, пісаныя ў лютым 1993 года. Як падагульненне пройдзеных шляхоў-дарог, як споведзь пра тое, што было пражыта і перажыта. А перажыта шмат, бо лёс да Л. Шпакоўскага-Случаніна не літасціўся: "Ёсць што ўспомніць добрым словам, а ў два разы больш — кепскім. Але ж, падумаўшы, і на кепскае крыўдзіцца да некаторай ступені нельга. Гэта ж два бакі аднаго медала, супрацьлегласці, якія ўласцівы свету і сусвету. Каб не было горкага, не было б салодкага і наадварот! Паняволі ўсклікнеш: відаць, такая наша доля! Дапамагі мне ў жыцці радавацца добраму і перамагаць кепскае Паззія і палымная любоў да радзімы Беларусі, якая ніколі не патухала, а ўвесь час разгаралася".

Публікуючы падобныя матэрыялы, "Польмія" робіць добрую справу, паколькі, як вядома, выпуск аўтабіяграфій беларускіх пісьменнікаў спыніўся на трох кнігах "Пяцьдзесят чатыры дарогі", "Пра час і пра сябе", "Вытокі песні". Задуманая,

чацвёртая, пакуль яшчэ так і не стала завершаным рукапісам. А ці трэба падкрэсліваць, наколькі падобныя матэрыялы важныя для масавага чытача і, ці не ў першую чаргу — для вучняў, студэнтаў?! Яны ж дапамагаюць лепш палюбіць літаратуру, разабрацца ў сакрэтах мастакоўскай творчасці, заглябіцца ў творчую лабораторыю канкрэтных літаратараў.

Іншыя палымянскія публікацыі літаратурна-знаўчага, даследчыцкага характару падначалены гэтай мэце. Для прыкладу, Г. Кісялёў ("Сляды "Энеіды") працягвае заглябіцца ў тыя пласты гісторыі нацыянальнай літаратуры, якія патрабуюць далейшага вывучэння. Ён знаёміць з успамінамі К. Равінскага "Жыццё, якое яно пражыта", а ён, як вядома, унук В. Равінскага, "таленавітага паэта-сатырыка, якога мы лічым аўтарам нашай паэмы". Маецца на ўвазе "Энеіда навыварат". Прапануецца працяг "Дзёнікаў" М. Танка, змешчаны рэцэнзіі В. Макарэвіча на кнігі паэзіі С. Шах "Пад высокай лагоддай нябёс", А. Карлюкевіча — на краязнаўчыя нарысы У. Кісялёва "Пуцявінамі Наднямоня", М. Аляшчэні — на калектыўны зборнік п'ес "Сінзюрка"...

Сярод матэрыялаў "Беларусі" позірк запыняецца на аповяданні А. Капусціна "Ваўкалак". Гэта не проста чарговы твор вядомага пісьменніка, а ўжо і сваёго роду яго голас з небыцця. Месяц з лішнім мінуўся, як Аляксандра Пятровіча не стала, не паспеў пабачыць, патрымаць у руках нумар са сваёй чарговай публікацыяй, што стала апошняй прыжыццёвай...

А. М. НАРЦНОВІЧ

У ГОНАР ПЕСНЯРА

Заклучным мерапрыемствам па святкаванні 90-годдзя пачатку літаратурнай дзейнасці Якуба Коласа стала вечарына, што нядаўна прайшла ў ДOME літаратара. Напачатку артыстка Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Г. Бальчэўская прачытала верш-юбіляр "Наш родны край", а затым — "Родныя вобразы". Народны артыст Г. Аўсянікаў па-майстэрску прачытаў верш "Асадзі назад!"

Затым выступілі самыя маленькія чыталынікі твораў песняра — выхаванцы дзіцячага садка МАЗа Мішаева Жэня і Канстанцінаў Паўлік. Сваё ўменне паказалі навучэнцы педагугі А. Дрыгін і С. Хмелеўская, бард Валерыя Пазнікевіч.

Пацешыў публіку інжынер Мінскага аўтазавода Г. Герэцкі, выдатна прачытаўшы ўрвак з "Дзядзькі-кухара". У выкананні народнай артысткі Беларусі Л. Давідовіч прагучалі вершы Коласа "Голае зямлі" і "Зароў".

На вечарыне выступіў сямі народнага паэта Міхась Міцкевіч, расказаўшы пра малавядомыя факты з творчага жыцця бацькі.

Удзельнікі вечарыны паглядзелі дакументальны фільм "Такім мы помнім Коласа".

У канцэрце ўдзел узялі самадзейныя артысты са Стаўбцоўшчыны — народны фальклорны хор Навадвёржанскага лесазавода, аркестр народных інструментаў "Славянчкі" і Народны акалеміст ансамбль "Святлана".

Гожа вёў вечарыну народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч.

С. ІВАНЧЫК

БЕЛАРУСЬ ФАНТАСТЫЧНАЯ

Услед за рэгіянальнай навуковай канферэнцыяй "Пісьменства і друк на Віцебшчыне: гісторыя і сучаснасць" (15—16 кастрычніка 1996 г.) Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт разам з Расонскім раённым выканаўчым камітэтам і Віцебскім абласным краязнаўчым музеем правёў першы чытанні, прысвечаны творчасці Яна Баршчэўскага (1794—1851). У апошні дзень Дзядоў Гарбачэўскага сярэдняй школы каля возера Нешчарда на Расоншчыне прыняла гасцей з Польшчы (А. Баршчэўскі, М. Яцкевіч), з Мінска (У. Маршал, М. Хаўстоўіч), з Віцебска (В. Бароўка, В. Таранеўскі, А. Канаполька і інш.). З дакладамі і паведамленнямі выступілі першы прарэктар Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта, прафесар А. Дарафееў — ініцыятар мемарыялізацыі сядзібы шляхціца Завальні ў Мурагах, Н. Сулоцкая — супрацоўніца таварыства па ахове помнікаў Віцебскай вобласці, настаўнікі і вучні Гарбачэўскай школы Г. Быкавец, Т. Берынец і інш.

Адбылася прэзентацыя кнігі Я. Баршчэўскага "Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апаўданах", выдадзенай "Юнацтвам" у серыі "Школьная бібліятэка" (пераклад, пасляслоўе і каментарыі М. Хаўстоўіча). На Кургане паняці ў Мурагах былі запалены свечкі: сёлета слоўнілася 145 гадоў, як не стала рамантыка Яна Баршчэўскага, аднаго з пачынальнікаў беларускай літаратуры. Як і 10 гадоў назад, калі мы з Адамам Мальдзісам упершыню наведалі бераг Нешчарды, каля падараных плугані падмуркаў дома шляхціца Завальні дзіцэлі галіні панскага базу і шыпшыны. Агеньчыкі свечак нагадвалі прыблуканым людзям: калісьці шыпшына была прыгожаю ружаю. Як і раней: наўкола смірэла фантастычная Беларусь Яна Баршчэўскага.

Сяргей ПАНІЗНІК

У ГАНЦАВІЧАХ — НАВАСЕЛЛЕ

Супрацоўнікі і чытачы Ганцавіцкай раённай дзіцячай бібліятэкі атрымалі цудоўны падарунак — новае памяшканне з утульнай чыталыняй залай, прасторнай залай для гульні і масавых мерапрыемстваў. На наваселлі прысутнічаў і былы супрацоўнік бібліятэкі паэт Уладзімір Марук. Ён перадаў землякам бібліятэчку кніг, выпушчаных выдавецтвам "Юнацтва". Сярод іх — дзіцячыя кнігі з аўтаграфамі аўтараў, супрацоўнікаў выдавецтва Міхася Зарэмбы, Уладзіміра Карызна, Валяціна Лукшы, Уладзіміра Мазго, Міхася Пазнякова.

У Ганцавічах сёлета гэта не першае падобнае свята. Дзякуючы клопату і дапамозе старшыні райвыканкама Міхаіла Фёдаравіча Гулюка справілі наваселле раённай "дарослай" бібліятэка, музычная школа, а ў вёсцы Ганцавічы пачала працаваць школа народнай творчасці.

У. МУРОГ

ЗГУКІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ ЖЫВАЯ

Ці самой сабе шапчу я, Ці складаю вас моўчкі, Радочкі, радочкі...

Хто пачуе? Не чакайце дарэмна, Бо той — іншае мовы, А той іншае крывы... Каму трэба? Той не згледзіць, А той затонча. Той за кроў, Той за мову чужую. Радочкі, радочкі... Хто пачуе?..

Жыве ў далечы, Жыве кастраваны, легчаны Гук. Легчаны і калечаны, Гвалтаваны і бэнчаны, Жыве гэты нуд. Змячаны і адірчаны, Непатрэбны і недарэчны "Колхозны язык". І шкодны, і небяспечны, І вінаваты нечым. Ці не тым, што ён хоча жыць? Злчышчам абвешчаны, Чыныны толькі ў бежанстве... Берагуць, Хаваюць нас вершы Бацькаўшчыны адвечны Гук.

Ужо было калісь. І зноў. Ужо было. На глум, на злом. Ужо было. Ужо была. Але нязводная, жывая. Аднак жывая толькі ў нас яна. Мы мусім жыць, каб не пагасла, Перадачы з губ да губ Ледзь чутны гук.

Масей СЯДНЁЎ

ІСЦАЛІ ЦІ ПАКАРАЙ

Не дай Ты, Божа, нам паддацца мане, хлусні, што верх ўзялі. Сваёю міласцю і благадаццю ад скверны гэткай ісцалі!

Бядотаў нашых ані змерыць, яны Чарнобылем душу сцялі. Ад маладушнасці й зняверу, нясмелых, нас Ты ісцалі!

Заблыся ўжо мы як быццам, што пагарджалі нам і гнялі. Дай, Божа, розуму і волі прабудзіцца, ад сну і немачы нас ісцалі!

Дай Духу нашаму агнём заняцца. А не — змяці нас, пакарай! Падданым вечна заставацца не можа ж наш гаротны край!

СЛАЎСЯ, ПРАЧЫСТАЯ БАГАРОДЗІЦА

Слаўся, Прачыстая Багародзіца! Гарматы страляюць — плуг арэ. Нехта заўсёды народзіцца. Нехта заўсёды памрэ.

Слаўся, Прачыстая Багародзіца! Чалавеча, не падай душой!

Калі цкуюць, безабаронную, Цябе на тваёй зямлі, Дай быць мне з табою, — Вазьмі. Калі ўжо кладуць у яму Цябе на тваім двары, Легчы з табою дай мне, — Забары. Калі ўздыжеш травую І пачуе цябе твой край, З табою ўзысці мне дай, З роднаю.

І навокал ніхто: — Ратуйце! — не крычыць, Быццам гаворка ідзе не аб тым — жыць ці не жыць. І навокал як не маўчанне, дык балбатня ды мычанне. Беларусь, матуля мая...

БЕЛАЯ САРОКА

Вештунны вы былі, Былі вы прарокі. Сцерагчыся казалі бяды — Белае Птушкі Сарокі. Хай яна толькі пані зброку, Хай Сарочая ўлада яе Толькі ўночы, а дзень настае — І змывае Птушку Сароку, Пер'е белае, чорнае вока... Хай і так, ды спярна... Згіне ўдзень Птушка Сарока. Ці ж да дня дажыве душа?

Гэты чэрвень. Нядзеля. Толькі ўчора нійначай. А ўжо срэбнае наша Надыходзіць вяслеле. Нас венчалі не в церкві. Не в венцах, не с свечамі... Нас з табою вянчала Лесавое цяпельца. Застаецца са мною Не нярсёнак той шлюбны, Застаецца мне, любы,

Так на свеце ўжо водзіцца: прышоў — і адышоў.

Слаўся, Прачыстая Багародзіца! Знікае святло — наступае сень. Дзень і ноч між сабою сходзяцца, але ўсё ж надыходзіць дзень.

Слаўся, Прачыстая Багародзіца! О, які наш зайздросны лёс! Смерць — не смерць: жыццё адродзіцца — смерцю смерць перамог Хрыстос!

МАЛІТВА

Не маю ў душы замірэння, квялю, распінаю сябе. Ласку знаходжу і суцяшэнне, Госпадзі, толькі ў Цябе.

Штодзень і вайна і згрызоты, штодзень існаванне ў журбе. Дзе ратунак ад гэтай бядоты? — Госпадзі, толькі ў Цябе.

Грэшны, сябе ачышчаю ночнай малітвай ў цішы. Госпадзі, ад адчаю душу маю зберажы.

Адольвае скруха ў знямозе, крок няпэўны ў хадзьбе. Супачыць на Святым парозе — Ты дазволь — у Цябе.

Па табе твая мова. Не на нейкай паперы, І не ў пашпарце роспіс, А твой дар найдарожшы, Гук твой родны — цяпельца.

Ці чакаць? Ці чакаць — Нельга? Прыйдзе хіба адказ — З неба. Прыйдзе не ў лісце З маркаю. Прыйдзе толькі у сне Мараю. Дзень прыходзіць, Калі нам ліст Не прыходзіць. Жыць пачынай. Сянь — Годзе.

Аб таленце не пытай. Ведае толькі Бог, Колькі табе даў. Бог, і ніхто больш. Аб розуме не пытай. Ведае толькі Бог, Колькі табе даў. Бог, і ніхто больш. Але відаць і нам, І нам, грэшным, святая Твая дабрыйна — Найвышэйшы розум і талент.

МАМЕ

Суботні стол застаюўлены Успамінамі аб Гомелі. Аб Гомелі ў Беларусі, Дзе ў суботу, бывала, збіруцца Татэ Айзік і мамэ Бэйлэ, Дзедзі Сорэ і Бэрэлэ, І Тайбл, і Пірш, і Мэйшэ, Пакаштуюць і эск-флэйша, І гегактэ-зер, і чоліту... Ужо нікога й нічога. Ты ў Архангельск выслалі, Ты ў Адэсу "выехалі". З дзевяцьсот дваццаць дзевятага Ні роднае хаты, Ні радзіны, ані радзіны. Застаюўлены стол успамінамі.

Сцяпан СЯРГЕЙ

ПОЛЕ ЖУРБЫ

Я жыў — прывыкаю да болю, Прытушыў дождж рабінавы жар, І бяздомную зведаную волю Пляча вецер — самотны гусяр.

Звыкся з восенню я, з непагодай. Зноў у вырай ляцяць журавы. Назаву адзіноту — свабодай, Поле восені — полем журбы.

Над Радзімай — над Белаю Руссю Столькі болю і столькі тугі. Я на поле тваё памалося, Хай адпусціць мне восень грахі.

Мабыць, толькі я сам вінаваты, Што так многа ў жыцці я не змог. За нясмеласць, няўдачы і страты Хай даруюць мне людзі і Бог.

Хутка зноў маразы залютуюць Над трывожнай дарогай жыцця. Ні Радзіма, ні Бог не даруюць Грэх бязвер'я і грэх забыцця.

БЕЛАРУСІ

Краю мой родны, як выклаты Богам... М. БАГДАНОВІЧ Хатынь, Чарнобыль, Курапаты...

Нешта ўспомніць дачка Бэйліна —
І быццам бы паабедала.

Ой, не ўсё роўна тое мне.
Праспалі край мой.
Ён у здранцвенні,
Ён у сне,
Ён абакрадзены.
Мой край праспаў душу сваю,
Душа дзесь бродзіць.
Не ўпершыню, не ўпершыню
Душа выходзіць.
Ды застаецца ува мне
Зямля і мова.
Дык хто душу, душу ўвалье?
Ой, не ўсё роўна мне.

БАЛАГОЛА

Балагола, пане возу,
Ты бааль, калі папросту,
Пан — бааль, а воз — агола,
Пане возу, балагола.
Едзеш поэма, едзеш рана,
Едзеш дугамі і барамі,
Калі поля, калі лесу
І спяваеш на-габрэйску,
Па-ўкраінску і беларуску.
На тры мовы азваўца,
Адгукнуцца на тры песні
Тут, удома, на Палессі.
Я таксама еду, еду,
Ды твайго імя ўжо свету.
Ані поля, ані лесу,
Ані слова на-габрэйску,
Па-ўкраінску і беларуску.
Не гукай — не азваўца.
Еду светам, еду белым,
Ні канца, ні краю бедам.
Злева — гора, справа — гора.
Пасяродку — балагола.
Я між бедамі-агнямі,
Я не ведаю, што з намі
І да чаго воз-агола
Прыйдзе ўжо без балагола.
Ды між глуму, ды між здзеку
Не была б я зроду-веку,
Не была б я возу пані,
Калі б струны не спявалі,
Злева — гора, справа — гора,
Пасяродку — балагола.
Балагола пасяродку.
Балагола, мой ты прудку...

Як бы адзін кашмарны сон.
О Беларусь!
Мой край закліты,
Як зняць
з цябе лікі праклён?

Як адмаліць грахі нам,
Божа?
За што такі пакутны лёс —
На берагах Дняпра
і Сожа —

Атрута
У слязінках рос.

Малітвы намі
ўсе забыты
І безгаласнасць у званіц.
Зноў п'е народ
мой працавіты
Ваду з атручаных крыніц.

Няўжо забудзецца,
сатрэцца

Твая мяжа,
Тваё імя,
Па кроплі боль
твой разальцеца,
Застудзіць душы зноў зіма.

І нам,
прывыклым да няволі,
За ўсе адплаціцца грахі —
І згіне ў свеце
Наша доля,
Як белы бусел
са страхі.

г. Мінск

Проза

ХОД КАНЁМ

АПАВЯДАННЕ

Мар'ян ВІЖ

Прафесар Жвір ведаў, што ад наступнага дня чакаць трэба шмат, бо заўтра якраз вырашалася: прызначаць яго начальнікам Галоўнага ўпраўлення стратэгічных даследаванняў, скарачана — Галустрада, ці не. Зрэшты, Антон Антонавіч мог па-ранейшаму спакойна выкладаць у ВНУ, працягваючы друкаваць свае бліскучыя артыкулы ў спецыяльных выданнях, да чаго вельмі ўважліва ставіліся ў многіх краінах. Жвір мог, нарэшце, паехаць на семестр-другі чытаць лекцыі за мяжу, куды яго настойліва запрашалі славетныя навуковыя цэнтры, гарантуючы салідныя ганарары.

Неаслабная цікавасць замежжа да Жвіра — не выпадковасць. Ён належаў да рэдкіх цяпер практыкаў-навукоўцаў, якія, значна аспрэджваючы час, працавалі на сумежжы роднасных накірункаў фізікі, хіміі і малекулярнай механікі, абабіраючыся на прычыпова новыя, ім знойдзеныя, унікальныя тэхналогіі эксперыментаў і доследаў. Вядома, сур'ёзныя адкрыцці гэта не абяцала, не давала адразу і практычнай карысці. Але часта па-наватарску ўвасаблялася ў вытворчасці, непазбежна выклікала ланцужовую рэакцыю, здольную неўзабаве перамяніць аблічча цэлых прамысловых галін.

Залішне гаварыць, мабыць, што на радзіме навукова дзейнасць Жвіра ні прызнання, ні асабістага разумення не сустракала. Найперш таму, што ляжала яна ў вымярэннях, недаступных нават самым дасведчаным кансультантам начальства. Але Антон Антонавіч — чалавек разумны і сціплы — лічыў гэта з'явай нармальнай і ні на кога не крыўдзіўся.

Праўда, раней мелі месца асобныя выпадкі, калі высокае кіраўніцтва ўсе-ткі ўспамінала пра Жвіра. Так, у сярэдзіне ўсталявалася яно тройчы выклікала Антона Антонавіча, свежаспечанага трыццацігадовага доктара тэхнічных навук, каб той тэрмінова даў да ладу заходнія кандыдатуры «Марскі клімат». Прафесар неспадзявана тады аказаўся ў пікантным становішчы: знаёмства з дакументацыяй выявіла, што ў аснове імпортнай устаноўкі — яго ўласныя ідэі і вынаходствы, апублікаваныя летась у акадэмічным часопісе, на якія аўтар паспеў атрымаць дзяржаўны патэнт. Жвір, зразумела, высновамі з начальствам не падзяліўся. Але на добрай англійскай мове ён далікатна выказаў замежным вытворцам сваё фармальнае абурэнне. Праз месяц з Масквы прыляцеў прадстаўнік вядомай нямецкай кампаніі, прапанаваў Антону Антонавічу ўступіць фірме аўтарскія правы за значную суму ў цвёрдай валюце. Без асаблівых ваганняў прафесар згадзіўся, бо спадзяваўся ўбачыць дома плён сваёй працы імя не выпадала зусім. На развітанне фірмач пажадаў поспехаў, абяцаў іх кантакты пакінуць у поўным сакрэце, запэўніў, што неўзабаве паведаміць нумар рахунка прафесара ў надзейным банку і банкаўскі код.

Дарэчы, замежныя накапленні Жвір збіраўся скарыстаць цалкам на сваю зорную мэту — глабальны тэхналагічны праект, які даць цэлае мора амаль бясплатнай электрычнай энергіі. Але не выклікала сумнення: яго — смелага правінцыйнага вынаходніка без квіцістага тытула — літаральна ператворыць у пыл магучыя босы з усеагульных энергаканцэрнаў разам з дырэктарскай раціо сабе падуладных галіновых навук. Да і ўвогуле ягоны праект — надзіва арыгінальны і просты, як усё сапраўды геніяльнае, — падыходзіў найлепш для кампактнага эканамічнага рэгіёна на заходніх абсягах СССР... Два слова пра сутнасць ідэі. Жвір, відаць, першым у свеце даўмеўся, што на магістральных газоправодах, дзе ўнутраны ціск звычайна перавышае пяцьдзесят атмасфер, штохвілінна губляецца безліч дынамічнай энергіі. Таму мэтазгодна праз пэўныя інтэрвалы ўрэзаць у сталевыя трубы газавыя турбіны, з'яднаныя з генератарамі, якія бесперапынна пачнуюць выпрацоўваць ток. Без спалывання нафты, мазуту і вугалю, без пачварных АЭС! Усё гэта працэс Жвір цыклічна пралічыў па вытворчых вузлах, падрыхтаваў рабочыя чарцяжы.

Калі Саюз разваліўся і кошт чужых энерганосбітаў рэзка падскочыў, у Жвіра, як быццам, стварыліся ўмовы для ўвасаблення сваёй галоўнай задумы. Але прафесар упарта маўчаў, прадчуваючы, што ў барацьбе з неувцтвам, з раўнадушшам чыноўнікаў, з бюсконцымі бюракратычнымі перашкодамі яму доўга выканацца намерана не раз даўдзецца рабіць, як кажуць, халы канём. Уплывова ж роля начальніка Галустрада, безумоўна, наблізіла б Антона Антонавіча да мары жыцця.

...Назаўтра, ідучы на прызначаную сустрэчу, Жвір разумёў: з усіх прэтэндэнтаў

выбар спынілі, здаецца, менавіта на ім. Але каб тут стаяла ўжо завяршальная кропка, яго нікуды не выклікалі б... Хуткасны ліфт бяшумна даставіў прафесара на дзесяты паверх. Жвір апынуўся ў строгай прыёмнай, абсталяванай функцыянальнай офіснай мэбляй, на цёмным фоне якой святліўся экран камп'ютэра апошняй мадэлі. Гаспадар кабинета — высокі, відны мужчына ў акулярах, відаць, аднагодак прафесара, — ветліва прывітаў, клапатліва ўсадыў гасця ў крэсла. Сам звычайна пакальдаваў над клавіятурай працэсара, павярнуў дысплей да сябе, каб яшчэ раз азнаёміцца з назапашанай інфармацыяй.

— Так, так, — падсумаваў ён услых вынікі і рашуча сказаў: — Мы не супраць бачыць вас кіраўніком Галустрада, рэпутацыя ў вас бездакорная. Хоць, заўважу, ёсць акалічнасці, якія нас насяраджаюць. Дамовімся: я пастаўлю вам зараз шэраг пытанняў. Калі адказы нас задаволяць, калі я вам паверу, то націсну на гэтую вось кантрольную клавішу, у памяць машыны імгненна ўвядзецца адзнака, што кандыдатура зацверджана. Затым я вас павіную, а ў прыёмнай адразу атрымаеце ксеракс-загад аб сваім прызначэнні, які рэферэнт засведчыць пячаткай. Як бачыце, усё звышчасна, аператыўна, адкрыта... Але, падкрэслію, гаварыць вы абавязаны чыстую праўду, як на споведзі...

Па-першае, чаму вы ўпарта не хочаце чытаць за мяжой валютныя лекцыі? Чаму вы, па-другое, двойчы адмаўляліся перайсці працаваць у прэзідыум акадэміі, хоць ведалі, што папада вам гарантыя лаўрэатскае звання? Чаму вы замест зайздроснай акадэмічнай кар'еры раптам пачалі выкладаць у ВНУ? І апошняе. Мы з вамі, здаецца, ужо сустраліся, ды ніяк не згадоў: дзе і калі. Зрэшты, гэта асабліва значэнне не мае: я вас не прыслешваю, добра падумайце. Становішча зараз у вас — што ў турнірнага шахматыста, якому трэба зрабіць сур'ёзны, адказны ход...

Запрошаны паспеў занатаваць у бланочне пытанні і цяпер ручкай валды падрашкі, прыкідаваючы, як тут лепш падступіцца. За лічаныя хвіліны яму было неабходна знайсці нестрафарэтнае, нечаканае нават для самога сябе тое адзінае-выкарыстаннае рашэнне, якое ў побыце называецца «ход канём».

«Пачнім, як у анекдодзе, з канца, — разважаў Жвір, — зараз на вяршыні ўлады — новыя людзі. Але пры найлепшых намерах і мэтах наўрад ці яны абыходзіцца без чыноўніцтва застойных часоў, бо служба ў апаратных структурах вымагае шматгадовай селекцыі. І гэты, верагодна, начальнік — з былых: у кабінете трымаецца, як рыбка ў валдзе. З колішнім кіраўніцтвам я кантактаваў непасрэдна толькі ў сярэдзіне семідзесятых, ажыўляючы свой «Марскі клімат»...

Прафесар дапытліва ўзняў вочы, спрабуючы скінуць з аблічча гаспадара кабинета прыкладна столькі гадкоў. І дзіва: у чалавеку насупраць ён беспамылкова пазнаў падгалістага, рухавага загадчыка сектара ўстаноў, якая аплачвала прафесару наладку машыны. Антон Антонавіч нават успомніў, што чалавек гэты тады асабіста прымаў работу ў новым цэнтры для моладзі. Такім чынам Жвір высветліў, з кім мае справу. Таму вярта неабачліва тут закінуцца маўляў, я адмовіўся ад акадэмічнай пасалы, бо марыў стварыць уласную навуковую школу, куды адбіраў сваіх самых здольных студэнтаў, то і кропелькі разумення ў кабінете ён не знойдзе ані. А каб прафесар рызкнуў сёе-тое паведаміць пра свой энергетычны праект, то, бяспрэчна, начальнік яго палічыў бы за пустазвоннага, невылечнага пражэктэра. «Значыць, выйсе — трымацца так, каб мае ўчынкі тут падаліся поўнаасцю зразумелымі. Начальнік па кадрах — з былых. Гэтым сказана ўсё. Не ўвядуць мяне ў зман электронныя дэкарацыі, — выразыў Жвір, — эх, была-не была!»

— Мы з вамі знаёмы дваццаць гадоў, — кінуўся ў наступ прафесар. — Вы падпісалі акт прыёмкі «Марскога клімату» ў будынку міжнароднага маладзёжнага цэнтра, дзе я выпраўляў нязначныя недаробкі мантажнікаў...

— Паз-на-ю, паз-на-ю! — Расцягваючы словы, узрадаваўся гаспадар кабинета. Прыжмурыўшы вочы, ён з асалодой сказаў: — Якія былі гады: дзівосная казка! Успомню нашы былыя застоллі, кампаніі, вірліва-дурманнае донжуанства — аж млюсна робіцца. Ды і вы, прафесар, былі, памятаю, не промах. Дарэчы, яшчэ не забыў, як вы зніклі з банкета, прысвечанага адкрыццю цэнтра, з адной фігурнай балгаркай, — злёгка паўшчуваў начальнік запрошанага і якраз гэтым міжвольна падказаў гасцю акрэсленую

лінію ягоных далейшых паводлін.

Да слова, Антон Антонавіч на згаданым банкете адсутнічаў, гаспадар кабинета з некім банальна яго пераблытаў. Ды не праспаць жа шчаслівы выпадак, які сам ідзе ў рукі! Таму прафесар, як мог, напусціў на твар збянтэжаную вінаватасць. «Нічога, даражнікі, нічога! Былі калісьці і мы рысакамі!» — азартна падбадзёрнуў начальнік, але хутка адвалодаў сабой і загадаў афіцыйна: «Ну а цяпер, шановны, выкладвайце самае-самае: прычыны сваіх больш чым дзюных адмоў ад імклівай акадэмічнай кар'еры, ад замежных валютных лекцый і гэтак далей. Чакаю!»

— Тут — тонкая справа, нават інтымная, — даверлівым шэптам азваўся запрошаны. — Не ведаю, з чаго пачаць, як сутнасць далікатна і зграбна падаць...

— Рэж, калі ласка, праўду-матку ў лоб, я разбяруся, бо вопыт маю, — зноў ажыўся начальнік, нервова паціраючы рукі ў прадчуванні, пэўна ж, смажаных фактаў і факцікаў, пакінутых, як цяпер кажуць, за кадрам.

— Пачну з найбольш простага, — гучна сказаў прафесар. — Гадоў пятнаццаць ужо я зусім нікуды не езджу. Нават сімпозіумы, навуковыя канферэнцыі ігнарую, пасылаючы туды толькі тэзісы выступленняў, бо, як вам сказаць, я не схільны... дваяраць жонцы. Якія ўжо тут вандроўкі!

— Справа вядомая, — пагадзіўся начальнік, — так званы бальзаўскі ўзрост. Павер, я сам часта шкадую, што жонцы маёй нядаўна стукнула сорак, а не пяцьдзесят з гакамі... Калі ласка, далей, уважліва слухаю.

— Мушу таксама паведаміць, — натужна працягнуў Жвір, — што прыкладна з той самай пары я ўвесь некалькі раптоўна зваў, стаў увогуле губляць інтарэс да жанчын... Доктары мне параілі знайсці такое месца работы, дзе б выкол з дня на дзень таўкліся дзяўчаты, маладыя жанчыны. У акадэміі, самі ведаеце, адны лысыя, сівыя дзядкі, у любой ВНУ — зусім іншае...

— Дапамагло?! — зацікаўлена перабіў гаспадар кабинета, неспярпліва прыўзняўшыся ад хвалявання.

— Вынікі фантастычныя, пераплонілі ўсе чаканні! — катэгарычна запэўніў прафесар. Для вернасці ён у далатак саладкава прычмокнуў і патрос кулаком з узятым вялікім пальцам.

— Бачу, ты, Антон, зух яшчэ той, чыстая Сіняя Барада. Але ж мы ўсе грэшныя. Мне казалі, што ў інстытутах цяпер студэнткі, лабаранткі і маладыя выкладчыцы складаюць сакрэтны гарэм прафесуры. А я, душа кабинетная, яшчэ чуткам не верыў. Дыму без агню не бывае, няма увогуле нічога таемнага, што б не стала, урэшце, явай!

Жвір тут не вытрымаў, ледзь не сарваўся, тузануўся, забывшыся на сцэнарый, абурана запярэчыў. Але начальнік рашуча замаўтаў галавой: «Не, не! Не трэба нам падрабязнасцей: сыты па вушы эратычным смакоццем замежных фільмаў, запісаных на касеты... Віншую, паважаны таварыш, з заслужаным прызначэннем!»

Калі дзверы за прафесарам зачыніліся, начальнік па кадрах са злосцю рвануў штэпсель блока электроннага тэлефона, не без падстаў баючыся, што гэта элегантная штучка абсталявана жучкамі для падслухавання. Ён нават незадаволенна фыркнуў, з варожасцю плюнуў на блок. Затым пасміхнуўся, загадкава падміргнуў сам сабе, дастаў з шуфляды апарат іншы — стары, абабіты, з патрэсканым нумарным дыскам, які ўжо доўга разам з гаспадаром падарожнічаў па кіруючых кабінетах і нават бездакорна служыў яму талісманам. Начальнік рашуча ўставіў вілку ў разетку, звычайна набраў на памяці нумар, зрабіў аператыўную справаздачу:

— Я зацвердзіў таварыша Жвіра, бо даўно асабіста ведаю прэтэндэнта... Так, так, яшчэ з добрай памяці былых нашых зорна-застойных часоў. Ён, адным словам, наш чалавек, амаль на ўсе сто. Зігзагі ж у анкетце прафесара тлумачацца тым, што ён, мякка кажучы, памешаны на спадніцах, вар'яце, калі хочаце, проста ад баб... Так, так, згодны, гэта не грэх, а бязвінная слабасць, якая, дарэчы, на ўсякі выпадак нам дазваляе лёгка назбіраць на яго гару скандальнага кампрамата. Таму знесінае назіранне за ім пэўны час няхай застаецца. Я з кім трэба сёння дамоўлюся. Жадаю вам поспехаў, чакаю, як звычайна, загадаў...

Антон Антонавіч, зразумела, тэлефоннай размовы не чуў. Некалькі атраўна атрымаў у прыёмнай загад аб сваім прызначэнні і толькі ў ліфце ўздыхнуў, нарэшце, з палёгкай: першы «ход канём» ён, здаецца, зрабіў.

ЯК ВЫНІК ПЛЁННАГА СУПРАЦОЎНІЦТВА

З 28 кастрычніка па 4 лістапада ў Дольнай зале Чырвонага касцёла (г. Мінск) экспанавалася выстава пяці маладых мастакоў — Алены Бараноўскай, Ксені Бялявай, Марты Шматавай, Таццяны Герасімовіч і Алены Шлегель.

Былі прадстаўлены творы, якія адлюстроўваюць накірункі індывідуальнага пошуку аўтараў. Менавіта акцэнт на творчай адметнасці кожнага мастака стаў галоўным эстэтычным зместам экспазіцыі. Выстава была наладжана новай грамадскай арганізацыяй — творчым аб'яднаннем "Тэатральная ліга", якая была створана пры падтрымцы камерцыйных структур і грамадскіх арганізацый. Адна з задач "Тэатральнай лігі" — прапаганда і падтрымка мастацтва на розных узроўнях. Падобная спроба кансалідацыі творчых сіл, бяспрэчна, заслугоўвае ўвагі. Ужо хаця б таму, што стварае аптымістычны прэцэдэнт плённага супрацоўніцтва.

"ЧЫРВОНАЯ ШАПАЧКА"... ДЛЯ ЛАБАРАТОРЫ

"Беларускія лялечнікі — аднацесьці!" — дэвіз лабараторыі тэатральнага мастацтва, створанай на падставе Дзяржаўнага тэатра лялек і падтрыманай Міністэрствам культуры.

Адкрыў ды прадставіў лабараторыю спектакль-опера Магілёўскага абласнога тэатра лялек "Чырвоная шапачка" ў пастаноўцы А. Жугжды, які адбыўся 25 лістапада ў будынку Дзяржаўнага лялечнага тэатра.

Нетрадыцыйная форма пастаноўкі казкі Ш. Перо прадмыслена жаданнем рэжысёра пазнаёміць маленькага глядача з жанрам оперы (аўтар музыкі П. Кандрусевіч).

Пачарговая змена сцэн нагадвае традыцыйную катрынку. Але ўлічнага апавядальніка з малпачкай замяняюць дзве пары канцэртных антрапрэзёраў і антрапрэзёраў — такім чынам у спектаклі з'яўляецца і пародыя на высокі оперны жанр.

Фінал казкі, паводле самога аўтара, атрымаўся сумным. Плачучы на авансцэне антрапрэзёры, сумныя сядзяць глядачы. І акцёры, паводле рэжысёра, вырашылі паказаць шчаслівы фінал. Бабулін слаба дрэмасек вырастае гарайн, дзёрзка пралінуць ваўком, і жніцца з бабуляй. Усе радасныя, усе святкуюць, а з залы чуецца крыкі: "Брава! Біс!" Зусім як у сапраўдных оперным тэатры.

Лабараторыя працягне сваю работу і ў хуткім часе чакаецца прыезд гомельскіх лялечнікаў.

Святлана ПАЗНЯК

ВЫСТАВЫ ў ПОЛАЦКУ

У кастрычніку ў Полацкім гісторыка-культурным запаведніку адчыніліся дзве мастацкія выставы.

Выставачная зала Музея беларускага кнігадрукавання прапанавала чарговую выставу шрыфту і каліграфіі — Літарт-96.

Яе ініцыятарам выступае прафесар Беларускай акадэміі мастацтваў Павел Афанасьевіч Семчанка, яго вучні і калегі.

На выставе прадстаўлены работы 29 мастакоў — вядучых майстроў беларускай графікі, такіх, як У. Басалыга, А. Кашкурэвіч, П. Семчанка, а таксама сённяшніх студэнтаў БелАМА Ю. Бокай, У. Кругліка і інш. Свае працы прадставілі не толькі мастакі, для якіх каліграфія і шрыфт з'яўляюцца асновай творчасці, але і мастакі станковага жывапісу — М. Будавей, У. Васюк, В. Паўлавец, С. Сялецкі.

Акрамя мінскіх майстроў каліграфіі, у выставе прынялі ўдзел і полацкія мастакі — М. Круглікава, С. Цімохаў, І. Куржалаў.

Працы, прадстаўленыя на выставе, разнастайныя: ад спрошчана-віртуознага шрыфту і росчырку да філіграннага каліграфічнага малюнка і сучаснай камп'ютэрнай графікі.

Невыпадкова гэтыя выставы сталі традыцыйнымі на зямлі Ф. Скарыны. Мастацтва літары — старажытнае мастацтва, і выява, змешчаная на плакаце — пёрка, якое прарастае ў папараць, з'яўляецца сімвалам непарунасці жыцця і традыцый.

У мастацкім салоне адчынена персанальная выстава батыка і габелена наваполацкай мастачкі Таццяны Козік.

На ёй мастачка прадставіла свае новыя творы, якія вельмі ўдала ілюструюць вершы Алеся Аркуша. І зноў розныя віды мастацтва выступаюць разам. Пранікнёныя, узнёслыя вершы вельмі стасуюцца з чароўнымі батыкамі і габеленамі.

Н. КАРЖЫЦКАЯ, загадчык аддзела выяўленчага мастацтва ПКЗ

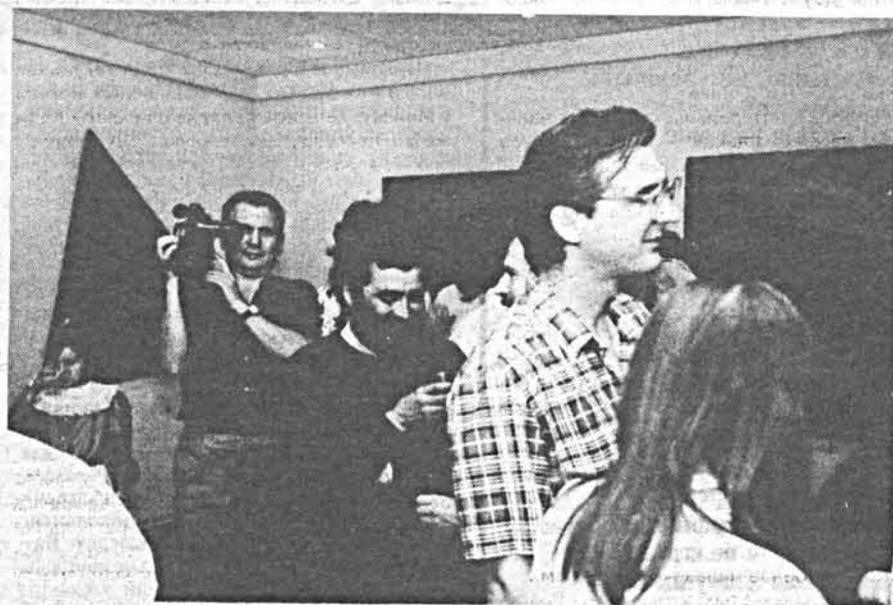
НА ТВОРЧЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

Мінулым летам у Гродне меўся адбыцца міжнародны мастацкі пленэр, але так і не адбыўся. Здаецца, і сродкі былі ў Міністэрства культуры, і першы намеснік міністра культуры спадар У. Рылатка наведваў горад над Нёманам, сустрэкаўся з кіраўніцтвам, але мясцовай ініцыятывы яўна не хапіла. Гродзенскае аддзяленне Саюза мастакоў таксама не вельмі актыўнічала, каб неяк творча вызначыць сваё месца ў арганізацыі і падрыхтоўцы свята мастацтва. Аўтар гэтых радкоў (між іншым, быў сябрам аргкамітэта па сувязі са СМІ), нягледзячы на тое, што тэарэтычна прыгожая ідэя не рэалізавалася, рашаецца ўсё ж прааналізаваць сітуацыю на чыста тэарэтычным узроўні.

Назва імпрэзы была падабрана вельмі "гродзенскай" — "Ля Каложы". Гэта азначала — на пагорку ля першага мураванага храма Панямоння, якому больш чым 700 гадоў. Ініцыятарамі мастацкай сустрэчы былі маладыя гродзенскія графікі, скульптары, жывапісцы. Але пленэр не прысвячаўся пошукам візантыйскай спадчыны, ён ахопліваў гісторыю і сучаснасць горада, які можа натхніць на самыя разнастайныя творчыя эксперыменты. Гродна нават правакуе на пошукі рознакірункавага характару, бо сам горад, яго прыроднае і гістарычнае асяроддзе вельмі неардынарныя. Архітэктура розных эпох і канфесій, пагоркавы ландшафт, безліч вузкіх вулак. Усё захавалася, у той час як у іншых мясцовасцях Беларусі часта з'яе пустка замест былой каларытнасці архітэктурнага ландшафту. І верылася, што горад, які ляжыць на скрыжаванні розных традыцый, культур, мастацкіх стыляў, возьме рэванш за пэўную недасведчанасць і пасіўнасць адказных за справу гарадзенцаў. На жаль, не атрымалася.

Зрэшты, гродзенцы не такія ўжо і закаранелыя дамаседы. Каб пра іх не забывалі, яны вырашылі прадэманстраваць свае мастацкія здабыткі ў мінскай мастацкай галерэі Саюза мастакоў. Выязная выстава пад назовам "Мастакі Панямоння" паспеху асаблівага, аднак, не мела — па аб'ектыўных прычынах. Усё тая ж з'яўляецца непадрыхтаванасць для прадстаўнічай прэзентацыі. Нельга, напрыклад, фарміраваць аддзел дэкаратыўнага мастацтва, выстаўляючы толькі вырабы мастакоў бязроўнага шклозавода "Нёман". Пры усёй пазаве да старэйшых яго творцаў Г. Мягковай і У. Мурашвера, іх таленавітых калег, усё ж толькі адным відам мастацтва не прадставіцца. Ёсць жа на Гродзеншчыне і майстры па метале, ёсць керамікі, тэкстыльшчыкі, пра якіх проста забыліся. А керамікай, дарэчы, выдатнейшым чынам займаецца адзін з вядомых гродзенскіх скульптараў У. Церабун, выстаўляючы яе перыядычна то ў Варшаве, то ў Ростакі. Мабыць, проста не зайшлі арганізатары выставы ў яго майстэрню, як і ў майстэрні многіх іншых мастакоў Панямоння, дзе творчы працэс не спыняецца.

Дарэчы, легендарны перыяд мінулых дзесяцігоддзяў, калі мастакі-гарадзенцы мелі непадалёк ад цэнтру горада вялікую камунальную жылплошчу — агульную вытворчыя майстэрні, — скончыўся. Вялікі будынак былой сінагогі вярнулі вернікам, а творчыя майстэрні перабазаваліся ў колішнія воданаронныя вежы. Там "шматгранных" пакоях (бо вежы — васьмікутныя) пачаўся новы перыяд мастацкага існавання, пераважна для маладзёжышых, адносна нядаўніх выпускнікоў Беларускай акадэміі мастацтваў. Трэба спадзявацца, што іх будучыня — творчанапорная, свежа-

Галерэя "У майстра". Адкрыццё выставы С. Асапрылкі. 1995.

струменная — абудзіць Панямонне.

Але на памянёнай выставе пра такія прагнозы казаць было рана. Шмат выпадковых, нават кічавых працаў проста салонных. Вельмі непераканаўча выглядаў і "польскі куток" экспазіцыі. У Гродне — неблага па арганізацыі сядзіба Саюза палякаў Беларусі, ёсць і свае мастацкія кадры: С. Кічка, выпускнік Віцебскага мастацка-графічнага факультэта, В. Данюўскі, выпускнік Беларускай акадэміі мастацтваў і інш. Але нейкай прыкметнай асветніцкай, стылістычнай тэндэнцыі не складалася. Шкада, бо павязі Гродзеншчыны з польскім мастацтвам маглі б даць вялікі плён.

Лідэры экспазіцыі — Юры Якавенка, Сяргей Грыневіч разам з Вольгай Загнетавай, не чакаючы кастрычніцкай выставы, ужо ў чэрвені гэтага года паказалі свае працы ў мінскай галерэі "Жылбел" пад прыгожым дэвізам "Інспірацыя". Там больш рэльефна абазначылася іх жаданне вынайсці незалежны творчы кірунак, каб сфармуляваць свае самабытныя аўтарскія адносіны і да метафарычнага зместу, і да неардынарнай выяўленчай формы. Тут жа ім не хапала падтрымкі аднадумцаў. Халодныя абстрактныя стылізацыі С. Асапрылкі, на жаль, не вабілі асаблівай навізнай. А пачатак быў такі рашучы для 80-х гг.: развітацця з акадэмізмам і перайсці да жывапіснага мінімалізму, дзе толькі адзіны выяўлены элемент — абстрагаваныя геаметрычныя плоскасці. Не хапае рашучасці пайсці далей дасягнутага ў пейзажных працах у М. Бандарчука. Пасля ўсходніх горных падарожжаў ён знайшоў мінімальныя сродкі для перадачы прасветленай нейкай "дыстыляванай" прасторы, але яе неабходна вобразна насычаць. Адчувалася адсутнасць на выставе і жывапісных метафар У. Голуба, аднаго з ініцыятараў першых пленэраў рэспубліканскага характару ў Гродні на пачатку 90-х гг. Яўна не даставала графічных, жывапісных вобразаў і самога Гродна з Нёманам, пра што так шмат можна выказаць у рознай алегарычнай і рэалістычнай форме. Так што цяжка рабіць нейкія падсумаванні і даваць настаўленні.

Аднак у Гродне не заціхае духоўнае жыццё, і на гэтым трэба акцэнтаваць зараз увагу. Складалася тонка-інтэлектуальнае асяроддзе,

У. Церабун. З цыкла "Ракурс". 1993.

дзе сыходзяцца творчыя інтарэсы і незалежная літаратура, і свабоднае мастацтва. Вернікі розных канфесій, семінарысты гуртуюцца ў храмах, дзеячы культуры, не абмяноўчы храмаў, цягнуцца ў майстэрні, у галерэі да сяброў-аднадумцаў. У. Церабун, адзін з лепшых арганізатараў самых розных гродзенскіх выстаў, прыступіў да працы над стварэннем самай буінай у горадзе галерэі, што мае быць цэнтрам для экспазіцый, сустрэч, семінараў. Ёсць сродкі на рэстаўрацыю і рамонт будынка, у дадатак яго "Артгалерэя" ладзіць выставы і продаж мастацкіх твораў. Утульны мастацкі куток у цэнтры старога горада ператварыла з былой крамы "Палітплакат" А. Пілічава. Зараз там месца для групавых і персанальных выстаў, хоць усё адбываецца на лічэных метрах плошчы. Ды яшчэ адбываюцца пры гэтым вечары музыкі і паэзіі. Зусім нядаўна адчыніла свае дзверы галерэя "У Тызенгаўза" — літаральна пад гістарычным будынкам, у сутарэнні (паўпадвальным памяшканні), дзе калісьці праводзілі свае рэпетыцыі акцёры першай балетнай трупы ў былой Рэчы Паспалітай. Антоні Тызенгаўз, каралеўскі функцыянер XVIII ст., марыў пераўтварыць горад у супер-асяродак прамысловасці і мастацкага рамства.

На рамантычнай ноце можна і завяршыць гэты гарадзенскі агляд з мінскай адлегласці. У горадзе над Нёманам ёсць ужо ўласныя студэнты-мастакі, што вучацца ў Гродзенскім універсітэце. Больш юныя рыхтуюцца ў студыях Г. Мазурава і В. Волах, у школе мастацтваў. Неўзабаве новае пакаленне далучыцца да самастойнага мастацкага жыцця са сваімі ідэямі і праектамі. Дарэчы, як гродзенцы пачынаюць нешта новае рабіць, вакол адразу збіраюцца зацікаўленыя з далёкага і блізкага свету, нат нечакана для саміх сябе. Праўда, усё абыходзіцца без залішняй помпы, феерверкаў, але з вынікамі, які застаецца ў памяці. Відаць, у Гродне так і не адбудзецца пленэра, а натуральным чынам народзіцца іншага роду падзея творчага жыцця, што надасць гораду даўно належны яму статус асяродака творчых кантактаў, сувязей і эксперыментаў.

Яўген ШУНЕЙКА

Вядомы акцёр Я. Леанідаў праездом з Нямеччыны ў Расію прыпыніўся ў Гродне на Дзень майстроў.

Уражанні

НЕАДМЕННОЯ РЭАЛЬНАСЦЬ

Сапраўды — ў жыцці кожнага з нас ёсць падабенства са шляхам Хрыста. Свой Юда, свой Пілат, свая Галгофа, свой Крыж.

Я слухаю голас, гляджу на экран... Сапраўды... Але я дадумваю сваё: уважэння не будзе. А Юда, зусім не паводле біблейскіх падзей, можа жыць, існаваць доўга і шчасліва. І пасля тваёй смерці — займець магчымасць наоў здраціць і яшч абываць, бо здараецца, што ён моцны, уладны, размножаны ў папачніках і наступніках.

А смерць — натуральны канец усіх чалавекаў. І бессмяротнасць — калі б яна была — хутэй пакаранне, як выгода. Урэшце, чалавечая думка мае на гэты конт розныя меркаванні. Валянцін Тарас, пачынаючы з намі размову ў фільме "Калі мяне не стане", адразу падкрэслівае, што ён згодны з Міхайлам Ламаносавым: "Я быў, я есмь, мне вечнасці не надо".

А размову вядомы паэт, празаік, публіцыст пачынае сур'ёзную. На тэму вечную — жыццё і смерць. Жыццё і смерць як неад'емнае і неадменнае права сыноў і дачок чалавечых. І як кожны мае права на жыццё — годнае чалавека, так кожны мае права на годную смерць. Менавіта так. На бяроўку і крыж ці помнік над магілай. І Валянцін Тарас згадвае — нездарма нацысты пазбавлялі людзей гэтага права: рабілі поле капусты, угноенае чалавечым попелам...

Я ж згадваю — тых, хто загінуў і прапаў без вестак у Афганістане і Чачні, прынушы смерць гвалтоўную, часам страшную, увугле тых маладых і здаровых, што яшчэ нават не паспелі зразумець канечнасць жыцця, што не прайшлі свой зямны шлях, а толькі зрабілі першыя крокі. "Улюбёныя багоў паміраюць маладымі"? "Бог бярэ не старых, а спелых"? Чамусьці і мудрасць Плаўта, і

нават народная мудрасць не здаюцца мне неаспрэчымі. Згадаю я і тых немалых людзей на самоце, пра якіх забыліся і людзі, і царква, і розныя неміласэрна міласэрныя фонды — і толькі вышукваюць-вынохаюць старых груганы-"філантропы", што расклеіваюць на слупах абвесткі-зашчымы: дагледзім, сучешым, усё зробім, толькі вось трэба, каб жыллё нам хутэй вызвалілі... Невялічкая дэталё...

Прыгадваецца і Моцартава агульная магіла для бедных... І зруйнаваныя могілкі ў Менску, дзе зараз зладавалі сквер і па ім жвава шаціруюць менчукі... Думаецца і пра ўласнасць на зямлю, калі ўжо два метра апошняга прыстанку для многіх стануцца незвычайнай раскошай...

...Валянцін Тарас пачынае свой маналог-роздум каля магілы будзкі. Ён аўтабіяграфічны экскурсаў не будзе, ён адразу бярэ іншы накірунак гаворкі. Так бы мовіць, з пункту погляду вечнасці. Размова не канкрэтная, абстрагаваная, але строга выснаваная: ніякіх выштуканых, неўдакладненых і невытлумачальных сэнсаў, ніякай сімволікі, што не паддаецца аналізу, ніякіх спарадычных інтэлектуальных уяўленняў, падзей-загадкаў. Фізічная рэальнасць увасабляецца ў чыста пейзажных кадрах, момантах паўсудзённага жыцця, выявах харцін. Зрокавы шэраг жорстка прадуманы, гэта не кадры-"затычкі", усё раскадроваецца адпаведна сэнсавому зместу фільма, сімвалічныя функцыі зрокавага шэрагу падтрымліваюць і пазначаюць сваёй сістэмай знакаў размову рэальнасць.

Валянцін Тарас — аўтар сцэнарыя і ён жа вядзе свой маналог у кадры і за кадрам, падпарадкоўваючы сюжэт літаратурнай першааснове. А рэжысёры Валерыі Жыгалка і Сямён Шчыглоў, аператар Віктар Гурыловіч, рэдактар Леанід Ларуцін з разуменнем

задуму судачыняюць інтэлектуальную і фізічную, зрокавую рэальнасць. Эстэтычная інтуіцыя аўтараў дапамагае стварыць патрэбную танальнасць фільма, яго не толькі інтэлектуальны ландшафт, але і відовішчы эквівалент таму, пра што вядзецца гаворка. Эквівалент — не ў прымітыўным, літаральным сэнсе, а ў той меры асацыятыўнага мыслення, што дае магчымасць супаставіць вобраз вобразаў. Гэта — зноў падкрэслію, не рэбусы, не закруты паняцінай рэальнасці, а факты: жыцця і мастацтва. А гукі Шапэна адпавядаюць мелодыі задумы, узвышаюць яе, здаецца, і сапраўды, паводле Барыса Пастэрнака, "фартэп'яннымі ўводзінамі да смерці", далучаюць да "будовы сусвету".

Аўтары фільма вядуць размову, знайшоўшы патрэбны рытм, вызначыўшы дакладна кантрапункты і прытрымліваючыся лагічнай павязі сюжэта.

Валянцін Тарас вядзе свой маналог, звяртаючыся да шырокай аўдыторыі. Да вернікаў і атэістаў. Да аптымістаў і скептыкаў. Да людзей адукаваных і не вельмі. Вядзе маналог... Пра меру самапавагі чалавека. Пра меру чалавечай адказнасці.

Пра памяць. Адыходзіць чалавек — і застаецца памяць. Яго спраў, яго асобы, яго ўчынкаў. І могілкі — не горад мёртвых, а "поле памяці, крэўная часцінка зямлі".

Валянцін Тарас гаворыць пра тое, што зразумела ўсім. І так, каб было зразумела ўсім. Ён не заглябляецца ні ў філасофскія, ні ў тэалагічныя праблемы. І выходзіць з той пазіцыі стварэння дакументальнага кіно, якую разумна тлумачыць Артэга-і-Гассэн: наша здольнасць успрымання і асэнсавання падзей ці з'явы выйграе ад асабістага эмацыянальнага ўдзелу — у процівагу таму пункту погляду, паводле якога ў дакументальных стужках патрэбная абыякавасць фатографа, калі

камера адчувае "глядзіць у свет".

Гэта не проста кінематаграфічнае трактаванне вечнай, быцінай тэмы... Тут — і мастацкая логіка, і пэўны тып мастацкага зроку, і ясны спакое разумення канонаў прыроды і нашага абавязку перад жыллем і перад тымі законамі, згодна з якімі мы павінны існаваць: "Не забівай. Не крадзі. Не хлусі".

Жыццё — дарунак нябёс. Але і смерць — не трагедыя, а канец зямнога шляху, адыход, вяртанне да маці-зямлі. Асобны лёс мае пачатак і канец, але ёсць нешта ў жыцці, што не мае пачатку і канца. І жыццё, яго пачатак і канец, адухоўлена, асветлена, асвечана гэтым нечым. Вось гэты адухоўленасць, асветленасць, асвечанасць перадае фільм "Калі мяне не стане".

Так, ёсць векавая народная жыццёвая моц, ёсць першааснова жыцця — яна застаецца. У духоўнай рэальнасці свядомасці і падсвядомасці, думкі і эмоцыі. У матэрыяльных сведчаннях: краявідах радзімы, роспісах бажніц, знакамітых помніках архітэктуры... У людзях, што прыходзяць на зямлю... У харакце рэчаіснасці, у прыгажосці звычайна... У красе "першай прыроды" (згадаем Гегеля) — таго, што ад першатворцы, у харакце "другой прыроды" — таго, што зроблена чалавекам.

А ёсць і будзе на зямлі звычайная драма жыцця, якую перажывае чалавек тысячагоддзі і якую яму наканавана перажываць. Умеючы годна дайсці да моманту, калі зачыніцца заслона зямнога існавання. Умеючы памёрці, быўшы "насычаным днямі", з разуменнем мудрасці зямной, што застаецца з тымі, што ёсць, і тымі, што былі. Ведаючы старадаўнюю мудрасць: Memento mori — памятай пра смерць. I Memento vivere — памятай пра жыццё.

Ала СЯМЁНАВА

Дзяспара

УПЛЯТАЮЦА БЕЛАРУСКІЯ КВЕТКІ
Ў "ЛАТВІЙСКІ ВЯНОК"

У канцы 80-х і пачатку 90-х гадоў хваля латвійскага Адраджэння падняла нацыянальную самасвядомасць нацыянальных меншасцяў і этнічных груп Латвіі. Узніклі нацыянальныя культурна-асветныя таварыствы, мэтай якіх было адраджэнне нацыянальнай культуры, роднай мовы і асветы. Адкрываліся нядзельныя і нацыянальныя школы, мастацкія выставы, праводзіліся вечарыны, канцэрты і іншыя мерапрыемствы. З цягам часу, па прычыне розных палітычных, эканамічных і іншых абставін, гэтая актыўнасць пачала спадаць. Але вось прайшоў час, жыццё ў Латвіі пакрыху стабілізавалася і — зноў пачынаецца новая хваля ўздыму нацыянальных культур. У часы латвійскага Адраджэння актыўнасць нацыянальных культурных таварыстваў дапамагала латышам у адраджэнні сваёй незалежнай дзяржавы і абароны яе ад двухмоўя. Сённяшня ж хваля павінна дапамагчы нацменшасцям і нацыянальным групам у справе інтэграцыі ў латвійскую культуру, у латвійскую незалежную дэмакратычную дзяржаву, яка становіцца паўнапраўным сябрам Еўрапейскага Савета.

Першай адзнакай гэтай новай хвалі стаў Фэстываль нацыянальных культурных таварыстваў Латвіі "Латвійскі вянок", які праходзіў у Рызе сёлетняй восенню і які павінен стаць традыцыйным.

Сёння ў Латвіі дзейнічае каля ста нацыянальных і этнічных культурных таварыстваў, з іх дваццаць аб'яднаны ў Асацыяцыю нацыянальных культурных таварыстваў Латвіі. Яны і прынялі найбольш актыўны ўдзел у фэстывалі. Цэлы тыдзень у вянок праграмы фэстывалу ўпляталі свае кветкі харавыя, танцавальныя, фальклорныя і іншыя калектывы розных нацый, што жывуць у Латвіі. Беларускі прадстаўляў Ансамбль беларускай песні "Надзея" пад кіраўніцтвам Зоі Кальвіш.

У праграме фэстывалу адбыліся і мастацкія выставы. У фэа канцэртнай залы "Авэ сол" падчас выступлення польскіх, украінскіх і беларускіх ансамбляў была адкрыта выстава народнай творчасці, на якой беларускае мастацтва прадстаўляла фларыста Ганна Зашчырынская з Рыгі, а цікавыя сувеніры, жаночыя ўпрыгожванні і брылі з саломкі прывёз з Мінска майстра саломалляцення Алякс Грэз.

Цікавай падзеяй фэстывалу сталася мастацкая выстава ў Латвійскай акадэміі мастацтваў, у якой прынялі ўдзел 52 нацыя-

нальныя мастакі 13 нацыянальнасцей — латвійскія немцы, расійцы, грузіны, узбекі, украінцы, габрэі, цыганы, летувісы, беларусы і інш. Латвійская акадэмія мастацтваў, якая за сваё 75-гадовае існаванне выхавала не толькі латышскіх, але і мастакоў іншых нацыянальнасцей, падчас фэстывалу сабрала творы як былых сваіх выпускнікоў, так і мастакоў, каторыя атрымалі мастацкую адукацыю ў іншых дзяржавах, у тым ліку і ў Беларусі. У экспазіцыю было адабрано толькі па адной працы кожнага мастака. Творцы рознага ўзросту, розныя па сваім этнічным тэмпераменце, колернай гаме, з рознымі стылямі і мастацкімі накірункамі сабралі даволі багатую і цікавую калекцыю работ, што сталіся яркай шматнацыянальнай палітрай фэстывалу "Латвійскі вянок".

Упісалася ў гэтую палітру і латвійская суполка мастакоў-беларусаў Балты "Маю гонар". У дынамічным палатне "Бераг" Мацея Чырыча, напісаным шырокімі мазкамі, добра перададзена напружанасць настрою падчас чакання шторму на апусцелым марскім беразе са старымі рыбацкімі чаўнамі, выкінутымі на белы пясок. Графічны "Нацюрморт" Кацярыны Вольскай зроблены тушшу пёркам у штрыховой манеры, што надало працы жывапіснасць і адметнасць. Напісаны смелымі мазкамі нацюрморт "Хрызантэмы" Тамары Насенкі прывабліваў тых наведвальнікаў выставы, хто любіць прыроду, кветкі і лічцы, што менавіта такія творы павінны быць неад'емнай часткай іх хатняга і офіснага інтэр'еру. Запыняла наведвальнікаў жывапіснае карціна з кінетычнымі элементамі "Прысвячэнне Сальвадору Далі" Міколы Гаўрыловіча. Філасофска-рэлігійная праца "І прыйшоў яго час" Васіля Малышчыца адлюстравала прышэсце на зямлю Хрыста. Ад маленькай цёмнай постаці Бога на далёкім гарызонце ў высокае светлае неба адыходзіла выпраменьванне ў выглядзе мноства белых крылаў. І гэта надавала постаці манументальнасць, велічнасць і адначасова загадкавасць, таемнічасць. У "Пейзаж з капіцай сена" аўтар гэтых радкоў хацеў прынесці лірычны настрой адыходзячага лета, а графічны планшэт з эсклібрысам мусіў апавядаць пра іх уладальнікаў — дзеячаў беларускай і латышскай культуры.

Дарчы, для мяне выстава ў Мастацкай Акадэміі мастацтваў была вялікай радасцю. Менавіта ў гэтай зале 21 год таму мною была абаронена дыпломная праца. Цяпер

жа разам са сваімі сябрамі з беларускай суполкі давялося абараняць годнасць беларусаў Латвіі, іх мастацтва і культуру.

Сёлетняя выстава фэстывалу стала першым крокам у далучэнні і рускамоўных мастакоў Латвіі да сваёй нацыянальнай культуры, да сваёй дыспары. На жаль, некаторыя мастакі, асабліва старэйшага пакалення, не захацелі прыняць удзел у нацыянальнай выставе, хоць не было абмежаванай нацыянальнымі рамкамі тэматыкі. Прычына ў тым, што таталітарная сістэма за час свайго існавання выхавала ў многіх мастакоў касмалітызм, ці так званы інтэрнацыяналізм, а з гэтым і варажасць да ўсяго нацыянальнага. Вось і засталіся яны сёння ўбаку ад сваёй дыспары ў адзіноцтве, бо сёння многія рускамоўныя мастакі Латвіі не цураюцца нацыянальнага, знаходзячы ў нацыянальных культурных таварыствах маральную і нават матэрыяльную падтрымку ад сваіх суродзічаў. А гэта — і закупка прац у прыватныя зборы, і арганізацыя выставак з аплатай галерэі і выданнем каталогаў фундатарамі дыспары.

Фэстывалі быў арганізаваны не на сродкі дзяржавы, а на ініцыятыве нацыянальных культурных таварыстваў. Ён засведчыў, што падобныя фэстывалі неабходны нацыяналь-

ным меншасцям і этнічным групам, асабліва артыстам і мастакам. Зацікаўленасць да яго з'явілася і ў дзяржавы, бо падобныя мерапрыемствы вельмі кансалідуюць і збліжаюць жыхароў Латвіі. Аб гэтай зацікаўленасці сведчыла прысутнасць на фэстывалі прэзідэнта рэспублікі Гунтыса Улманіса, міністра культуры Рыхарда Піка, прэзідэнта Латвійскага фонду культуры Рамоны Умблій і іншых прадстаўнікоў дзяржавы.

З мэтай працягваць у будучым традыцыю падобных фэстывалаў ужо створаны пастаянна дзеючы арганізм і кансультацыйны савет пры Латвійскім фондзе культуры, у які ад беларусаў уваходзіць аўтар гэтых радкоў.

Чакаецца, што ў наступныя фэстывалі "Латвійскі вянок", які ўжо будзе фінансавана дзяржавай, будзе ўплечена яшчэ больш нацыянальных кветак, у тым ліку і беларускай дыспары Латвіі.

Вячка ЦЕЛЕШ

г. Рыга

На здымку: латвійская суполка Аб'яднання мастакоў-беларусаў Балты "Маю гонар" на адкрыцці выставы "Латвійскі Вянок" у Рызе.

**ГРАМАДСКАЕ
ЎШАНАВАННЕ
МІХАСЯ ЧАРОТА**

Не часта апошнім часам праходзяць пры паўночнай зале вечары ў сталічным ДOME літаратара. Але ж ушанаваць 100-годдзе з дня нараджэння Міхася Чарота прайшла якраз поўная зала. "Чырванакрылы вясчун" сабраў не толькі пісьменнікаў, не толькі артыстаў. Чарот прыцягнуў да сябе моладзь, сабраў разам землякоў.

Бёў вечар намеснік старшынні рады пісьменніцкай арганізацыі краіны У. Паўлаў. Сваімі ўспамінамі пра Чарота падзяліўся С. Грахоўскі. Пра паязь М. Чарота з беларускім кінамаграфам гаварыў на вечары намеснік міністра культуры Рэспублікі Беларусь Ю. Цвяткоў. Вершы Чарота чытаў акцёр і пісьменнік Ан. Жук.

Адметнымі ў шэрагу іхных выступленняў былі літаратуразнаўчыя, гісторыка-літаратурныя доследы. З імі выступілі крытык, кандыдат філалагічных навук І. Багдановіч і празаік, гісторык М. Віж. Яны акцэнтавалі ўвагу на неабходнасці разгледзець новага Чарота, часам зусім адрознага ад паэта, што ўслаўляў рэвалюцыю, адрознага ад песняра-рамантыка, чый вобраз ужо трывала ўсталяваўся ў свядомасці некалькіх пакаленняў беларускага чытача. Праўда, калі гаварыць пра сучаснага чытача, то для яго Чарот, паэзія, драматургія, проза чырванакрылага вясчун — нейкі невядомы малярнік. Цяжка ўжо згадаць, калі апошні раз выдаваліся творы аднаго з пачынальнікаў беларускай літаратуры савецкага перыяду.

Выступіў на вечары з вершамі, прысвечанымі памяці Чарота, і паэт А. Пісарык. Ён, між іншым, і зямляк славагата песняра.

Шкада, што 100-гадовы юбілей М. Чарота не стаў падзеяй, вартай увагі дзяржавы ў асабе высокіх яе чыноўнікаў. Не чуно было на вечары і цёплага слова ў адрас Чарота і з боку калектыву рэдакцыі газеты "Советская Белоруссия" (Чарот у свой час быў галоўным рэдактарам "Савецкай Беларусі").

Узрадава. з іншае. З радзімы, з пухавіцкай старонкі, вітаць пісьменнікаў, ушанаваць памяць свайго земляка прыехалі і самадзейныя артысты, і старшыня Пухавіцкага райвыканкама Ф. Супрун, і загадчык аддзела культуры райвыканана Я. Сушко. Наперадзе ў пухавічан, у 1997 годзе, і іншыя літаратурныя юбілеі. Будзем спадзявацца, што не абмінуць яны ўвагай і іншых сваіх землякоў, ушануюць памяць і С. Хурсіка, і В. Мысліўца...

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

**АЛЕГ ЯНЧАНКА
Ў МІНСКУ**

Падчас Міжнароднага фестывалю мастацтваў "Беларуская музычная восень" у Вялікай зале філармоніі адбыўся адметны канцэрт. Цэнтральнай фігурай у ім быў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, прафесар, кампазітар, дырыжор, арганіст, прэзідэнт расійскай асацыяцыі арганістаў Алег Янчанка.

Імя гэтага таленавітага музыканта добра вядома ў Беларусі, бо з 1963 па 1971 г. ён быў салістам Беларускай філармоніі, выкладчыкам спецыяльнага фартэпіяна Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, дырыжорам і мастацкім кіраўніком Мінскага камернага аркестра.

Гэты універсальны ў музычнай галіне мастак выступіў на канцэрце ў філармоніі як арганіст і кампазітар. У якасці арганіста ён выканаў творы І. С. Баха: Фантазію і фугу соль мінаор, шэсць шублераўскіх харалаў, Паскалію і фугу до мінаор. Гэтыя творы прагучалі велічна, мужна, стрымана, без надуманага лірызму. Адчуваўся, што з арганам А. Янчанка даўно на "ты" і ведае яго дасканала.

Як кампазітар А. Янчанка прадставіў на суд слухачоў твор "Музычнае прынашэнне для аргана, віяланчэлі і дзіцячага хору (з выкарыстаннем званой і трубы). Выканаўца — аўтар (арган), лаўрэат Міжнароднага конкурсу А. Алоўнікаў (віяланчэль; разам з ім А. Янчанка выканаў і шублераўскія харалы), узорны дзіцячы хор ліцэя N 130 "Журавінка" (мастацкі кіраўнік і дырыжор А. Еўсюкоў), А. Новікаў (звану) і Я. Лятэ (труба). Твор прысвечаны свайму кампазітару, арганнаму майстру Герд Майеру. І таму невыпадкова ў ім "праслаўляецца" сам арган, паказваюцца яго магчымасці. Але галоўнае — твор нясе нейкае саяго міру, цеплыню, дабро, радасць, што адчуваецца і дзякуючы захопленаму, узнёсламу фіналу, дзе выкарыстана мелодыя пратэстанскага гімна "Госпад, цвярдзі нашыя".

Увогуле, "Музычнае прынашэнне" дзівосным чынам гарманіравала з музыкой Баха, па духу з'явілася як бы яе працягам. У слухачоў жа, а іх было нямяла, ад канцэрта засталіся самыя добрыя ўражанні.

Наталля КСЁНЦ

Легенды і паданні пра зямлю В'ет сведчаць, што старажытныя продкі в'етнамцаў — лав'сты — яшчэ ў першым тысячгоддзі да нашай эры занялі той паўвостраў, дзе сёння размешчаны культурныя і навітычныя цэнтры — Ханой, Гюэ, Сайгон. А са старонак кніг можна дазнацца, што першая в'етнамская дзяржава ўтварылася ў 2879 годзе да нашай эры. У крываваых в'яках гісторыі народы Індакітая часта аб'ядноўвалі свае сілы, каб супрацьстаяць агросарам. Так, у XV стагоддзі в'етнамцы і лаосцы разам бараніліся ад міньскіх заваўнікаў. На працягу XVII—XVIII стст. і на пачатку XIX ст. народы В'етнама, Лаоса і Кампучыі стрымлівалі напады тайскіх феодалаў.

Здаўляюць парадоксы гісторыі гэтага надзвычайна вынослівага ў нягодах народа. Падумаць толькі: праходзіць 4854 гады з часоў утварэння дзяржавы, і толькі ў 1975 в'етнамцы (думаецца, назаўжды) дамагаюцца незалежнасці і тэрытарыяльнай цэласнасці. А перад гэтым трэба было перамагчы ў вайне з французскімі каланізатарамі (1946—1954), выйграць супрацьстаянне з найсучаснейшай арміяй ЗША: у канцы 1975 года закончылася 30-гадовая вайна В'етнама з Амерыкай.

Ад Жнівеньскай рэвалюцыі 1945 года в'етнамцы лічылі гады Новай Эры. Разам з перабудовай у Савецкім Саюзе яны жылі паводле календара Абнаўлення. Сёння ж, як і мы, яны жывуць на сваім, уласным летазлічэнні. І мы так мала ведаем пра людзей, якіх нягледзячы на пажылы наважына і шчыра называлі сваімі сябрамі, аднадумцамі, бо ў в'етнамцаў і беларусаў столькі многа агульнага ў лёсе.

У гады найшырэйшага эканамічнага супрацоўніцтва БССР і СРВ в'етнамцы атрымлівалі ад нас трактары "Беларусь", аўтасамазвалы БелАЗ. І гэта было такой значнай дапамогай, што выйвы нашых трактароў, самазвалаў навіліся на в'етнамскіх грашовых купонах

Ле Чонг ШАМ

**ПРЭМ'ЕРА ІМПРЭСІЙ
УРАЖАННІ**

Дружбак мой, прашу: паясні мне найперш,
Чаму для мяне тут — прыўкрасна?
Ці, можа, таму, што з табою я разам,
Ці, можа, вясна спараджае мой верш?

ЛЯСЫ

Куды ні кінеш вокам — лес і лес.
Святло і зелень. Дома мне прысніцца
Узлескаў беластовых калыснца,
Камля — стары, мо партызанскі — зрэз.

РЭКІ

Цякуць-пльвучы глыбокіх руслаў ношы.
Вясёлкі лічаць і злучаюць іх.
Як многа, дружа, бачыў рэк тваіх,
Нібыта рук, якімі працу множыш.

ЛЮДЗІ

Усмешкі і прыязныя пагляды...
Мне рады тут. А я табе, друг, рады.
Як людзі, перажыўшы ліхалецце,
Мы — усмешкамі — радзя на гэтым свеце.

ПАРОЛЬ

ЗАМІЛАВАННЯ

З пашанотай уваходзім
Пад густыя кроны парка.
Тут алеі — нібы гроты:
І праменьчык не праб'ецца.

Побач сонца маладое
Сагравае лікі з бронзы.
Хай жа памяць не астыне,
Патрывожыць нашы сэрцы.

У лагодзе і прыволлі
Выгібаецца рачулка.
Паэзія ў яе пячэніі
Чорных косаў пералівы.

І глядзяцца ў рэчку гмахі
То музея, то тэатра..

Як Рамза і Джульета, —
Так і кожны з нас іччаслівы.

Многа чырвані у Мінску
На праспекце, на фасадах.
Пралілася кроў людская...
У камлях — сінеца суму.

Гэта ведае й Купала:
Сняцца сны яму пра волю
І пра волатаў-герояў...
Мудрую нясе ён думу.

Каб жа толькі хто дазволіў
Стаць мне паркам радумёным,
Гэтай мройнаю рачулкай, —
Са сваёй зямлі няблізкай

Я вярнуўся б зноў як сябра
Да змагарнай Беларусі:
Пакланіцца, парадніцца
З гэтай велічнасцю мінскай.

МАІМ СЯБРАМ

Заручаны дарогай і дыханнем,
Мы злучаны і лёсам і каханнем:
Ты — да В'етнама, я — да Беларусі.
Стамлюся — на цябе я абяруся.
Баць Нга глядзіць на нас і разумее:
У Гюэ дзяніцца Мінска палымнее.

Мы сёння — разам. А што заўтра будзе?
Каля Кургана кветкі — у пагруддзе.
Што ж добра святкаваць нам дзень сустрэчы.
На даляглядзе — развіталы вечар.
Зноў думае Рамза пра нягоды.
Жылі б у згодзе людзі і народы!

А мы — паладзім!
Для Гюэ і Мінска
Баць Нга расце. Наш свет — яе калыска.

*"Паміж Гюэ і Мінскам больш як 10000 кіламетраў.
"Пішанічныя каласы на надробку У. Караткевіча ўяўляюцца аўтару як рысавыя.*

Заўвагі перакладчыка. Вершы "Прэм'ера імпрэсій", "Пароль замілавання", "Аблічча. Слова. Сэрца" сам паэт Ле Чонг Шам пераклаў на французскую мову. А падрадкоўнікі на беларускую мову выканаў Ігар Лапцёнак.

З астатніх вершаў падрадкоўнікі — на расійскую мову прыслаў з Гюэ сам Ле Чонг Шам.

(у адрозненне ад аўтамата Калашнікава на адным з дзяржаўных сцягоў у Афрыцы). Культурнае супрацоўніцтва гледавалася перш за ўсё ў гарадах Ханой і Гюэ. Асабліва ў Гюэ, сталіцы правінцы Бінь Чы Тхіен (перакладаецца як "стойкая, адважная ў наступленні"). З 1988 года гэтая правінцыя займела новую назву — Тхуан Тхіен. Часопіс "Нэман" супрацоўнічаў з тамтэйшай рэдакцыяй часопіса "Сонг хуонг" ("Водарная рака"). А выдавецтва — "Тхуан Хоа" сябрвала з нашым "Юнацтвам". У горадзе Гюэ мелі сваіх спадкаемцаў артысты Віцебскага акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа, вучні сярэдняй школы N 4 горада Мінска... Пазней гэтая правінцыя была парадніена з Магілёўскай вобласцю, дзе працавала многа в'етнамскіх рабочых.

У выдавецтве горада Гюэ былі ў свой час выдадзены кнігі В. Быкава, У. Караткевіча, І. Шамякіна, У. Машкова, І. Скарыкіна, трыма масавымі выданнямі "Беларускія народныя казкі".

І яшчэ мне хочацца дадаць, што ў Гюэ 25 чэрвеня 1983 года нарадзілася ў сям'і Нгуен Дай Нго дзіцячынка, якую назвалі імем нашае дзяржавы — Белая Русь. Па-в'етнамску імя гучыць так: Баць Нга. Нгуен Дай Нго, калі вучыўся ў Ленінградзе, даведаўся пра герайчную, шматнакутную Беларусь, знайшоў многа паралеляў на гістарычных шляхах абодвух народаў.

Падборка перакладаў вершаў Ле Чонг Шама, паэта з горада Гюэ, — яшчэ адна згадка аб дружбе, добрай дзеі якой пельга забывць, перакрэсліць. Ле Чонг Шам наведаў Беларусь у 1989 годзе, але і да гэтага часу захоўвае светлыя згадкі пра нашых людзей. Хай жа лагодным рэхам прагучаць яго паэтычныя рытмы суродаічам Караткевіча, нашчадкам легендарнае славы зямлі, імя якой гучыць на-в'етнамску Баць Нга — Белая Русь.

Сяргей ПАНІЗНІК

І будзе шлях для дружбы
Вельмі просты:
Нулі — скасуем і — спрасуем версты!"

АБЛІЧЧА.

СЛОВА. СЭРЦА.

Прывітаеца Б. САЧАНКУ

Захавала аблічча трывожнага ўсплесы —
Бураломнае рэха "Вялікага Лесу",
бо ад кожнай бяды пралягла баразна.
Веру: выпіта горкая чаша — да дна.

Спасцігаю высновы спакойнай прамовы
(Нам не трэба узнёсла-пампезныя словы).
У сутучы быў дзень: хоць з сабою бяры.
Жыццядайнае сэрца тваё, не замры!

КАЛЯ МАГІЛЫ

КАРАТКЕВІЧУ — беларускаму народнаму паэту

На гэтай нязрушнай зямлі
Надгробак вось тут узняў:
Два рысавыя каласочки,
Цюльпаны нібы каралі.

І мне Вы паспелі зрабіць
Такое, што змог палюбіць
Крутыя аблогі над Мінскам,
Журботную выраю ніць.

З В'етнама паклікалі Вы
І нас да сваёй муравы.
Узносіцца з ветрам журботным
Ваш дух да святой сінявы.

Народнае — што? Для красы
Два рысавыя каласы??
Радкі — у паэта — зярняты,
Набралі яны... Ад расы...

КОЛЬКІ НАС І ШТО НАС ЧАКАЕ?

(Працяг. Пачатак на стар. 5)
Будзем спадзявацца, што гэтага не адбудзецца. Але ведаць, да чаго могуць прывесці ўзнікшыя тэндэнцыі, трэба.

Не ўдаючыся ў паніку, не трэба, аднак, і змяншаць небяспеку развіцця магчымай сітуацыі. Наўрад ці сусветная супольнасць і суседнія дзяржавы будуць спакойна назіраць за абязлюджваннем велізарнай тэрыторыі ў геаграфічным цэнтры Еўропы. Гэта, па-першае. Па-другое, дэпапуляцыя можа стварыць псіхалагічны сіндром комплексу этна-дэмаграфічнай непаўнаценнасці ў соцыуме, які можа стаць непаўнацэнным бар'ерам аднаўлення дэмаграфічнай нармалізацыі. Патрэбна, доўгачасовае знаходжанне ў стане аднадзейнай сям'і ў соцыуме, які прытрымліваўся іншых дэмаграфічных устаноў і каштоўнасцей, можа абярнуцца маральна-духоўнымі дэфармацыямі, вынікі якіх непрадкавальныя.

У галіне здароўя насельніцтва — нарастанне негатывных тэндэнцый павелічэння захворванняў, псіхічных расстройтваў, забойстваў, самазабойстваў, нараджэння дзяцей з фізічнымі і разумовымі недахопамі, рост маральна-эканамічнага спынення кормлення маладой маці дзіцяці на ранняй стадыі, нарастанне алкагалізму і наркаманіі, падзенне працягласці жыцця... Усё гэта, будучы вынікам сацыяльна-эканамічнага крызісу, у сваю чаргу, будзе каталізаваць яго.

Міграцыя насельніцтва, якая набыла непрадкавальны характар, напільну бежанцаў з краін СНД і Балтыі ўскладнілі праблемы жылля, працаўладкавання, у многіх выпадках (асабліва ў сувязі з чарнобыльскай аварыяй) паралізуюць вытворчую дзейнасць, ставяць пад пагрозу функцыянаванне цэлых сістэм рассялення і г.д.

У галіне адукацыйнага і духоўнага развіцця ўзнікае рэальная пагроза для соцыуму апынуцца па-за сусветным цывілізаваным полем.

Фактычна ў краіне назіраецца ў цяперашні час "праяданне" дэмаграфічнага капіталу, назалашанага папярэднімі пакаленнямі, прычым у больш вострай форме гэты працэс працякае ў беларускім этнасе, што дае падставу кваліфікаваць дэмаграфічны крызіс на Беларусі як крызіс нацыянальны.

Выйсце з гэтага становішча — у агульным аздараўленні эканомікі і павышэнні дабрабыту і якасці жыцця пераважнай большасці насельніцтва, паколькі эканамічныя карані зніжэння нараджальнасці ў Беларусі крыюцца ў дэфармацыі грамадскага арганізму і перш за ўсё ў парушэнні прынцыпаў аплаты працы.

З гэтага вынікае, што імкненне актуалізаваць усялякі працэс, які неспрыяльна развіваецца без тэарэтычнага асэнсавання, або выдаць кан'юктурнае рашэнне тактычнай задачы за стратэгічны вектар сацыяльнага развіцця асуджаны на няўдачу і толькі пагаршае становішча, паколькі скажае праўднае бачанне гістарычнай перспектывы і іерархію

мэт, што стаяць перад грамадствам.

У рамках азначанага метадалагічнага падыходу неэфэктывнай і нерацыянальнай выглядае палітыка ў галіне працы, што фарміруецца ў рэспубліцы, пачынаючы з першых дзён абвешчэння суверэннай дзяржавы Беларусі. Замест ліквідацыі дэфармацыі і памылак у галіне аплаты працы, якія існавалі ў былым Саюзе, асабліва ў апошнія дзесяцігоддзі, да іх дадаюцца новыя. Палітыка недаплаты кваліфікаванай фізічнай і разумовай працы ў вырасальных галінах і сферах набыла за апошнія гады гібельнае для соцыуму формы.

Усё згаданае сведчыць аб існуючым недаацэнцы дэмаграфічнага спектра развіцця ўладнымі структурамі. Таму зусім неадкладна ўз'яўляецца распрацоўка нацыянальнай канцэпцыі і праграмы дзеянняў у галіне народанасельніцтва, якая адпавядала б сучаснаму стану навукі і адлюстроўвала цяперашнія рэаліі рэспублікі і магчымыя перспектывы.

Дэмаграфічны маніторынг павінен стаць пастаянна дзеючым кампанентам ва ўсіх узроўнях улады па вертыкалі і гарызанталі, а дэмаграфічная экспертыза — абавязковай для ўсіх без выключэння буйнашматковых сацыяльна-эканамічных праграм і праектаў.

Андрэй РАКАЎ,
доктар, эканамічных навук, прафесар,
віцэ-прэзідэнт Беларускай акадэміі
сацыяльных навук

НАРАДЗІЎСЯ ў 1925 годзе ў мястэчку Пухавічы Мінскай вобласці, у сялянскай сям'і. У 1941-ым скончыў 8 класаў. 1 ліпеня 1941 года Пухавічы занялі немцы і прабілі тут роўна тры гады, да 1 ліпеня 1944-га. Прыкладна з 1943 года ў Пухавічах дзейнічаў нямецкі аэрадром цяжкіх бомбардзіроўшчыкаў. Мой настаўнік Леў Іванавіч Пілатовіч, вызваліўшыся з нямецкага палону, наладзіў сувязь з партызанскім атрадам імя Будзённага брыгады імя Кірава. Ён прыцягнуў мяне і майго ровесніка Мікалая Рамановіча для работы ў якасці партызанскага сувязнога. Мы распаўсюджвалі ў гарнізоне партызанскія газеты і лістоўкі, перадавалі партызанам звесткі пра гарнізон, планы размяшчэння зенітных батарэй і бомбавых складаў на аэрадроме, закідвалі ў кузавы аўтамашын міны замаруджанага дзеяння.

7 ліпеня 1944 года, пасля вызвалення Пухавіч, неўзабаве я быў мабілізаваны ў армію і 27 кастрычніка трапіў на фронт — ужо ў Польшчы, на Нараўскі плацдарм. 28 кастрычніка ў час наступлення быў кантужаны, праляжаў у армейскім шпіталі аж да 25 студзеня 1945 года. Пасля зноў трапіў на фронт — ва Усходнюю Прусію, там і праваяваў да канца вайны.

Пасля дэмабілізацыі ў 1946 годзе працаваў кладаўшчыком у гармоннай арцелі, рабочым у лягасе, пасля скончыў Гродзенскае музычна-педагагічнае вучылішча і амаль 20 гадоў працаваў настаўнікам музыкі і спеваў у Пухавіцкай СШ. У

1980 годзе пайшоў на пенсію па стане здароўя — як інвалід вайны, у 55 гадоў.

Займаўся літаратурнай працай. Пісаў пераважна гумарыстычныя апавяданні. Каля 30 з іх былі надрукаваны ў “Вожыку”, “Малодосці”, “Беларусі”. Пісаў і вершы, яны друкаваліся ў раённай газеце.

Перажытае ў гады акупацыі і на фронце пакінула незабытыя ўражанні. Пасля выхаду на пенсію я пачаў працаваць над раманам на вайсковую тэму. Першую частку яго перадаў у рэдакцыю часопіса “Малодосць”.

Але хацелася раскажаць пра вайну без “дадумвання”. Вось і ўзяўся за цыкл нарысаў. У іх няма нічога выдуманнага. Адно толькі крыху зменены прозвішчы жыхароў вёскі Пухавічы, бо, можа, некаторым родзічам будзе не зусім прыемна ўведаць пра сваяка нейкую падрабязнасць. Імёны ж “няпухавіцкія” пакінуты без змяненняў.

Пра вайну напісана шмат. Я маю на ўвазе не мастацкую літаратуру, якая часта адлюстроўвае фантазію і ўяўленне аб вайне аўтара, а мемуары і ўспаміны ўдзельнікаў вайны. Гэтую літаратуру стварылі, у асноўным, начальнікі. Няма, пэўна, такога камандуючага арміяй, а то і дывізіяй, камандзіра партызанскай брыгады, ці нават атрада, які б не надрукаваў сваіх мемуараў. Усе гэтыя творы зроблены на адзін капыл. Кожны раскажае, як удала і таленавіта выконваў пастаўленыя задачы, якія

страты наносіла яго часць ворагу. І хоць бы адзін сказаў, колькі ў яго часці палягло ўласных салдатаў. Нават свае пралікі і памылкі выдаюцца за поспехі і ўдачы. Напрыклад, Генеральны штаб не сумеў да пачатку вайны перакінуць да граніцы дадатковыя часці. Але гэта і добра, свярджася ў сваіх успамінах начальнік гэтага штаба маршал Жукаў, а то б іх разграмілі, як і тыя часці, што там былі. Выходзіць, лепш было б наогул адвесці ўсе войскі ў тыл.

Адзін знакаміты чалавек сказаў, што ўсю праўду аб вайне ведае толькі народ. Ён заклікаў удзельнікаў вайны напісаць свае праўдзівыя ўспаміны аб ёй. Але ж не кожны хоча, можа і ўмее гэта зрабіць. Ды ў часы панавання КПСС усю праўду аб вайне сказаць было немагчыма, а гаварыць няпраўду аб самым жудасным у жыцці чалавецтва — гэта злачыства.

Цяпер, здаецца, можна гаварыць праўду. Але многіх удзельнікаў вайны ўжо няма. Тым, хто яшчэ застаўся, адкладваць гэту справу надалей нельга. Простыя салдаты ведаюць пра вайну такое, што і не снілася пісьменнікам. Вайна — гэта не толькі страляніна, бамбёжкі, атакі, але яшчэ здэк і насілле над чалавекам, над яго волляй, талентам, пачуццём з боку жорсткіх, бяздушных людзей, а то і сапраўдных злачынцаў. Не ведаю, ці хопіць у мяне часу і здароўя, каб раскажаць пра тое, што перажыў і бачыў у час вайны. Але пачнём, благаславіўшыся.

Аўтар

Іван ПАДБЯРЭЖСКИ

АСОБНАЯ МОТАМЫЛІЧНАЯ

Спрэку-веку наша мястэчка называлася Пухавічы. Немцы ў вайну перахрысцілі яго на Пухавічы, ды неяк так яно і засталася. Пухавіцкім мужчынам у вайну пашчасціла. У армію іх не забралі. У ваенкамат, праўда, выклікалі, арганізавалі калону і накіравалі ў Мінск. Для Дукары, гэта на паўдарозе, вайскоўцы, што адступалі, спынілі яе.

— Вы куды, малахольныя? У Мінску ўжо немцы!

Вярнуліся назад. У ваенкамате паралі прабіраўца, як хто можа, на Магілёў. А як? Цяжкі не ходзяць. Пехатой ісці на свой страх і рызыку невядома куды ахвотнікаў не знайшлося. І заламалі нашы мужчыны дадому. На фронт у пачатку вайны з пухавіцкіх мужчын трапіў той, хто праходзіў тады абавязковую вайсковую службу. Астатнія прасядзелі дома ўсе тры гады акупацыі. Праўда, у сорах другім, сорах трэцім чалавек дзесяць пайшлі ў партызаны, прыкладна столькі — у паліцыю. А большасць проста працавала на зямлі. Навокал у лясной партызанскай зоне немцы палілі вёскі, забівалі людзей, а ў Пухавічах трымаў нейкі парадак і адносны спакой. Толькі аднойчы ноччу некалькі атрадаў партызан спрабавалі ўварвацца ў мястэчка. Паліцыя адбілася да раныцы, аж пакуль з Мар'інай Горкі не падаспелі ёй на дапамогу немцы. Партызанам давалося адступіць. Болей яны мястэчка не трывожылі.

Калі панавалі доўгія асеннія ды зімовыя вечары і каменданцкая гадзіна, людзі знаходзілі спосабы пазабаўляцца. Хлопцы збіраліся ў вялікай хаце, прыводзілі туды гарманіста ды дзятчат, завешвалі наглуха вокны ды наладжвалі вечарынікі. Мужчыны сыходзілі ў невялікія кампаніі, пілі самагонку ды рэзалі на грошы ў “ачко” і ў “рамса”. Балазе, грошай хапала і савецкіх, і нямецкіх, бо яны амаль нічога не каштавалі. За пуд мукі, напрыклад, плацілі тысячу рублёў, альбо сто нямецкіх марак, ды і то яе мала хто прадаваў. У мястэчку працаваў толькі адзін невялікі ларок, у ім можна было купіць толькі газу ды соль, але і то не заўсёды. Таму банк і стаяў ў карцёжнікаў памерамі мала адрозніваліся ад Монтэ-карлінскіх.

Дзесці ў сорах трэцім немцы ўзяліся абсталёваць у Пухавічах былы савецкі аэрадром і лётчыцкі гарадок. Абавязалі з кожнай хаты ісці туды на працу кожны дзень па адным чалавеку. Гэта была ўжо лішня турбота, аднак не зусім бескарысная. За гэта плацілі нейкія грошы, ды можна было ўкрасці якую дошку, ці жменю цвікоў, якіх не было дзе купіць.

Гэта лафа скончылася першага ліпеня 1944 года, цюцелька ў цюцельку праз тры гады нямецкай акупацыі. Прышло

вызваленне. Першая ж вайсковая часць, што з'явілася ў Пухавічах, забрала сабе для папаўнення некалькі дзесяткаў мужчын. Без ніякіх праверак і аглядаў — хто трапіўся на вока. Дні праз тры вывесілі загад з'явіцца ў ваенкамат мужчынам ва ўзросце ад восемнаццаці да сарака гадоў. Прыбылі туды вельмі дружна. Нават тыя, хто мог свабодна застацца дома: слепаватыя, глухія, крываногія, кілатыя, хворыя на язву, сухоты, “недапечаныя” і “недаробленыя”. Справа ў тым, што ўсе адчувалі сябе вінаватымі. Чулі пра загад Сталіна знішчаць усе каштоўнасці на акупаванай тэрыторыі, паліць хлеб і лясы, ствараць партызанскія пещы і конныя атрады, знішчаць немцаў і іх пасобнікаў на кожным кроку, дзе іх ні сустранеш. Замест гэтага працавалі на аэрадроме, кармілі ворагаў і тры гады жылі з імі ў добрай згодзе. Вось і з'явіліся ў ваенкамат усе як адзін, каб хоць неяк заглядзіць сваю віну перад савецкай уладай.

Праўда, тыя, хто меў якія-небудзь хібы ў здароўі, спадзяваліся, што іх на законнай аснове вызваліць ад фронту. Аднак тыя, хто жыў у акупацыі, відаць, і сапраўды лічыліся вінаватымі. У раённы цэнтр сабралася мо тысячы тры з лішкам чалавек. Ды яшчэ жанчын, што праводзілі родных, амаль гэтулькі. Мар'іна Горка, мабыць, за ўсю сваю гісторыю не бачыла столькі народа на сваіх вуліцах. На шырокім двары былога Дома культуры за трыма сталамі сядзелі начальнікі-пісары. Ніякіх дактароў не было. Запісвалі прозвішча, імя і год нараджэння. Пашпарты, медыцынскія даведкі, атрыманыя да вайны ці пры немцах, ляцелі ў смецце. Дадому з тых, што з'явіліся ў ваенкамат, не вярнуўся ніхто. Да вечара ўсіх перапісалі, пашывалі ў калоны і, як сям'яна, доўга стужка людзей рушыла ў дарогу. Не на захад, як чакалі, а кудысьці на поўдзень. Ішлі ўсю ноч, пяцьдзесят хвілін ходу, дзесцяць — адпачынку. Без прывычкі было неймаверна цяжка. На хаду засыналі, стукаліся галавамі ў пярэднік, валіліся пад ногі заднім. Хуткасць трымалі мо кіламетры два ў гадзіну.

Раніцай перайшлі раку Пціч ля вёскі Парэчка. На беразе адпачылі гадзіны тры, падмацаваліся ўзятымі з дому харчамі. Затым рушылі далей. Выйшлі на шашу Асіповічы — Шышчыцы — Бабоўня — Нясіж — Сноў — Баранавічы. Цяпер ужо ішлі проста на захад. Хуткасць не задавальняла камандзіраў. Кантынгент падабраўся невярагодны, не было толькі бязногіх і бязрукіх. Многія адставалі ад калоны на вярсту і болей. Калона спынялася і чакала іх.

У лесе каля Бабоўні стаяў 146 АЗСП (армейскі запасны стралковы полк). Сюды прывялі таксама мабілізаваных з

Асіповіцкага, Капыльскага, Старадарожскага раёнаў. У лесе ля кожнага дрэва сядзела па восем-дзесяць чалавек. Тут начальства рашыла вызваліцца ад хворых і нягеглых. Інакш немцаў, якія адступалі даволі хутка, і да зімы не дагоніш. Па лесе разнеслася каманда: “Хворым і аслабелым пастроіцца ля сухога рова на медыцынскі агляд!” Хоць указальнікаў да рова не было, яго адшукалі хутка. Хвілін праз дзесцяць там выцягнуліся ў дзве крывыя шарэнгі чалавек пяцьсот. Гэта былі і сапраўды хворыя і нямоглыя, але няма і такіх, што ікнуліся любым чынам выкруціцца ад фронту. У асноўным гэта бывалыя людзі, якія ведалі, па чым фунт ліха. Адзін пухавіцкі, з выгляду несамавіты, а на самай справе моцны і цягавіты мужык, увесь час прыкідваўся смяротна хворым. І ў Бабоўні, і ўсю дарогу да фронту ён трымаўся за жылот, камаўца па зямлі, прасіў, каб яго лепш прыстрэлілі, чым гэтак мучыцца. Ён ведаў, што дэтальёва абследаваць яго, браць аналізы няма дзе і каму. Нарэшце ён так абрыдзеў начальству, што яму выдалі даведку аб хваробе і накіравалі ў свой ваенкамат. Ну, а там ён ужо знайшоў спосаб застацца дома аж да канца вайны. Толькі пасмейваўся з тых сумленных, што сапраўды ледзьева цягнулі ногі, але ішлі да фронту, каб злажыць там свае дурныя галовы.

Аднекуль прынеслі стол і табуретку. З'явіўся шуплы доктар-капітан, з выгляду яўрэй. Медагляд ён праводзіў у тэмпе, меў, як відаць, добрую практыку. Нават самы таленавіты сімулянт не мог яго ашукаць. Трубкамі і лыжачкамі ён не карыстаўся. Многіх нават не прымусіў здымаць кашулю. Акідваў поглядам хворага, загадваў павярнуцца, ступіць два-тры крокі. Альбо прысесці, памахаць рукамі. “Прыгодны!” — чулася раз за разам. Некаторыя прычылі, даказвалі, што ўжо даўно безнадзейна хворыя. Называлі доктара, які прывыклі за тры гады, “госпадин начальник!” Але доктар толькі пасмейваўся, а вынік быў адзін. У некаторых ён пытаўся, як завуч, дыктаваў пісару за сталом: “Прыгодны да нестравай службы, артыкул...” і называў лічбу. Праз нейкую гадзіну агляд закончыўся. Вызваленых ад службы “па чыстай” не аказалася. Усё ж гэтага наतोўпу доктар прызнаў шэсцьдзесят чалавек прыгоднымі толькі да нестравай службы. З Пухавіч у гэты лік патрапілі толькі тры чалавекі. Каб было зразумела, як у такога спеца-доктара яны не аказаліся страявымі, трэба хоць збольшага іх апісаць.

Васіль Калмач — высокі, але сагнуты ў дугу мужчына з бела, нібы памочанай у смятану галавой і барадой. На выгляд

яму смела можна было даць семдзесят гадоў. І доктар, відаць, не паверыў, што яму толькі сорок. Мо ён рашыў, што Калмач хоча трапіць на фронт з нейкай патаемнай мэтай.

Міхась Кігрэт — таксама саракагадовы, але валасы меў рыкаватыя. З твару ён выглядаў такім худым, што доктар захацеў палюбавацца і яго целаскладам. Без кашулі Міхась аказаўся такім жа сытым, як і школьны вучэбны шклет. Доктар яшчэ не ведаў, што Міхась быў крыху недапечаным, у мястэчку нават немаўляты звалі яго проста Мішам. На ўсе падзеі ў яго была запаволеная рэакцыя. Калі яму што-небудзь гаварылі, ён з усё сілы стараўся гэта зразумець і глядзеў шырока адкрытымі блакітнымі вачыма. Аднак на гэта яму заўсёды не хапала часу. Калі гулялі ў “рамса”, ён і з казырным тузам мог узяць ніводнае біткі. Ён і яго старая маці займаліся галоўным чынам курэннем тытуню-самасаду. Без унушальнай самакруткі ўбачыць іх было немагчыма. І хата, і сенцы, і двор у іх былі нашпігаваны атрутным тытунёвым пахам. Відаць, пагэтану Міша і выглядаў такім “тонкім, звонкім і празрыстым”. Ды і пад такім сляброўскім, праіклівым позіркам доктар проста не мог сказаць: “Прыгодны да страявой!”

Яшчэ адзін пухавіцкі затрымаў увагу доктара. Пятрок Габуль з маленькага рос не ўверх, а больш ушыркі. Усё ў яго раздавалася ўшырыню: твар, грудзі, а ногі, рукі, пальцы былі разы ў два таўсцейшыя, чым у звычайнага чалавека. Круглы твар, тоўстыя шчокі і вушы, нос, як здаравенная бульбіна, прыкоўвалі увагу нават тых, хто бачыў яго не ўпершыню. Крываватыя ногі глядзелі ступнямі ўнутр. Было дзіўна, як гэта яны не чапляюцца адна за адну, ды і рухаўся Пятрок даволі спрытна. Звалі яго ў мястэчку Пецька Дзіўны. Праўда, ва ўсім ён быў звычайным разумным чалавекам, калі не лічыць некаторых фізічных асаблівасцяў. Напрыклад, не ўмеў плаваць. Цяжкая камплекцыя не дазваляла яму трымацца на вадзе. Але ён нядрэнна адчуваў сябе і пад вадой. Апускаўся на дно і соваўся па ім, абпіраючыся рукамі і нагамі. Запас паветра ў яго магутных лёгкіх дазваляў сядзець пад вадой хвіліны дзве-тры. Дваццаціметровую рэчку Цітаўку перад плацінай ля млына ён адольваў, не ўсплываючы, туды і назад. Толькі ля супрацьлеглага берага высоўваў з пад вады руку ці нагу, каб паказаць, што ён там быў. Пецька і не пайшоў бы на медагляд, але яго падгаварылі аднавяскоўцы. Ён і пайшоў. Але доктар толькі крыху падумаў і адправіў Пецьку ў страявую. І не памыліўся. Пецька ваяваў і нават вярнуўся дадому з ордэнам Чырвонага Сцяга. А яго проста так не давалі. Праўда, незвычайна шкодны і здэклівы Антось Варончык расказваў, што як немцы распачыналі ўраганні агонь, нашы пасылялі на бруствер Пецьку Дзіўнага. Агонь імгненна спыняўся. Немцы ў біноклі і стэрэатрубы разглядалі незвычайнага салдата. За гэта, маўляў, яму і далі ордэн.

Трэцім пухавіцкім, які трапіў у нестраявыя, быў Шура Падгаецкі. Тут ужо сыграў ролю выпадак. У доктара не было пісара. Відаць, на такую дробязную справу, як агляд хворых, не знайшлося больш людзей, акрамя капітана. Яму прыйшлося выбіраць сабе пісара з гэтых нябездольных ваякаў. Шура Падгаецкі

(Працяг на стар. 14)

ШКОЛА ЮНЫХ
МАСТАКОЎ

22 лістапада мастацкі ліцэй N 26 пры Беларускай Акадэміі мастацтваў адзначаў сваё 5-годдзе. Да гэтага ж дня было прымеркавана пасвячэнне ў юныя мастакі першакласнікаў і віншаванне юнакоў і дзяўчат, якія паступілі на першы курс неспрэчна ліцэя. Навучанне ў ліцэі складаецца з трох ступеняў, і на апошняй, ліцэйскай, вывучаюць толькі спецыяльныя прадметы і рыхтуюцца да паступлення на мастакоўскія спецыяльнасці ў ВНУ.

Урачыстая вечарына пачалася са старажытнага гімна студэнцтва "Гаўдэамус". Перад скульптурай Венеры Міласкай, сімвалам мастацтва, гарэлі свечкі. Рытуал пасвячэння ў юныя мастакі выглядаў так: дзве асобы ў магістарскіх мантыях і шапках пазначалі фарбай нос і шчокі першакласнікаў, якія аднесліся да гэтай працэдурі з захапленнем. Пасля, пад гукі арганнай музыкі, на сцэну падняліся першакласнікі-ліцэйцы са свечкамі, запаленымі ад "агню мастацтва". Юнакі і дзяўчаты перад шматлюднай залай паўтаралі запаведы мастака: ён не можа жыць толькі для сябе, сэрца яго належыць людзям. Нельга зводзіць мастацтва да заробку і рамяства. Мастацтва павінна ўзвышаць людзей...

Пасведчанні ліцэістаў і самаробныя керамічныя медалі будучым мастакам уручалі прарэктар Беларускай акадэміі мастацтваў Леанід Дзягілеў, які апекаваўся ліцэем ад дня яго стварэння і спрычыніўся да самога стварэння, дырэктар ліцэя Зоя Паўлава, намеснік дырэктара па мастацкай частцы Яўген Саковіч і дацэнт кафедры дызайну Аляксандр Чарнышоў. З. Паўлава ў сваёй прамове абмялявала той плённы шлях, які прайшоў ліцэй за пяць год. За гэты час абсалютная большасць выпускнікоў ліцэя сталі студэнтамі Акадэміі мастацтваў, Інстытута культуры, аналагічных ВНУ іншых краін. Навучэнцы ліцэя ўдзельнічаюць у шматлікіх айчынных і міжнародных конкурсах дзіцячых малюнкаў, робяцца іх лаўрэатамі і пераможцамі. Дырэктар выказала падзяку Беларускай акадэміі мастацтваў і Міністэрству культуры, якія з'яўляюцца галоўнымі спонсарамі ліцэя, а таксама Савету школы, дзякуючы якому ў гэты ўрачысты дзень ліцэйцы атрымалі падарункі.

Святкаванне працягнулі канцэрт мастацкай самадзейнасці ліцэя і дыскатона. Для першакласнікаў намаганні бацькоў і настаўнікаў былі арганізаваны "салодкі стол" і гульнявая праграма.

Думаецца, што ўрачыстае свята назаўсёды застаецца ў памяці дзяцей, і прысяга на вернасць сапраўднаму мастацтву зробіцца дэвізам іх жыцця. Адно несумнінна — няхай не ўсе, але некаторыя з тых прозвішчаў, што гучалі ў гэты дзень са сцэны — і першакласнікаў, і першакурснікаў — абавязкова яшчэ не раз прагучаць, як прозвішчы вядомых мастакоў, дзяляў нацыянальнага мастацтва. І ў гэтым будзе немалая заслуга ліцэя N 26.

Н. К.

ДЫЯЛОГ
З ЗАЛАЙ

У Рэспубліканскім палацы ветэранаў народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль сустраўся з членамі Мінскай гарадской арганізацыі ветэранаў журналістыкі. Амаль тры гадзіны працягвалася гэтая цікавая сустрэча са славутым майстрам слова. Аб творчым шляху Івана Антонавіча расказала С. Кліменценка, а І. Федаровіч прачытала верш пра В. Дуніна-Марцінкевіча. Асноўны ж час заняў дыялог Я. Брыля з залай. Народны пісьменнік прыгадаў многія эпізоды з уласнага жыцця, расказаў аб сваёй журналісцкай рабоце, адказаў на шматлікія пытанні прысутных.

П. ГАРДЗІЕНКА

ЗНАЎЦА
БЕЛАРУСІ
Ў ІТАЛІІ

Споўнілася 70 гадоў італьянскаму паэту Альда Севярніні, які двойчы наведаў Беларусь, праўдле вельмі цікавае да беларускай літаратуры. А. Севярніні пераклаў на італьянскую мову асобныя творы Я. Купалы, М. Танка, Р. Барадуліна, М. Калачынскага... У сваю чаргу яго творчасць добра вядома чытачам нашай краіны. Дзякуючы М. Танку, Р. Барадуліну, Я. Семязону, А. Шаўню асобныя творы А. Севярніні на беларусай мове з'явіліся ў перыядыцы, прадстаўлены ў анталогіі сучаснай італьянскай паэзіі "Ад вежаў Ферары" (1974), увайшлі ў зборнік сучаснай італьянскай нававы "Золата Фарчэлі" (1968). Пабачыла свет і кніга А. Севярніні "На арбіце зямлі" (1980).

АСОБНАЯ МОТАМЫЛІЧНАЯ

(Працяг. Пачатак на стар. 13)
насіў акулераў, таму капітан і спыніў на ім свой выбар.

— Пісаць умееш? — спытаў капітан.
— Ну, вядома!
— Ідзі за стол. Будзеш пісаць, што скажы!

Пісаць давялося не так і шмат. Прозвішча, імя, год нараджэння, артыкул нестраявой. Калі закончыўся медагляд, капітан падышоў да стала, прадыктаваў:

Данішы: Капітан медыцынскай службы, пакінь месца для подпісу, і ў дужках — Сасноўскі.

— А як са мной? — запытаўся Шура.
— А ты што, таксама хворы?

— Ды не! У мяне слабыя акулераў. Я нашу іх з сёмага класа, і гэтыя ўжо не падыходзяць. Трэба ў два разы мацнейшыя. У гэтых я ўжо амаль нічога не бачу.

— Колькі табе гадоў?
— Дзевятнаццаць.

Капітан крыху падумаў.

— Пішы сябе ў спісак: прызнаць па артыкуле 98 "В" прыгодным да нестраявой пры нашэнні акулераў.

— Ды я не хачу ў нестраявыя! Мне каб толькі акулераў!

— А дзе я табе іх вазьму! Гэта трэба ў шпіталь, а ён недзе ў далёкім тыле. Без акулераў куды ж ты варты! Нават мушкі на стрэльбе не разледзіш! Нічога, на перадох не спознішся, лабудзеш трохі ў нестраявой. Пішы сябе ў спіс. Гэта табе пашанцавала, я б пра акулераў не паверыў!

Як закончыўся агляд, з'явіўся падцягнуты вайсковец з жоўтай літарай "Т" на пагонах і ў афіцэрскай фуражцы. Звярнула на сябе ўвагу яго чорная пугачоўская бародка, што выглядала неяк сіратліва без вусоў. На спіне і грудзях яго крывававалі рамяні. Па баках віселі афіцэрскае планшэткі і кірзавая сумка. Паясны рамень адцягвала кабура з наганам. Па ўсім выходзіла, што ён ваюка не з простых. Доктар адрэкамендаваў:

— Старшыня Багданаў! Ваш непасрэдны начальнік! Слухаць яго, яго бога!

Начальнік узяў руку.

— Одын татарын в две шарынгі станавься! — падаў ён каманду. — Смірна! Вольна!

Ён правярнуў наўнасьць людзей па спісе.

— Отвечать не "ёсць" или "ту", а по-солдатски! Понятно?

Ён засунуў спісак у планшэтку, прайшоў уздоўж строю. Нявесела агледаў яго. З кійкамі ў руках і з мяшкамі за плячымі строй нагадаў калону жабракоў. Людзі кашлялі, пляваліся.

— Ну, что же, значит, повоюем! Отдельная мотокопытальная рота, слушать мою команду! Всем расположиться на этом месте и ожидать меня! Никуда не отлучаться, без меня ни шагу! Разойдись!

І Багданаў кудысьці прапаў.

Між тым папаўненне запаснога палка размеркавала па батальёнах і ротах. Грымнуў духавы аркестр. Пад шчылівыя гукі "Развітання славянкі" полк выцягнуўся з лесу на шашу. Пасля заціхла музыка і шоргат многіх тысяч ног, а Багданаў усё не з'яўляўся. У лес прыскакаў коннік даведцаца, чаму не рухаецца нестраявая рота. Ён гучна выказаў з дзесятак непрыемных слоў у адрас Багданава і паімчаўся назад. Гаўзіны праз дзве з'явіўся і старшыня. Ён быў прыкметна на падпітку. На даклад, што пра роту ўжо непакоіліся ў палку, ён спакойна заўважыў:

— Все в порядке! Не к тебе на блины идем, успеем! Становись!

"Асобная мотамылічная" рота выбралася на шашу. Асноўным кантынгентам у ёй былі пажылыя мужчыны, нахштальт Калмача і Кігрэта. Маладых аказалася толькі двое: Шура Падгаецкі і Міша Смольскі з Капыльскага раёна. Гэта быў туберкулёзнік з жоўтым тварам. Ён часта кашляў і пляваўся нечым густым і зялёным. Багданаў спачатку крочыў наперадзе сваёй роты. Побач з ім асталаяўся яшчэ даволі ёмікі цыган. Твар у гэтага закрывала густое валоссе. Адкрытымі заставаліся толькі нос і вочы, хаця і на носе таксама раслі валасы. Цыган нес багданаўскі шынель і, відаць, прыняў на сябе ролю ад'ютанта. Багданаў стараўся ісці як мага павольней, але калона ўзвяс час расцягвалася. Некаторым даводзілася адпачываць праз кожныя некалькі дзесяткаў крокаў. Маладыя Шура і Міша Смольскі проста не прывыклі гэтак павольна рухацца і ўвесь час вырываўся наперад.

Старшыня вяртаў іх. Яму даводзілася часта спыняць калону і чакаць, каб падцягнуліся заднія. Нарэшце старшыня знайшоў выхад. Ён выбраў самага несамавітага хадака, Ім аказаўся пухавіцкі Міша Кігрэт. Хадок ён быў незвычайны. Напэўна, з-за гэтага ў мястэчку яго яшчэ звалі Мішам Калюкіным. За секунду ён рабіў якраз адзін крок даўжынёй каля паўметра. Мароз, навальніца, пажар не маглі прымусіць Мішу паскорыць альбо запаволіць крок. Старшыня ацаніў гэту яго ўласцівасць. Ён паставіў Мішу ў галаве калоны і загадаў пад страхам самай жорсткай кары не абганяць гэтага чалавека. Сам адышоўся на абочыну і назіраў за вынікам. Справа пайшла на лад. Калона зрабілася больш шчыльнай. Праўда, хуткасць яе цяпер была не вышэй за хуткасць гнаевіка, затое падганяць ці чакаць каго-небудзь не даводзілася. З'явіўся яшчэ нейкі лейтэнант на кані. Проста з сядла ён накінуўся на Багданава, што ён са сваёй ротай затрымлівае не толькі полк, але і ўсю армію, а то і фронт.

— Не шуми! — супакоіў яго Багданаў.
— Ты посмотри, кто у меня в строю! Это же инвалиды первой мировой, а, может, еще и Крымской компании! Они и так молодцы! Смотри, какой отрезок за полдня одолели!

Лейтэнант плюнуў, завярнуў каня і рвануў назад. Старшыня заняў месца ў галаве калоны, прыладзіўся да кроку Мішы Кігрэта і нават у такт зацягнуў:

— Ведет нас в бой казак донской Богданов!

Начаваць сваё войска ён завёў у невялікую вёску побач з шашой. Спалі ў апусцелых пасля зімы гумнах. Усталі позна, гадзін у дзясц, бо ўчора моцна змарыліся. Ды і старшыня з ад'ютантам-цыганом доўга шукалі па вёсцы самагонкі. Калі рушылі ў дарогу, сонца ўжо моцна грэла. А шаша цягнулася па адкрытым тарфяным полі. Вёскі сустракаліся рэдка. Вады не было дзе набраць. Нават у маладых адымаліся ногі. Толькі Міша Кігрэт крочыў раўнамерна і ўпэўнена. На прывалах ён прыносіў ваду аслабелым.

К вечару прыдыбалі ў Нясвіж. Тут, казалі, павінны былі атрымаць сухы паёк, але полк яшчэ ўчора рушыў далей. Затое рота з выгодамі пераначавала ва ўнутраным двары Нясвіжскага замка. Там аказалася шмат мяккай саломы ад ранейшых начлежнікаў.

Высокія прыгожыя вежы, трохпавярховы палац, вадзяныя равы, парк замка ў іншы час захапілі б рамантычную натуру Шуры Падгаецкага. Цяпер жа толькі хацелася паваліцца на салому і заснуць. Нават пра ежу не думалася. Аднак назаўтра гэтую праблему давялося вырашаць. Некаторыя, асабліва гарадскія, ужо нават сухары паелі. Шашой за апошні час пракацілася такая лавіна народу, што ў прыдарожных вёсках нават бульбіны цяжка было дапрасіцца. Старшыня і тут знайшоў выхад. Рота кінула шашу і рушыла прасёлкамі. Удзень спыніліся пасярод вёскі. Старшыня аддаў гаспадыням загад: наварыць у вялікіх чыгунах бульбы і накарыць яго галоднае войска. Жанчыны, збянтэжаныя незвычайнай барадой старшыні і шчэццю на твары яго ад'ютанта, выканалі загад. Нават знайшлі да бульбы вядро кіслага малака.

Багданаў вёў цяпер сваю роту ад вёскі да вёскі. Іншы раз выцягваў з планшэткі карту, круціў яе так і гэтак, але трымаўся дарогі, як бы яна ні выгіналася. Ён справядліва лічыў, што ўсе дарогі ў вайну вядуць да фронту. Але шлях ад гэтага не рабіўся карацейшым. Людзі ўсё больш слабелі. Сярод іх аказаліся двое хворых на эпілеpsy. Яны, то адзін, то другі, кідаліся на зямлю і сутаргава курчыліся, выгіналіся, перакочваліся. І з такой сілаю біліся аб дарогу, што вельмі проста маглі паразбіваць сабе галовы. Звычайна іх стрымлівалі чацвёрта самых дужых прадстаўнікоў "мотамылічнай" роты. Гэта стрымлівала і без таго не вельмі імклівы рух падраздзялення. Ды яшчэ пасля кожнага прыступу хворыя некаторы час не маглі самастойна рухацца. Старшыня і тут знайшоў выйсце. У бліжэйшай вёсцы ён рэзкізваў падводу, на якой цяпер везлі прыпадочных. Падводу і яе гаспадара старшыня абяцаў вызваліць у наступнай вёсцы. Але як міналі дзве ці тры вёскі, гаспадар разумеў, што можа аўтаматычна ўвайсці ў склад роты. Ён кідаў каня з

калясы і ўцякаў дадому. Тады ў бліжэйшай вёсцы старшыня з ад'ютантам заганылі падводу, за колькі літраў самагону, адпачывалі дні два, а затым мабілізоўвалі іншага гаспадара з яго канём. Пасля аперацыя паўтаралася. Асабісты склад роты хутка прызываўся да такога распарадку. Пакуль старшыня з ад'ютантам дапівалі чарговую партыю барышу, радавья швэндаліся па вёсцы, выпрошвалі, а то і цягнулі што-кольвек ядомае. Калі разжываліся бульбай, раскладвалі агонь, над ім мацавалі вядро і сядзелі наўкола. Пачыналіся розныя, нежаданыя для начальства размовы. Знаходзіліся законнікі, што лічылі паўмесячнае бадзянне роты злачыствам. Аднак большасць нямоглых ухвалялі гэтакі тэмپ руху.

— Правільна старшыня гаворыць, не да цешчы на бліны ідзем! — даводзілі адны.

— Сапраўды, чаго непакоіцца? — гаварылі другія. — Начальства ведае, што робіць. Кепскія песні лепш за добрыя слёзы!

Успаміналі пра дом, пра жонак. Каб разгагнаць тугу, адзываліся пра іх наўмысна здзекліва.

— Мы з жонкай дзелім гора і радасць. Гора аддаю ёй, а радасць бяру сабе.

— Мужыкі ніколі не наламалі б гэтулькі дроў, каб жонкі іх не пілавалі.

Шура Падгаецкі і Міша Смольскі трымаліся ад гэтых старых асобна. Ім было аб чым пагаварыць. Дзяліліся сакрэтамі сваіх залацанняў да дзяўчат. Шуру тым болей цікавілі размовы з Мішам, што хоць яны былі аднагодкамі, Міша ўжо ажаныўся. І ў мястэчку таксама, калі моладзь забіралі на працу ў Германію, тыя, што вельмі ўжо гарача кахаліся, уступалі ў шлюб. Жанатых у Германію не бралі. Некаторыя жаніліся, каб толькі не ехаць з дому.

Шура з цікавасцю распываў Мішу пра яго адносіны з маладой жонкай. Міша, аказваецца, быў яшчэ і выдатным гарманістам. Граў на вечарынках, вяселлях. Запэўніваў, што можа ехаць на веласіпедзе і адначасова іграць на хромцы.

— Заўтра, — гаварыў Міша, — пойдзем тут у адну хату. Там ёсць гармонік. Я пакажу табе, як іграю. А можа і вечарынку наладзім. Старэйшых хлопцаў тут няма, у армію забралі, але падлеткаў набіраецца. Ды дзяўчаты і адны могуць танцаваць!

— Дык заўтра, мабыць, зранку рушыць!

— Ды не! Сутак двое тут пракантуюцца. Старшыня і цыган надыбалі сям'ю паліцаў. Такі, ведаеш, непрыкметны паліцаў. Сам ён уцёк, а жонка з дзецьмі засталася. А мо і сам дзе тут хаваецца. Дык вось яны з жонкі бяруць кантрыбуцыю гарэлкай і салам. Так што адкуль іх не хутка выкурыш!

Сапраўды, у гэтай вёсцы прастаялі яшчэ тры дні. Гаварылі, што паліцаў не вытрываў, з'явіўся вырочаць жонку, і яго цыган застрэліў з нагана старшыні.

Вечарынка таксама адбылася, і Шура ўпэўніўся ў майстэрстве свайго сябра-гарманіста. Ён, здаецца, усё б аддаў, каб навучыцца гэтак іграць.

З вечарынк ішлі позна, гадзіны ў дзве ночы. Дзяўчаты праводзілі гарманіста. Зацягнулі песню "Спят курганы тёмныя". Разбудзілі ў гумне ўсю "мотамылічную". Але ніхто не крывідуўся. Нават пахвалілі Мішу: "Ды ты сапраўдны артыст!" Амаль праз месяц рота з прасёлкавых дарог выбілася на горку, дзе крывававаліся і разбягаліся ў розных напрамках сталёвыя рэйкі. Аказалася, выйшлі ў раён Баранавіч, дзе якраз і знаходзіўся запасны полк. Старшыня меў рацыю, нікуды гэты полк не падзеўся. Тут і знайшоў нарэшце роту конны паланец, якую дарэмна шукаў амаль цэлы месяц. Яе прывялі ў размяшчэнне палка, выдалі харчы. Праўда, не за ўвесь месяц, аднак дастаткова, каб наесціся ўволю. І цукар, і сала-шпік, і амерыканскую свіную тушонку. Адзін салдат спыніўся, паглядзеў, як аплятаюць харч згаладалыя людзі, і заўважыў:

— Во ядучь, як у черницу трупы!

У гэты час і правялі старшыню Багданава пад канвоем аўтаматчыкаў. Не было ўжо на ім рамяня з кабурай, планшэткі і старшынёўскіх пагонаў. Ён спыніўся, узяў пад казыроў і бадзёра гукноў:

— Привет, орлы! Обо мне не горюйте, не в первый раз! Думаю, еще увидимся! С земли не сгонят, дальше фронта не пошлют! На гэта адзін з "мотамылічных" заўважыў:

— Стары конь ды жарабячы разум!

САПРАЎДНАЕ — АД БОГА

Мне пашанцавала: у Палац мастацтваў на выставу Аляксея Кузьміча я прыйшла адначасова з актывістамі таварыства "Русь", і сам мастак быў у іх за экскурсавода. Тут была размешчана пашыраная выстава яго твораў (150 работ), і мне важна было параўнаць уражання: напярэдадні давялося паглядзець карціны моднага зараз жывапісца ў Дзяржаўным мастацкім музеі. Можна, я памылілася, паспыхалася з высновамі, і "Свет славянскіх мадоннаў" — не такое сумнае відовішча, як мне падалося?

Але перш пра саму экскурсію. А. Кузьміч выступаў на ёй не як жывапісец, а як актывіст прапагандыст жывучых славяна-імперскіх ідэй. Я даведлася, што яго продкі стваралі вялікую імперыю, што святая Русь гіне ў варожым атачэнні сусветнага капіталізму; што ніхто не ведае культуры і гісторыі свайго (?) народа; што найвялікшы геній свету — Ілля Глазуноў; што сам ён — "шалёны патрыёт славянскага свету", што Ефрасіння Полацкая — царская дачка; што ў 1970 годзе яго аголеную натуру знялі з выставы і 19 год яго туды блізка не падпускалі. (П. Сабіна ў альбоме Кузьміча, праўда, піша, што не выстаўляўся мастак 15 гадоў, але не будзем чапляцца да лічбаў).

Кожнай карціне адпавядаў чарговы

палымяны "спіч" — пра Чачню, пра Ельцына, пра гвалтоўна разарваныя славянскія землі, пра райкомаўскіх пярэваратняў, пра нашага першага ўсенародна абранага, якога яму чамусьці шкада, і пра многае іншае.

Было няясна: не то А. Кузьмічу так хацелася спадабацца "Русі", не то гэта яго звычайны публіцыстычны набор (пра адсутнасці іншага). Калі першае, то ён дарма стараўся: аўтара слухалі з лёгкім недаўменнем і без чаканага патрыятычнага экстазу. Усё тое самае мог сказаць, зрэшты, і старшыня культурнага таварыства Уласаў, які выступаў напрыканцы.

Што ж да самой выставы... Божа мой, гэта ж столькі блізнят наладзіць за няпоўны дзесятак год! Жанчыны аголеныя і апрачаныя, з дзіцянятамі і без іх, журботныя і заспакоеныя, з анёламі і з пачварамі, у кветках і проста на невыразных, наслех выпісаных фонах, і пры гэтым амаль усе яны называюцца мадоннамі. Даходзіць да абсурду. Я, напрыклад, не зразумела, чаму адна з карцін мае назву "Мадонна Францішка Скарыны". Гэта хто — маці, жонка, муза? А чаму ў адной з мадоннаў анёльскія крыльцы? Анёлы ж, здаецца, бясплоны істоты. А самае сумнае ў гэтым відовішчы — бялікасы вобразаў, бясконцы самапаўтор у кампазіцыях і саладкавая

пашчотнасць, разлітая амаль па ўсіх работах. На адной з іх я налічыла па перыметры 25 анёльскіх ідэнтычных тварыкаў. "Мадонна ў тварыкаў" — так трэба было назваць карціну...

Справа, вядома ж, не ў назвах, не ў светапогляднай блытаніне самога мастака і не ў яго нацыянальнай неідэнтыфікаванасці. Можна што заўгодна несці ў вузкім коле (мастакам, як і пазтам, даравальна быць "глупаватымі"). Галоўнае — творчасць. Калі ты эксплуатаеш аднойчы знойдзены вобраз, а, можа, і спекулюеш на ім, калі паўтараеш, перабіраеш меру, проста плодзіш колькасць — то які ты ўрэшце творца? Столькі сама мастацтва было калісьці ў маляваных дыванах з лебедзямі. І то калі яны не належалі Алене Кіш ці Язэпу Драздовічу.

І не сказаць, каб быў абдзелены талентам. Ёсць пранізлівы трагізм у вачах В. Турава, ёсць праўда ў "Старасці", у "Натхненні", ёсць стрыманасць і павага да асобы ў партрэце С. Станюты. Але ўсё гэта палотны 80-х гадоў.

Наконт царкоўнага антуражу трэба сказаць асобна. Мяркуючы па яго ранніх "ню" і распранутасці многіх мадоннаў, мастака не западозрыў у рэлігійным фанатызме. Мабыць, з праваслаўным клірам у яго складаныя адносіны, бо ўсе анёлы, цэрквы і крыжы —

толькі аздабленне, толькі і прыём, даніна модзе. Дарчы, і з'явіліся яны ў работах Кузьміча адно ў канцы 80-х — тады, калі стала "можна". Нічога агульнага з хрысціянствам не маюць і такія дзіўнаватыя палотны, як "Троіца", "Благавешчанне" — на іх тыя самыя знаёмыя нам выявы.

Пры чым тут увогуле мадонна? — думаю я. Жанчынай можна захапляцца, можна любавіцца, можна ўзвільчаць і абагаўляць як маці і ўвабленне хараста і без гэтага слоўнага клішэ. Маю смеласць выказаць апасенне, што гэтая "святая" галерэя можа загубіць Аляксея Кузьміча як творцу. Тым больш, што ніхто са спецыялістаў не спяшаецца выказаць у друку праўду пра яго мастацкія здабыткі. Наадварот: яго імя суправаджае гучная рэклама ў афіцыйных СМІ, на адкрыцці яго выставы прысутнічала першая асоба дзяржавы. І хоць мастак на словах адхрышчваецца ад палітыкі, але менавіта палітыка, самы сумніцельны і спецыфічны яе накірунак і ўзніс мастака на грэбень славы. Заўважым, што на тым самым адкрыцці не прысутнічала ніводнага яго калегі, а гэта сімптоматычна.

Дарагой для сябе карцінай лічыць мастак "Мадонну з грэшнымі анёламі". Пры гэтым ён сам не ўпэўнены, анёлы на ёй намаляваны ці чэрці. А трэба было б вызначыцца і з дэфініцыямі, і сутнасца, бо толькі сапраўднае мастацтва — ад Бога.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

"Я ЖЫВУ ТЭАТРАМ І ТОЛЬКІ..."

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

— Вельмі люблю Гоголя за ягоны незвычайны, фантазмагарычны падыход да жыцця, да з'яў. У спектаклі паводле "Запісак вар'ята" я змяніў Андрэя Градабоева: на яго задумваўся спектакль, з ім ішлі рэпетыцыйныя пошукі... (А. Градабоеў пакінуў тэатр. — Ж.Л.) Але ж і я думаю над "Запіскамі..." даўно. Яны блізкія мне па душэўным стане. Спачатку спектакль больш нагадаў літаратурны тэатр. Мы з рэжысёрам знайшлі ўнутраныя канфлікты ды падзеі на мікраўзроўні, скажам, на такім — "яна не пазнала яго", — колькі пацучыў ускалыхнулася ў героі з-за гэтага непазнання!

— А ў чым літаратурным матэрыяле вы бачыце для сябе ролі?

— Люблю і хацеў бы сыграць Дастаеўскага. Даўня і моцная мая любоў — Уладзімір Караткевіч. Зянон Пазняк з ім пазнаёміў — у лістападзе 66-га года, я быў яшчэ студэнтам. Да знаёмства патрылі прачытаць "Дзікае палыванне...": так яно на мяне абрынулася, так узрушыла, што насіў твор аднакурснікам, прасіў, проста прасіў іх хоць прачытаць, страшэнна шчаслівы, што ў нас ёсць такая гісторыя. Бадай, як беларус я тады і нарадзіўся.

— Каму ў рабоце на сцэне вы больш давяраеце: сабе, рэжысёру, драматургу?

— Ёсць драматургі, якіх трэба пераадольваць, ёсць такія, да якіх трэба цягнуцца. Супольна з рэжысёрам Антонам Грышкевічам нараджалі "Цырк Шардам": рэспіравалі, а як дайшлі да фіналу, я вазьмі ды папытай: маўляў, Антон, а п'есу ты чытаў? Бо... якая там, перапрашаю, п'еса?! Проста нумары для лялечнага тэатра! І вось тады пачалі думаць... пра Шэкспіра, пра мару вандароўнае трупы сыграць "Гамлета" замест штодзённых рамесных забавак, — тады і вынікнуў танец майго Дзірэктура, які нібы ратуе сваю труп ад раскідання, — танец як узор таго высокага, да чаго трэба акцэру імкнуцца... А гэта быў мой дыпломны танец з чацвёртага курса, толькі без прадугледжанай партнёркі...

— Значыць, на сцэне больш за каго іншага вы ўсё-такі спадзяецеся на сябе?

— А як жа інакш акцэру? Мне пашчасціла на Антона Грышкевіча. Ён з фармацый рэжысёраў нетрадыцыйнага мыслення. У нас тры сумесныя работы: "Пакрыўджаныя" Л. Родзевіча, а таксама памянёныя "Цырк Шардам" і "Нічога, нічога — маўчанне...". "Пакрыўджаныя", на жаль, вельмі нядоўга ішлі, іграць мусілі на сорак-пяцьдзесят чалавек

у зале: глядзю спектакль не ўпадабаў. Мо з яркай нацыянальнай ідэі? Неразумныя дзеці пасеклі скульптуру, каб спячы аладкі, — тою скульптураю талент мусіў выкупляцца з прыгону... Драматургія рыхлая, але спектакль атрымаўся! Дарчы, я з Антонам няшмат рэспірую, — "Запіскі..." ("Нічога, нічога..." — Ж.Л.) каля дзесяці разоў па пяцьнаццаць-дваццаць хвілін. Усё — паводле шэрагу падзей. На апошняй рэпетыцыі сабралі кавалкі ў спектакль: мой герой выйшаў з вар'ятні, шукае свайго дома, стукаецца ў дзверы, поркаецца па кішэнях, знаходзіць насоўку... І, высвятляецца, усё памятае!

— А на якіх рэжысёраў прапановы вам найбольш шэнціць?

— Нам і на саміх рэжысёраў шэнціць мала. Майце на ўвазе, што ўсе акцёрскія знакаматасці проста купаліся ў талентах сваіх рэжысёраў. У нас (Віцебскі) выбару няма. Кола лепшых — вузкае. (З тых, на чыю прафесійнасць можна абалерціцца, чыёй абазнанасці можна даверыцца.) Выпадала і самому сабе ставіць, — добра, што не развучыўся яшчэ крытычна пазираць на сябе збоку. Паверце, рэжысёраў гарт перадусім залежыць ад... горада, дзе знаходзіцца тэатр. Някрошус проста не спраўдзіўся б у Віцебску (з ягонымі суцэльнымі метафарамі ды асацыяцыямі). Наша публіка заахвочвае павароткі сюжэту. Да тэатральных далікацтваў трэба прывучаць, выхоўваючы. Дарчы, за сваю публіку я хацеў бы... заступіцца. Асабліва пасля гастроляў у Германіі, дзе сам факт з'яўлення чалавека на сцэне выгуквае ў зале ўдзячнасць. Нашы — разборлівыя. Праўда, з майго пункту гледжання, лепшыя спектаклі сыходзілі са сцэны вельмі хутка: "Вежа", напрыклад (Дударэў-Някляеў, рэжысёр Мазынскі). А "Улада цемры"? "Клоп"? "Сымон-музыка"? "Сымона...", як ні дзіўна, больш падтрымала ды ўпадала школьная публіка, бо ён, бачыце, у праграме школьнай...

— Я віншую вас з атрыманнем звання заслужанага артыста Беларусі і дзіўлюся вашай мастакоўскай трывушчасці...

— Я жыву тэатрам і толькі. Але так жыве шмат хто з акцёраў: прафесія вымагае. Засяроджанасць на сцэне вялікая, менш сталічнай мітусні. Тэатр нібы ахоўвае нас. Ад усіх скрутаў, ад усіх недарэчнасцяў, ад усіх тэатралізацый нашага жыцця...

З Алесем ЛАБАНКОМ гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ
Віцебск — Мінск
Фота Аляксея МАЦЮША

ЭПІГРАМЫ, ЯК РЭКЛАМЫ

ПАВЕЛ САКОВІЧ

ФЕСТИВАЛЬ "СЛАВЯНСКІ БАЗАР"

Славяне — братнія народы —
Да рыначнай імкнучца моды:
Свае рэсурсы падлічылі
І ў "складчыну" базар стварылі.
Базар той, кажучь, не звычайны,
А вельмі ўжо арыгінальны:
Замест кілбас і кумпякоў!
Тут пранянуць... спевакоў!
Іх онгам нават прадаюць,
А людзі валам пруюць і пруюць,
Нібы на нейкую таўхучку,
Дзе маюць за рубель не "штучку" —
Магутную, лічыце, кучку...

Няўжо тавар такі некандыйны,
Ці мы прадзешавілі... традыцыйна?

НАЦЫЯНАЛЬНЫ БАНК

Пачаў разводзіць ён звароў,
З пушніны каб займець прыбытак:
Зайцоў, баброў і нат зуброў —
Іх пералік заняў бы сшытак.

Лічы, амаль зверасаўгас...
Ды мы ў ім штось агаладалі.
Не уратаваў "зварынец" нас,
Таму яго і разганалі!

Пакінулі адных зуброў.
Як з імі быць — парадку дайце:
Яны накігалт святых кароў
Сярод будынкаў на асфальце.

А трэба мо рублю надаць
Усё ж чалавечае аблічча?
Зуброў навошта маляваць,
Лепш фота прэзідэнта даць —
І вырасце рубель, мы лічым!

Нацбанку гэта я прадам ідэю —
І капітал мо стартывы займею...

БЕЛАРУСКАЯ ЧЫГУНКА

Сто дваццаць пяць жалезнай нашай "лэдзі"!
Яна не гнецца і не горбіцца, аднак.
Яе так проста не абскачаны, не аб'едзеш,
Дзе сядзеш "зайцам" на яе, дык там і элезеш, —
З ёй справіцца, як бачыце, нялёгка так.

Яна вузлы свае там-сям "на памяць" вяжа,
Каб не забытаўся нідзе сталёвы шлях,
Міргне агеньчыкам, старання стрэлкі змажа...
Не верце тым, хто пра яе "старая!" скажа,
Хоць і трымаецца здаўна... на кастылях.

З чыгункай нашай мы надзей звязалі многа
І ўжо наўрад калі паўтормым свой пралік:
Перакаваны мы: зноў родная дарога
"Наш паравоз" не завядзе ў тупік!

ЛІНГВІСТЫЧНЫ УНІВЕРСІТЭТ

Тут "па-заморску" гаварыць навучаць —
Якую хочаш мову выбірай:
Французскую прыемна вельмі слухаць,
А на нямецкай — строга размаўляй.

Калі з прэстыжнай гэтай установы
Ты выйдзеш, як сапраўдны паліглот, —
Не будзе ўжо праблем "агульнай мовы",
Не лічачы... уласны свой народ.

Гатовы я ў роспачы бязмежны
Параду гэткую начальству даць:
Каб мове роднай неак заспрыяць,
Мо вярта б статус ёй замежнай
У лінгвістычнай ВНУ надаць?

БЕЛАРУСКАЯ СЕЛЬГАСАКАДЭМІЯ

Даўно пара славутай акадэміі
Дзяржаўную — не менш — прысвоіць прэмію!
Калі сьмугае мяне: "Завоншта?",
Я растлумачу гэта вельмі проста.
Не, тут калгасныя палеткі ні прычым,
Увага акадэмікаў — якраз не ім:
Разумную заўсёды прафесуру,
Магчыма, вабіць новая бясконца.
Дацэнты, дактары даволі часта
Праводзяць дні на вопытных участках:
Сваіцы-навукоўцы, нібы сонцы,
Абаграваюць іх сабой бясконца.
Ну, а саджаюць жа культуру гэту тым
Вядомым спосабам: квадратна-гнездавым.
Культура гэтая — вядомы нам кадры.
Яны імкнучца ўверх расці, ды так упарта!
У гарадскіх іх стрэнеш кабінетах
Куды часцей, чым на палетках гэтых.
Яны рэкордныя даюць "прывесы",
Нібы стараюцца якраз для прэсы.

Праце ў Горках кузня кадраў без падману:
Усе тут добра для кар'еры падкаваны!

КІНАСТУДЫЯ "БЕЛАРУСЬФІЛЬМ"

Здымаць кіно цяпер —
няма ні сродкаў, ні ахвоты,
Таму вострасюжэтным
здымаць мо лепей фота?
Няхай прыгожыя
актрысы паўнагрудыя
Глядзюць з вітрыны
не кіно-, а фотастудыі.
Тады ўсе павяччу
грушком туды здымацца,
І будуць грошкі
да грошыкаў збірацца...
Калі майстры кіно
у рынку прыжмыўца —
Глядзіш, і здымкі
новых фільмаў мо пачнуцца.

Вось план сцэнарыя
трагікамічнага кіно.
Адно пакуль не ведаю —
чым скончыцца яно.

АБ'ЯДНАННІ ВІНА-ГАРЭЛАЧНЫХ ЗАВОДАЎ

У іх вйнакш з урадам нашым здзелка,
Бо ўсім вядома гэта "навіна":
Чым горш жыццё, тым болей п'ем гарэлкі,
Таму й клічце гэта галіна!

У баявым страі стаяць бутэлькі,
І непатрэбны тут спецназ, амон:
Нібы дубцом, б'е на мазгах гарэлка —
І людзі ўжо глядзюць "шчаслівы сон".

Начальству гэта — як бальзам на раны:
Цяпер яно спакойна пажыве,
І нат у надначаленых стараньных, —
Што перакрылі на гарэлцы планы, —
Ад поспеху кружэнне ў галаве!

Напэўна, кожнаму, хто займаецца архіўнымі расшукамі, знаёмае пачуццё засмучэння, калі з-за вечнага зэйтноту і адсутнасці ў нашых архівах капіравальнай тэхнікі мусіш спешна прагортаць найцікавейшыя дакументы, не маючы магчымасці затрымаць на іх увагу — толькі таму, што сваім зместам яны выходзяць за межы твайёй непасрэднай тэмы. І ўсё ж было б недаравальнай абьякавацца прайсці міма некалькіх аркушаў машынапіснага тэксту, на якія надарылася натрапіць у Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь, бо датычаць яны такой маштабнай і глыбіннай з'явы нашай гісторыі і культуры, як Максім Гарэцкі.

МАКСІМ ГАРЭЦКІ І ДАРАФЕЙ БОХАН

ДА ГІСТОРЫ АДНОЙ ДЫСКУСІ

Наколькі можна меркаваць паводле сумежных дакументаў справы, згаданыя аркушы адносяцца да папер Беларускага прэс-бюро ў Коўне (дзейнічала ў 1921—1924 гг. пры дыпламатычным прадстаўніцтве БНР у Літве) і ўяўляюць сабой копіі трох публікацый 1923 года ў віленскай рускамоўнай газеце "Віленское утро". Публікацыі з'явіліся неўзабаве пасля выхаду ў свет знакамітай "Хрэстаматыі беларускае літаратуры", укладзенай М. Гарэцкім, і прысвечаны яе аналізу. У архіўнай справе не ўказаны дакладныя даты публікацый, названы толькі нумары газеты — 470 і 477. На жаль, адшытае гэтыя нумары ў сховішчах Мінска, Гродна і Вілені пакуль не ўдалося. Тым часам знойдзены машынапісныя копіі даволі недасканалыя, выкананы неакуратна, утрымліваюць пропускі і памылкі друку. Таму публікаваць іх сёння ў якасці дакументальных крыніц нельга. Але, улічваючы тое, што матэрыялы, на след якіх давалося натрапіць, даследчыкам жыцця і творчасці М. Гарэцкага невядомыя, дазволім сабе пераказаць іх асноўны змест. Будзем спадзявацца, што пададзенае інфармацыя зацікавіць спецыялістаў і дапаможа ім адшукаць аўтэнтычныя тэксты.

Такім чынам, адшукаючыся на выхад "Хрэстаматыі беларускае літаратуры", газета "Віленское утро" змяшчае ў 1923 годзе наступныя матэрыялы: рэцэнзію Д. Бохана "Максім Гарэцкі і яго "Хрэстаматыя"; "Письма в редакцию" М. Гарэцкага, напісанае ў адказ на выступленне рэцэнзента; рэпліку Д. Бохана пад назвай "Мой ответ г. Горецкому".

Аўтар водгукаў на "Хрэстаматыю" Дарафей Дарафеевіч

Бохан (1878—?) — карэнны мінчук, сын адстаўнога генерала, мінскага домаўласніка — быў вядомы як рускамоўны літаратар ліберальна-дэмакратычных поглядаў. На пачатку XX стагоддзя ён актыўна супрацоўнічаў у перыядычным друку Мінска, пісаў апазданні, вершы і гістарычныя пазмы, апублікаваў свой пераклад на сучасную рускую мову "Слова аб палку Ігаравым". Паводле нацыянальнай самаідэнтыфікацыі Д. Бохан схіляўся хутчэй да "заходне-русізму". Тым не менш у літаратурных і публіцыстычных артыкулах ён засведчыў сваю прыхільнасць нацыянальна-культурнаму адраджэнню беларусаў, у 1905 годзе нават збіраўся выдаваць у Мінску разам з К. Каганцом беларускі часопіс "Палессе". Пасля сацыяльна-палітычных катаклізмаў 1917—1920 гг. Д. Бохан жыў у Вілені.

Абмен думкамі паміж Д. Боханам і М. Гарэцкім на старонках "Віленскага утра" цікавы найперш сваёй палемічнай вастрыней. Пры гэтым закранаюцца важныя пытанні нацыянальнай атрыбуцыі старажытных помнікаў літаратуры, праблема спалучэння навуковай аб'ектыўнасці з актыўнай, высокапатрыятычнай грамадзянскай пазіцыяй даследчыка. Гэтыя развагі, у сваю чаргу, выводзяць на больш шырокі роздум пра меру і спосабы выкарыстання духоўнай спадчыны для абуджэння нацыянальнай годнасці народа, яго гістарычнага самасцвярджэння.

Д. Бохан у цэлым вітаў выхад у свет "Хрэстаматыі" М. Гарэцкага, адзначаў, што "праца яго, як і ўсе кнігі гэтага выдатнага работніка на культурнай беларускай ніве, вельмі цікавая, вельмі карысная як

навуцальны дапаможнік і заслугувае вялікай увагі". Тым не менш водгук рэцэнзента быў прасякнуты крытычным пафосам і ўтрымліваў два даволі сур'ёзныя папрокі: у далучэнні М. Гарэцкім да беларускай літаратуры не належачых ёй твораў і ў іх тэкстуальным скажэнні.

Перш за ўсё Д. Бохан даводзіў, што "нічога агульнага з беларусамі" не мае ўсходнеславянская літаратура X—XII стст. Поруч з тагачаснымі перакладнымі творами ("Хронікай" Іаана Малалы, "Ізборнікам Святаслава", "Хранографам") ён выносіў за дужкі літаратурнага працэсу на нашых землях і

твораў тых беларусаў (за выключэннем Сімяона Полацкага), якія вымушаны былі працаваць у Расіі і на Украіне.

Вяртаючыся да поглядаў Д. Бохана, адзначым яшчэ, што ў палемічным запале ён адмовіўся прызнаць дачыненне да беларускай літаратуры нават Яна Чачота і Уладзіслава Сыракомлі, лічачы іх выключна польскімі пісьменнікамі.

Поруч з "прысваеннем" (тэрмін Д. Бохана) беларускай літаратуры не належачых ёй твораў, рэцэнзент "выявіў" у М. Гарэцкага яшчэ адзін "грэх" — свядомае скажэнне тэкстаў з мэтай надаць ім беларускі

характер. Гэты свой тэзіс Д. Бохан спрабаваў аргументаваць параўнаннем арыгінала "Слова аб палку Ігаравым" з яго адаптаваным варыянтам у "Хрэстаматыі".

Кідаецца ў вочы, што ў абодвух сваіх газетных выступленнях, прысвечаных "Хрэстаматыі беларускае літаратуры", Д. Бохан настойліва праводзіць думку, быццам адзначаныя ім хібы дапушчаны ўкладальнікам свядома, з'яўляюцца правамі пэўнай, загадка абдуманай, прадзятнай тэндэнцыі — тэндэнцыі ў імя беларускага патрыятызму. Такі ход разваг нават наводзіць Д. Бохана на асацыяцыю з шырока вядомымі ў славяназнаўстве літаратурнымі падробкамі XIX ст.: сфабрыкаванымі чэшскім славістам Вацлавам Ганкам т. зв. Краледворскім і Зеленагорскім рукапісамі (пры гэтым Д. Бохан адзначае іх становучую ролю ва ўмацаванні нацыянальнай свядомасці чэхаў), а таксама аяжыццёўленай Стэфанам Веркавічам містыфікацыі псеўдастаражытнага балгарскага эпосу "Веда славена". Праўда, Д. Бохан далёкі ад абвінавачвання М. Гарэцкага ў падобных фальсіфікацыях. Аднак, запэўніўшы чытача ў сваёй прыхільнасці да беларускага культурнага адраджэння, ён аб'ясаў зусім лішнімі і нават шкоднымі "патугі падвесці пад новую беларускую літаратуру нейкае дзіўнае генеалагічнае дрэва".

Натуральна, укладальнік хрэстаматыі не мог прайсці міма такіх закідаў свайго крытыка. На жаль, "Письмо в редакцию" М. Гарэцкага, апублікаванае праз некалькі нумароў, з-за нейкіх, магчыма, лабочных прычын атрымалася даволі лаканічным і таму менш канкрэтным, чым выступленні Д. Бохана. М.

Такі, у сціслым пераказе, змест дыскусіі, што адбылася паміж М. Гарэцкім і яго ўцэлым усё ж добразычлівым крытыкам Д. Боханам пасля выхаду ў свет "Хрэстаматыі беларускае літаратуры". Уяўляецца, што матэрыялы гэтай дыскусіі могуць быць цікавымі ў некалькіх аспектах. Па-першае, да вядомых ужо рэцэнзій на "Хрэстаматыю", акрамя ўзгаданага вышэй артыкула Р. Зямкевіча, у бібліяграфічным слоўніку "Беларускія пісьменнікі" зафіксаваны яшчэ два водгукі: у "Przegladzie Wilenskim" (1923, N 7), і ў "Полымі" (1923, N 3/4) далучаюцца артыкулы Д. Бохана; пры гэтым выўляецца пэўная палярнасць ва ўспрыманні грамадскасцю працы М. Гарэцкага. Па-другое, адкрываецца шлях да пошуку невядомых раней публікацыі самога М. Гарэцкага — яго "Письма в редакцию". І, нарэцце, разгледжаны эпизод дадае новы штрих у нашы ўяўленні пра эвалюцыю беларускай нацыянальнай ідэі, ролю ў яе выкрышталізацыі духоўна-мастацкай, гістарычнай спадчыны нашага народа.

Станіслаў РУДОВІЧ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прошка	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі —
2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525,
2331-985
аудыістыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця — 2332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 2332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення — 2332-204
фотакарэспандэнт — 2332-462
бухгалтэрыя — 2682-660

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтара публікацыі.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтры тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень на пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4822
Нумар падпісаны 5.12.1996 г.
Заказ 7656/Г

Д123456789101112
М123456789101112

Міхась СКОБЛА

АБОЕ РАБОЕ

Каханне наша — дым.
Агонь дайно патух.
Ты ў мне штоноч з другім —
выходзіць, любіш двух?

.....
О, як была б ты рада
Інага ў сне казаць...
Э. Акулін

Стаў чуйным я, як мыш.
Мне аж займае дых:
ты на начах не спіш,
кахаючы другіх.

Ратуйце, свенты Рох
і ўсіх святых шыхты —
за ноч на двух, на трох
кахаць прывыкла ты!

Разгублена працу:
а мо ўжо хопіць, до?
Калі ж я дапішу
газэлю і рандо?

Зноў, толькі сяду ў кут
да стансаў і актаў,
каханкі тут як тут —
от каб па мордзе даў!

Іх на зямлі качаў
твайго каханія хмель.
Я ж давідна канчаў
канцону й рытуэрэль.

З пярыны нашай пух
ляцеў, як першы снег.
Тэрцыну і туюг
дапісаў я наспех.

Ты рада і я рад.
Меў кожны, што хацеў.
Мой пазычыны сад
вунь як пабагацеў!

**ПАЭТ-НЕБАРАК
І ЗАМОРСКІ ФРАК**

Як на балі, апрануся дыхтоўна,
У парк агарну сваю плеш...
Вось і я выбіраюся, толькі
Апрану свой карослівы фрак.
У. Марук

Чалавек я спакойны і просты,
Хопі і маю на макуцы плеш.
Ды набраўся аднекуль каросты —
Не ўплывае на талент, але ж...

Толькі сяду пакрэсліць папірус,
Каб на хлеб ды вадзі зарабіць,
Як з-за пазухі выгляне вірус —
І адразу ўсё засварбіць.

Мне сябры спачуваюць: — Бывае,
Ты б гарэлкай сябе пакрапіў...
Дзе ж яго я — у песным трамваі,
Ці ў чарзе на Алімп падхапіў?

Раптам ліст мне прышоў —
са Стагкольму:
— Прыязджай,
Нобель прэмію дасць.
Ну і што, падкажыце, з таго мне?
Фрак прыслалі,
каб быў ім пад масць.

Доўга я танцаваў ля люстэрка.
Меркаваў, калі што — пасяку.
Гэта ж вам не сурдут, не бравэрка,
Не палезе й Дранько-Майсюку.

Вы даруйце, калегі-пісакі,
(Апранаў я, таму й гавару):
Тыя фракі на нашых...
Як ні мерай, а ўсё не ў пару.

ТРАМВАЙНАЯ ПАЭЗІЯ

Разыдземся не караблямі,
а трамваямі,
Патарахцім у розныя бакі.
А. Тулупава

Ну як, скажы,
да гэтых пор трывалі мы?
Ты быў заўсёды нейкі не такі.

Мы тарахцім
на горадзе трамваямі,
Заўсёды, праўда, ў розныя бакі.

Паэтам што —
жывуць сабе на Лесбасе,
Адпачываюць летам у Ляўках.
Не ездзяць ні ў трамваі,
ні ў тралейбусе —
І застаюцца песняй у вяках!

А мы, нібы рамізнікі даўнейшыя,
Вязём рамесны і астані люд,
Што ў тарахценне
показкі дамешвае,
Бо што ні пасажыр,
то — словаблуд.

На канцавым прыпынку
станем поруч мы.
Ты толькі ўз'едзеш на мае пупі,
Як нейкі злыдзень таргане
за поручні —
Маўляў, давай, Анзля, тарахці.

Няхай жыве паэзія
трамвайная,
Што умее захаваць лірычны стыль!
Як два педалі,
простая і фэйная,
Надзейная, бы рэйкавы кастыль.